

**VšĮ Žinių visuomenės institutas
KTU Verslo strategijos institutas**

**Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės
konkurencingumo studija**

*Atlikta Lietuvos Ekonominės plėtros agentūros užsakymu,
bendradarbiaujant su Lietuvos spaustuvininkų asociacija*

Darbo vadovas:
Prof. R. Jucevičius

Ekspertai:
Egidijus Rybakovas
Svetlana Šajeva

Kaunas, 2007

TURINYS

ĮVADAS	5
1. LIETUVOS LEIDYBOS IR SPAUSDINIMO SEKTORIAUS ĮMONIŲ VEIKLOS REZULTATŲ ANALIZĖ	6
1.1. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės apimtis ir jos dinamika.....	6
1.2. Lietuvos leidybos sektoriaus bruožai.....	14
1.3. Tarptautinė prekyba leidybos ir spausdinimo pramonės gaminiais.....	16
1.4. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonė Europos šalių kontekste.....	20
1.5. Vertės kūrimo grandinė Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonėje.....	36
2. LIETUVOS LEIDYBOS IR SPAUSDINIMO PRAMONĖS SWOT ANALIZĖ	40
2.1. Knygos ir brošiūros.....	40
2.2. Laikraščiai.....	42
2.3. Žurnalai.....	45
2.4. Reklaminė spauda.....	48
3. LIETUVOS LEIDYBOS IR SPAUSDINIMO PRAMONĖS KONKURENCINGUMO „DEIMANTAS“	52
3.1. Sektoriaus konkurencingumo veiksniai.....	52
3.2. Ateities tendencijos ir perspektyvos.....	55
IŠVADOS	57
1 PRIEDAS. Leidybos ir poligrafijos pramonės sektoriuje Lietuvoje gaminami gaminiai, 2002 – 2005 m.....	60
2 PRIEDAS. Leidybos sektoriaus ekonominių veiklų pasiskirstymas Lietuvos apskrityse, 2000 m., %.....	61
3 PRIEDAS. Leidybos sektoriaus ekonominių veiklų pasiskirstymas Lietuvos apskrityse, 2004 m., %.....	62
4 PRIEDAS. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės konkurencingumo vertinimas..	63

PAVEIKSLAI

Pav. 1.1.1. Leidybos pramonės sektoriaus veiklų pasiskirstymas Lietuvos apskrityse, 2000 – 2005 m., %	9
Pav. 1.2.1. Knygų, laikraščių ir žurnalų leidybos apimtys Lietuvoje, 2000 – 2005 m.....	15
Pav. 1.4.1. Europos šalių leidybos sektoriaus produkcijos apimtis, mln. eurų, ir jos struktūra pagal sektoriaus veiklas, %, 2004 m.....	22
Pav. 1.4.2. Europos šalių leidybos sektoriaus konkurencingumas pagal vieno darbuotojo darbo produktyvumą, tūkst. eurų, 2004 m.....	25
Pav. 1.4.3. Leidybos sektoriaus darbuotojų dalis Europos šalių pramonės struktūroje, 2004 m., %	27
Pav. 1.4.4. Europos šalių leidybos ir spausdinimo sektoriaus leidybos veiklos struktūra pagal produkcijos apimtį, %, 2004 m.	28
Pav. 1.4.5. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus lyginamasis konkurencingumas pagal veikloje užimtų darbuotojų skaičių ir vieno darbuotojo produktyvumas, 2004 m.	30
Pav. 1.4.6. Europos šalių pagrindinių leidybos sektoriaus veiklų specializacijos indeksas, 2005 m.	34
Pav. 1.5.1. Knygų leidyba.....	36
Pav. 1.5.2. Laikraščių leidyba: naujienų rinkimas ir platinimas.....	37
Pav. 1.5.3. Plataus vartojimo žurnalų leidyba	38
Pav. 1.5.4. Akademinių, mokslinių žurnalų leidyba.....	39
Pav. 3.1.1. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės konkurencingumo „deimantas“.....	53

LENTELĖS

Lentelė 1.1.1. Lietuvos leidybos pramonės sektoriaus apimtis ir dalis Lietuvos ūkio struktūroje, 2000 – 2005 m.	6
Lentelė 1.1.2. Leidybos sektorius Lietuvoje, 2000 – 2005 m.	8
Lentelė 1.1.3. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės našumo (produktyvumo) rodikliai, .11	.11
Lentelė 1.1.4. Leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo veiklų grupės įmonių finansiniai ir kiti rodikliai, 2000 – 2004 m.	12
Lentelė 1.1.5. Lietuvos leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriaus plėtojimosi tendencijos, 2001 – 2005 m.	13
Lentelė 1.1.6. Lietuvos leidybos ir spausdinimo sektoriaus prekybos atvirumo ir specializacijos indeksai, 2005 m.	14
Lentelė 1.2.1. Leidybos apimtys Lietuvoje 2000 – 2005 m.	14
Lentelė 1.2.2. Lietuvoje leidžiamų spaudos leidinių tiražo dalis tenkanti vienam Lietuvos gyventojui, 2000 – 2005 m.	16
Lentelė 1.2.3. Lietuvoje leidžiamos knygos pagal jų paskirtį, 2000 – 2005 m.	16
Lentelė 1.3.1. Tarptautinės prekybos rezultatai, 2002 – 2005 m. tūkst. Lt.	17
Lentelė 1.3.2. Tarptautinės prekybos poligrafijos pramonės gaminiais dalis bendroje tarptautinės prekybos apimtyje, 2002 – 2005 m. procentais	17
Lentelė 1.3.3. Tarptautinės prekybos kryptys, 2005 m.	18
Lentelė 1.3.4. Tarptautinė prekyba leidybos ir spausdinimo pramonės gaminiais	19
Lentelė 1.4.1. Pagrindinių Lietuvos ir ES leidybos pramonės rodiklių palyginimas	20
Lentelė 1.4.2. Europos šalių leidybos sektoriaus produkcijos apimtis, mln. eurų, ir jos struktūra pagal sektoriaus veiklas, %, 2003 – 2004 m.	21
Lentelė 1.4.3. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus struktūra, pagal užimtų darbuotojų skaičių, 2003 – 2004 m., %	22
Lentelė 1.4.4. Europos šalių leidybos pramonės sektoriuje vieno darbuotojo pagaminamos produkcijos apimtis, tūkst. eurų	25
Lentelė 1.4.5. Europos valstybių leidybos sektoriaus darbuotojų dalis ir vieno darbuotojo sukuriamą pridėtinę vertę, 2000 – 2004 m.	26
Lentelė 1.4.6. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus leidybos veiklų grupės produkcijos apimtis, mln. eurų, ir struktūra pagal veiklas, %, 2003 – 2004 m.	28
Lentelė 1.4.7. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus lyginamasis konkurencingumas pagal veikloje užimtų darbuotojų skaičiaus rodiklį, 2000 – 2004 m.	29
Lentelė 1.4.8. Europos valstybėse leidybos sektoriuje įdarbintų žmonių skaičiaus augimo tempas, 2000 – 2004 m., %	31
Lentelė 1.4.9. Europos šalių pagrindinių leidybos sektoriaus veiklų prekybos atvirumo indeksas, 2003 - -2005 m.	32
Lentelė 1.4.10. Europos šalių pagrindinių leidybos sektoriaus veiklų specializacijos indeksas .33	.33
Lentelė 1.4.11. Spaudos leidinių skaičius Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje, 2000 – 2005 m.	35
Lentelė 2.1.1. Knygų bei brošiūrų leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnių vertinimas	41
Lentelė 2.2.1. Laikraščių leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnių vertinimas.....	44
Lentelė 2.3.1. Žurnalų leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnių vertinimas.....	47
Lentelė 2.4.1. Reklaminių leidinių (taip pat pakuočių, etikečių, skrajučių) leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnių vertinimas	50

IVADAS

Leidybos pramonės sektorius apima ir *turinio kūrimo* veiklą ir *pramoninę gamybą*. Todėl, sakoma¹, kad leidybos pramonės sektorius yra tam tikra prasme „hibridinis“ sudarytas iš *senosios* ir *naujosios* (žinių, skaitmeninės) ekonomikos veiklų. Tai riboja galimybes daryti adekvačią analizę ir išvadas, remiantis agreguotais statistikos duomenimis, kurių rinkimo metodikos (naudojamų veiklų ir atitinkamų gaminių klasifikavimo sistemų aspektu) nebeatitinka šių dienų ekonomikos realijų.

Ypatingą įtaką leidybos sektoriaus apibrėžimui šiuo metu daro išaugęs ir toliau augantis skaitmeninių technologijų naudojimas, kurios keičia turininės produkcijos kūrimo, kaupimo, saugojimo ir paskirstymo sąlygas. Leidybos veiklos prekės ir paslaugos tampa pilno „skaitmenizavimo“ objektu, kas jau keičia ir ateityje gali iš esmės pakeisti tradicinius šių prekių ir paslaugų pateikimo vartotojui mechanizmus. Tokiose sąlygoje susilieja skirtingo tipo turininės produkcijos gamybos ir platinimo veikėjai.

Pramonės šakos ar šalies ūkio sektoriaus (maisto, tekstilės, mašinų, spausdinimo ir leidybos bei kt.) konkurencingumas turėtų būti suprantamas, ne kaip „vienas laimi, kitas pralaimi“ *konkurencinė* kova, bet kaip ekonomikos (plačiąja prasme ar atskiro jos sektoriaus, siauresnėje analizėje) sugebėjimas užtikrinti aukštus ir vis aukštesnius gyvenimo standartus *vietinei* (regiono, šalies, šalių sąjungos mastu) populiacijai. Tokiu būdu ir tokiame kontekste kalbama apie šalies ar ES šalių atskirų pramonės šakų konkurencingumą.

Nors šakos konkurencingumas tarptautinėje ekonomikos erdvėje intuityviai dažniausiai suprantamas kaip tos šalies atitinkamos pramonės šakos eksporto dalis globalioje rinkoje², tačiau toks interpretavimas būtent ir atitinka „vienai laimi, kiti pralaimi“ principą, todėl nėra teisingas ir taikytinas šiuolaikinėse konkurencingumo studijose. Dar kartą pabrėžtina, kad analizuojant sektoriaus ar šalies konkurencingumą, būtina atsiriboti nuo intuityviai besiperšančios tiesioginės rinkos konkurencijos metaforos. Produktyvumas, darbo našumas – čia yra pagrindiniai analizės klausimai. „Vertė yra kuriama organizacijų sugebėjime gaminti vertingas prekes ir paslaugas, naudojant produktyvius metodus“.

Mikroekonominiam lygmenyje veiklos produktyvumas remiasi dviem susijusiomis sąlygomis: 1) išprusimu ir patirtimi su kuria šalies kompanijos konkuruoja nacionalinėje rinkoje, 2) mikroekonominės šalies verslo aplinkos kokybe. Nacionalinis produktyvumas yra sąlygojamas šalies kompanijų produktyvumo lygio.

Produktyvumo koncepcija, vertinant šakos konkurencingumą, kai kalbame apie leidybos pramonės sektorių yra taip pat patraukli, nes šioje veikloje tarptautinė konkurencija yra santykinai nedidelė, ją riboja kalbos, kultūriniai, transportavimo sąnaudų, savalaikiškumo (žinių, informacijos spausdintose laikmenose pateikimo atveju) barjerai.

Tačiau iš kitos pusės tuo pat metu, tarptautinė prekyba ir internacionalizacija yra ypatingai svarbi tam tikruose (kituose nei paminėti) leidybos pramonės sektoriuose. Pavyzdžiui knygų leidyba, mokslinės akademinės spaudos leidyba yra tos šakos, kurios efektyviai gali konkuruoti ir tarptautiniame lygmenyje.

Europos Komisijos ekspertai vertindami ES leidybos pramonės konkurencingumą naudoja darbo produktyvumo, specializacijos indekso, prekybos atvirumo ir kitus rodiklius.

Šioje studijoje, vadovaujantis vyraujančiomis konkurencingumo vertinimo metodikomis, analizuojamas Lietuvos leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo pramonės sektorius. Pirmiausia, remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, aptariama sektoriaus apimtis ir jo dinamika per pastaruosius metus, vėliau atsižvelgiama į Lietuvos leidybos sektoriaus padėtį Europos šalių kontekste, įvertinama tarptautinės prekybos apimtis ir pokyčiai.

¹ Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. The role of media policy. [commission staff working paper]. Brussels, 7.10.2005, SEC(2005) 1287. p. 8-9, 13-14.

² The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. p. 31-33.

1. LIETUVOS LEIDYBOS IR SPAUSDINIMO SEKTORIAUS ĮMONIŲ VEIKLOS REZULTATŲ ANALIZĖ

Aptariant leidybos sektorių, remiamasi statistikos duomenimis, kurie yra pateikiami pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių (EVRK¹), todėl trumpai apžvelgsime kokios veiklos patenka į analizuojamų veiklos rūšių grupę.

EVRK 22 skyriuje klasifikuojama laikraščių, žurnalų, kitų periodinių leidinių ir knygų leidyba. Statistiniai vienetai, kurie yra žinomi kaip leidėjai, leidžia kopijas darbų, kurių autorių teisės dažniausiai priklauso jiems. Leidiniai gali būti vieno ar įvairių formatų, įskaitant tradicines spausdintas formas, garsajuostas, kompaktinius diskus ar internetu platinamus leidinius. Leidėjai gali skelbti savo sukurtus ir (arba) kitų sukurtus darbus, kuriems turi įsigiję autorių teises.

Spausdinimu užsiimantys subjektai spausdina įvairią produkciją: laikraščius, knygas, periodinius leidinius, prekybinius blankus, sveikinimo atvirukus ir kitokius leidinius, taip pat vykdo pagalbinę spausdinimo veiklą, tokią kaip knygų įrišimas, spausdinimo formų gamyba ir fotografinis rinkimas. Šiuo atveju pagalbinė veikla ir jos tiekama produkcija (spausdinimo forma, įrišta knyga ar kompiuterinis diskas arba rinkmena) yra neatsiejama spausdinimo pramonės dalis.

Technologiniuose spausdinimo procesuose vaizdui perkelti iš spausdinimo formų, trafareto ar kompiuterinės rinkmenos į tam tikras laikmenas, pvz., popierių, plastiką, metalą, tekstilės gaminius ar medieną, taikomi įvairūs metodai. Labiausiai iš šių metodų paplitęs vaizdo perkėlimas iš spausdinimo formų ar trafareto į atitinkamą terpę (litografinis, fotograviūrinis, trafaretinis ir fleksografinis spaudos būdai). Sparčiai besivystančiose naujose technologijose naudojamos kompiuterinės rinkmenos, tiesiogiai valdančios spausdinimo mechanizmus, siekiant sukurti atvaizdus, ir nauja elektrostatinė ir kitokio tipo įranga (skaitmeninis ar nesmūginis spausdinimas).

Nors dažniausiai spausdinimu ir leidyba užsiima tie patys statistiniai vienetai (pvz., laikraščių), tačiau tokių vienetų, kurie patys vykdo abi šias skirtingas veiklos rūšis, vis mažėja.

Į aptariamą klasifikatoriaus skyrių neįeina programinės įrangos leidyba, žr. 72.21. Internetinė leidyba, kuri nėra susijusi su kitokia leidyba, klasifikuojama 72.40 EVRK skyriuje.

1.1. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės apimtis ir jos dinamika

2000 – 2005 metais Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriuje veikiančių įmonių skaičius keitėsi labai nežymiai. Bendrai imant leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo veiklose Lietuvoje veikia apie 800-900 įmonių. Negalime konstatuoti nei akivaizdaus šių įmonių skaičius didėjimo nei radikalaus sumažėjimo, nors, 2005 m. lyginant su 2000 m., veikiančių leidybos ir spausdinimo sektoriaus įmonių priskaičiuojama šiek tiek mažiau.

Lentelė 1.1.1. Lietuvos leidybos pramonės sektoriaus apimtis ir dalis Lietuvos ūkio struktūroje, 2000 – 2005 m. ²

Ekonominės veiklos rūšių grupė 22 (pagal EVRK) – Leidyba, spausdinimas ir įrašytų laikmenų tiražavimas	2000	2004	2005	2006 ³
Bendras sektoriaus įmonių skaičius, vnt.	897	857	865	932
Įmonių dalis, proc. nuo bendro šalies įmonių skaičiaus	1,433	1,477	1,416	1,271
Bendras leidybos sektoriuje darbuotojų skaičius	9892	10418	10757	
Sektoriuje dirbančių žmonių dalis, proc.	1,409	1,301	1,264	
Leidybos sektoriuje pagaminamos produkcijos vertė, mln. Lt.	712,882	919,278	1018,108	
Produkcijos dalis, proc. nuo bendros šalies produkcijos apimties	1,592	1,244	1,187	
Sektoriuje sukuriama pridėtinė vertė, mln. Lt.	259,993	327,727		
Pridėtinės vertės dalis, proc. nuo šalies ūkyje sukuriamos vertės	1,713	1,326		

¹ Statistinis Europos Bendrijos ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius. <http://db.stat.gov.lt/statclass/default.aspx>

² Santykiniai rodikliai skaičiuojami pagal statistikos departamento pateiktus duomenis.

³ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Internetinė duomenų bazė. <http://db.stat.gov.lt/sips/dialog/statfile1.asp>

Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės sektorius 2000 – 2005 m. laikotarpiu įmonių skaičiaus dinamika atitiko bendrąsias šalies ūkio plėtojimosi tendencijas. Bendrame Lietuvos ūkyje veikiančių įmonių skaičiuje leidybos ir spausdinimo veiklos grupių įmonės sudaro kiek daugiau nei 1,4%, ir šis skaičius yra gana pastovus.

Tačiau vertinant pagal veikloje užimtų darbuotojų, pagaminamos produkcijos apimtį ir sukuriamos pridėtinės vertės parametrus, leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriaus dalis ir reikšmė Lietuvos ūkio struktūroje nors ir nežymiai tačiau tendencingai mažėja. Per 2000 – 2005 metus darbuotojų skaičius sektoriuje išaugo beveik 10%, pagaminamos produkcijos apimtis vertine išraiška padidėjo daugiau nei 40%, tačiau tiek darbuotojų dalis, tiek ir pagaminamos produkcijos dalis šalies ūkio struktūroje sumažėjo: darbuotojų – nuo 1,4 iki 1,3%, produkcijos vertės – nuo 1,6 iki 1,2%. Panašiu tempu mažėja taip pat ir leidybos bei spausdinimo sektoriuje sukuriamos pridėtinės vertės dalis Lietuvos ūkyje sukuriamos pridėtinės vertės struktūroje, nors absoliučiąją vertę sektoriuje sukuriama pridėtinė vertė taip pat auga – 2004 m. lyginant su 2000 m. leidybos ir spausdinimo veiklose sukuriama pridėtinė vertė išaugo 26% ir 2004 m. siekė beveik 330 tūkst. litų.

Atsižvelgiant į tai, galima konstatuoti, kad leidybos ir spausdinimo sektorius „nespėja“ plėtotis viso šalies ūkio vystimosi tempu ir nuo bendrų augimo tendencijų šiek tiek atsilieka. Kol kas sunku pasakyti ar tokį atsilikimą lemia struktūriniai ūkio pokyčiai ar mažėjantis leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriaus konkurencingumas ar kitos priežastys.

Analizuodami detaliau, pastebime (žr. 1.1.2 lentelę), kad maždaug du trečdalius Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriaus įmonių sudaro leidybos (knygų, laikraščių, žurnalų ir kt.) veiklų įmonės, ir vieną trečdalį – spausdinimo ir susijusias paslaugas teikiančios įmonės. Leidybos pramonės sektoriui priskiriamoje įrašytų laikmenų tiražavimo veikloje Lietuvoje veikia vos keliolika įmonių, kuriose dirba nedidelis darbuotojų skaičius, o sukuriamos produkcijos vertė siekia vos keletą milijonų litų. 2005 m. lyginant su 2000 m. įrašytų laikmenų tiražavimo veikloje darbuotojų skaičius padidėjo beveik 2 kartus, tačiau pagamintos produkcijos vertė sumažėjo nuo 7,5 iki 4,5 mln. Lt.

Leidybos veiklų grupėje, knygų leidybos veikloje per 2000 – 2004 metus įmonių skaičius sumažėjo apie 15%, įdarbintų žmonių skaičius sumažėjo daugiau nei per pusę, nuo 3 tūkst. iki 1,3 tūkst. darbuotojų (iš to sprendžiame, kad veiklą nutraukė arba jos pobūdį iš knygų leidybos į kitą veiklą pakeitė stambesnės įmonės, 2000 m. vidutinis knygų leidybos veiklos įmonės darbuotojų skaičius buvo 13,11 darbuotojo, o 2004 m. – sumažėjo iki 6,47 darbuotojo). Beveik du kartus (nuo 230 mln. Lt. 2000 m. iki 125 mln. Lt. 2004 m.) sumažėjo ir knygų leidybos veikloje pagaminamos produkcijos vertė. Atitinkamai mažėjo taip pat ir knygų leidybos veikloje sukuriamos pridėtinės vertės apimtis.

Tačiau priešingos tendencijos aptariamu 2000 – 2004 m. laikotarpiu stebimos laikraščių ir žurnalų bei periodinių leidinių leidybos veiklose. Nors laikraščių leidyba Lietuvoje besiverčiančių įmonių skaičius sumažėjo, tačiau veikiančiose įmonėse įdarbintų darbuotojų skaičius išaugo apie 18% (vidutinis įmonės darbuotojų skaičius padidėjo nuo 14,83 2000 m. iki 26,62 2004 metais). Tiek pagaminamos produkcijos apimtis, tiek ir sukuriama pridėtinė vertė laikraščių leidyboje 2000 – 2004 metais išaugo beveik du kartus ir 2004 m. atitinkamai siekė 242 ir 103 mln. Lt.

Žurnalų leidyboje itin sparčiai augo tiek darbuotojų skaičius, tiek gaminamos produkcijos apimtis, tiek ir sukuriama pridėtinė vertė (žr. 1.1.2 lentelę). Bendrai imant žurnalų leidybos sektoriaus augimas 2000 – 2004 metų laikotarpiu gerokai viršijo 100%.

Nors ir ne taip reikšmingai, tačiau tiek veikloje veikiančių įmonių skaičiumi, tiek gaminamos produkcijos apimtimi ir sukuriama pridėtinė vertė padidėjo taip pat garso įrašų leidybos veiklos apimtys. Visais aptarimais parametrai augo ir kitos leidybos veikla (žr. 1.1.2 lentelę).

Auganti laikraščių, žurnalų ir periodinių leidinių leidyba kompensavo mažėjančias knygų leidybos veiklos apimtis ir bendrai leidybos veiklų grupės veiklos apimtys 2000 – 2004 metais padidėjo. Išaugo darbuotojų skaičius, padidėjo pagaminamos produkcijos apimtis bei leidybos veiklose sukuriama pridėtinė vertė.

Lentelė 1.1.2. Leidybos sektorius Lietuvoje, 2000 – 2005 m. ¹

Kodas	Veikla	Metai	Įmonių sk.	Darbuotojų sk.	Produkcijos vertė, mln. Lt.	Sukurta pridėtinė vertė, mln. Lt.
<u>221</u>	<u>Leidyba</u>	2000	592	6486	456,701	172,805
		2004	552	6500	554,084	210,304
		2005	568	6594	626,801	
2211	Knygų leidyba	2000	229	3001	231,042	89,502
		2004	199	1288	125,496	49,975
		2005				
2212	Laikraščių leidyba	2000	162	2402	136,451	58,458
		2004	107	2848	241,730	103,415
		2005				
2213	Žurnalų ir periodinių leidinių leidyba	2000	114	679	60,387	14,917
		2004	149	1914	138,568	42,564
		2005				
2214	Garso įrašų leidyba	2000	13	106	10,246	1,965
		2004	18	98	15,786	3,938
		2005				
2215	Kita leidyba	2000	74	298	18,575	7,963
		2004	79	352	32,503	10,411
		2005				
<u>222</u>	<u>Spausdinimas ir susijusių paslaugų veikla</u>	2000	275	3310	248,661	84,869
		2004	284	3840	361,901	115,484
		2005	277	4003	386,842	
2221	Laikraščių spausdinimas	2000	63	1599	101,570	38,435
		2004	25	722	86,401	21,460
		2005				
2222	Kitas, niekur kitur nepriskirtas, spausdinimas	2000	148	1412	124,880	37,877
		2004	189	2604	224,525	77,394
		2005				
2223	Knygų įrišimas	2000	17	77	3,533	1,688
		2004	12	36	2,461	0,371
		2005				
2224	Parengiamoji spausdinimo veikla	2000	11	77	8,814	2,853
		2004	17	206	16,331	5,773
		2005				
2225	Pagalbinė, su spausdinimu susijusi, veikla	2000	36	145	9,864	4,017
		2004	41	272	32,183	10,486
		2005				
<u>223</u>	<u>Irašytų laikmenų tiražavimas</u>	2000	30	96	7,519	2,319
		2004	21	78	3,295	1,939
		2005	20	160	4,465	
2231	Garso įrašų tiražavimas	2000	20	55	5,745	1,587
		2004	7	46	2,156	1,396
		2005				
2232	Vaizdo įrašų tiražavimas	2000	3	24	0,778	0,378
		2004	3	8	0,121	0,055
		2005				
2233	Kompiuterinių laikmenų tiražavimas	2000	7	17	0,996	0,355
		2004	11	24	1,017	0,488
		2005				

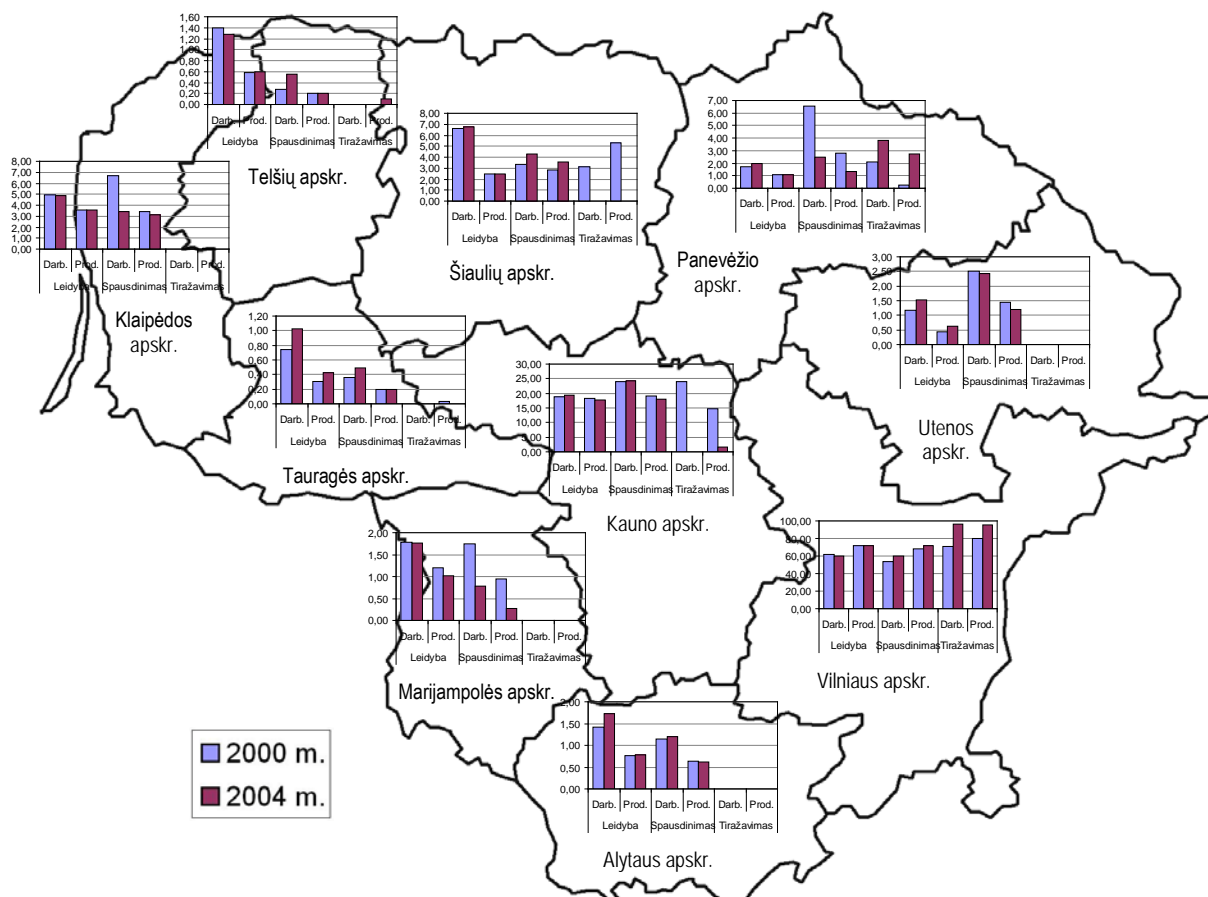
¹ Statistikos departamento duomenys (nepublikuoti).

Galime daryti išvadą ir konstatuoti, kad Lietuvoje jau pastebimos knygų leidybos mažėjimo tendencijos, augančios laikraščių ir ypatingai žurnalų bei periodinių leidinių leidybos apimtys. Garso įrašų bei kitų leidinių leidybos apimtys keičiasi nežymiai, bet išlaiko augimo tendencijas.

Spausdinimo ir susijusių paslaugų ekonominių veiklų grupės veiklose, žvelgiant apibendrintai, pastebėtinas bendras užimtumo, gaminamos produkcijos ir sukuriama pridėtinės vertės augimo faktas. 2004 m. lyginant su 2000 m. spausdinimo ir susijusių paslaugų veiklose dirbančiose įmonėse Lietuvoje įdarbintų darbuotojų skaičius išaugo apie 15%, gaminamos produkcijos apimtys – apie 45%, sukuriama pridėtinė vertė – apie 36% (žr. 1.1.2 lentelę). Tačiau augimo šiame pošakyje negalime vertinti vienareikšmiškai, nes, kaip ir leidybos veiklų atveju, taip ir spausdinimo veiklose vyko akivaizdūs vidinės pošakio struktūros pasikeitimai. Vėlgi nedetalizuojant, bet kalbant labiau apibendrintai (detalūs duomenys pateikti aptariamoje 1.1.2 lentelėje), pastebime, kad 2000 – 2004 metų laikotarpiu mažėjo specializuotos laikraščių spausdinimo veiklos apimtys, tačiau plėtojosi kitos spausdinimo veiklos. Tai galėtų liudyti apie besiplečiančias spausdinimo veiklos įmonių paslaugas, kai klientams pradedama siūlyti ne vien tik specializuotas laikraščių spausdinimas bet platesnio spektro paslaugas, o tai gali būti susiję su įmonės ekonominės veiklos rūšies pasikeitimu (suprantama, gali būti ir kitų struktūrinių pokyčių priežasčių).

Parengiamoji ir pagalbinė su spausdinimu susijusios veiklos augo atspindėdamos bendrąsias sektoriaus ir bendrai ekonomikos plėtojimosi tendencijas. Knygų išrašymo veiklos apimtys mažėja gana ženkliai. Viena vertus tai lemia mažėjančios knygų leidybos apimtys, kita vertus, tai gali būti susiję su tuo, kad tobulėjant poligrafijos pramonėje naudojamoms technologijoms, neberekalingos tampa specializuotos knygrišyklų paslaugos, šios funkcijos yra integruojamos į spausdinimo įmonių veiklos procesus.

Čia pristatytas leidybos ir spausdinimo pramonės sektorius Lietuvos apskrityse pasiskirstęs yra tikrai labai nevienodai. Didžiausia sektoriaus veiklų koncentracija stebima didžiųjų Lietuvos miestų – Vilniaus ir Kauno – apskrityse (žr. 1.1.1 paveikslą).

Pav. 1.1.1. Leidybos pramonės sektoriaus veiklų pasiskirstymas Lietuvos apskrityse, 2000 – 2005 m., %

Vilniaus apskrityje 2000 – 2004 metų laikotarpiu buvo sutelkta apie 60% leidybos veiklose užimtų darbuotojų, kurie gamino apie 70% visos Lietuvoje pagaminamos leidybos ekonominių veiklų produkcijos. Minimiu laikotarpiu Vilniaus apskrities dalis Lietuvos leidybos sektoriaus struktūroje keitėsi labai neženkliai. Tačiau šiek tiek didėjo spausdinimo ir dar akivaizdžiau įrašytų laikmenų tiražavimo veiklų lokalizacijos lygis Vilniaus apskrityje. Nuo 2000 iki 2004 m. į Vilniaus apskrities savivaldybių teritorijas persikėlė (arba kitose apskrityje veikusios šių veiklos rūšių įmonės ten nutraukė savo veiklą) beveik visos įrašytų laikmenų tiražavimu besiverčiančios įmonės. Šios veiklos rūšių grupės veiklose įdarbintų darbuotojų skaičiumi bei produkcijos apimtimi lokalizacijos lygis Vilniaus apskrityje 2004 m. viršijo 95%.

Iš pateiktų duomenų apie kitas Lietuvos apskritis matome, kad tokius struktūrinius įrašytų laikmenų tiražavimo veiklos lokalizacijos pasikeitimus nulėmė šios veiklos nutraukimas (arba persikėlimas) Kauno bei Šiaulių apskrityse. Be Vilniaus apskrities, įrašytų laikmenų tiražavimo veiklos apimtys, ypač pagal gaminamos produkcijos vertę, taip pat išaugo ir Panevėžio apskrityje, tačiau struktūriškai šiai apskričiai tenka visai nedidelė, vos 3-4% apimties Lietuvoje vykdomos tiražavimo veiklos dalis tiek pagal darbuotojų skaičių, tiek ir pagal gaminamos produkcijos vertę.

Kauno apskrityje, sumažėjus tiražavimo veiklos apimtims, kitos analizuojamo sektoriaus veiklos, tai yra leidyba ir spausdinimas, išliko panašiam lygyje, šių veiklų dalis Lietuvos leidybos ir spausdinimo sektoriaus struktūroje Kauno apskrityje sudaro apie 20-25%. Per 2000 – 2004 metus ši struktūrinė dalis keitėsi nežymiai.

Spausdinimo veiklos lokalizacijos lygis tiek pagal darbuotojų skaičių, tiek ir pagal pagaminamos produkcijos apimtį aptariamam laikotarpiui mažėjo Klaipėdos, Panevėžio ir Marijampolės apskrityse, o šiek tiek didėjo, Telšių, Šiaulių, Tauragės apskrityse. Šiose apskrityse (taip pat Utenos apskrityje) taip pat neženkliai išaugo leidybos veiklos procentinė dalis.

Nors ir identifikuojami, tačiau čia minimi sektoriaus lokalizacijos struktūriniai pokyčiai nėra labai reikšmingi sektoriaus dinamikai, nes, kaip jau minėta, absoliučiais dydžiais atskirose apskrityse vykdomos leidybos ir spausdinimo sektoriaus veiklų apimtys yra gana nedidelės, išskyrus tik didžiųjų miestų apskritis.

Detalesni atskirų leidybos pramonės sektoriaus veiklų lokalizacijos Lietuvos apskrityse duomenys pateikti 2-3 priedų lentelėse.

Pastebėtina, kad išskyrus Vilniaus apskritį, visose kitose apskrityse leidybos veiklą galima laikyti palyginti neefektyvia, nes įdarbinant struktūriškai didesnę dalį darbuotojų, šiose apskrityse nepagaminama atitinkama (struktūriškai) leidybos veiklos produkcijos dalis. Kaip ir didžiausia veiklos dalimi, taip ir jos efektyvumu išsiskiria tik Vilniaus apskritis. Panaši situacija daugelyje apskričių susiklosčiusi ir spausdinimo veikloje.

Detaliau analizuojant leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriaus produktyvumą (našumą), analizuosime vieno dirbančiojo sukuriamos produkcijos apimties ir pridėtinės vertės rodiklius ir jų dinamiką. Kaip galima matyti 1.1.3 lentelėje 2000 – 2004 m. laikotarpiu bendrai leidybos, spausdinimo ir tiražavimo veiklose, atskirai leidyboje ir spausdinime bei knygų ir laikraščių leidyboje vieno dirbančiojo pagaminamos produkcijos vertė augo. Remiantis išankstiniais statistikos departamento duomenimis, augimas tęsiasi ir 2005 metais.

Vieno darbuotojo pagaminamos produkcijos vertės dinamikos kontekste išsiskiria žurnalų ir periodinių leidinių leidybos veikla, kurioje minimu 2000 – 2004 metų laikotarpiu vieno darbuotojo pagaminamos produkcijos vertė gana ženkliai sumažėjo. Šis sumažėjimas siekė 18,6%, kitaip sakant 2004 metais žurnalų ir periodinių leidinių leidyboje vieno darbuotojo pagaminama produkcija siekė tik 81,4% 2000 metų vieno darbuotojo produktyvumo lygio. Akivaizdu, kad šį pokytį nulėmė jau minėta spartesnis darbuotojų nei gaminamos produkcijos audimas.

Imant bendrai, analizuojamajame pramonės sektoriuje (leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo veiklos), 2000 – 2004 m. vieno dirbančiojo pagaminamos produkcijos vertė išaugo apie 16 tūkst. litų arba 22,44%, iki 88,2 tūkst. Lt. Sparčiau nei vidutiniškai sektoriuje augo laikraščių leidyboje vieno darbuotojo pagaminamos produkcijos apimtis. Per 2000 – 2004 metus ji padidėjo nuo 56,8 iki 84,9 tūkst. litų, augimas sudarė 49,41%.

Lentelė 1.1.3. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės našumo (produktyvumo) rodikliai, 2000 – 2005 m.

Rodiklis	2000	2004	2005
Pagaminta produkcijos vertė vienam darbuotojui, tūkst. Lt.			
Leidyba, spausdinimas, tiražavimas	72,067	88,239	94,646
Leidyba	70,413	85,244	95,056
Knygų	76,988	97,435	
Laikraščių	56,807	84,877	
Žurnalų ir periodinių leidinių	88,935	72,397	
Spausdinimas	75,124	94,245	96,638
Sukurtos pridėtinės vertės dalis vienam darbuotojui, tūkst. Lt.			
Leidyba, spausdinimas, tiražavimas	26,283	31,458	
Leidyba	26,643	32,354	
Knygų	29,824	38,800	
Laikraščių	24,337	36,311	
Žurnalų ir periodinių leidinių	21,969	22,238	
Spausdinimas	25,640	30,074	

Bendrai sektoriuje vienam darbuotojui tenkanti sukurtos pridėtinės vertės dalis per 2000 – 2004 m. laikotarpį padidėjo nuo 26,3 iki 31,5 tūkst. litų arba 19,69%. Efektyviausiai sukuriama pridėtinės vertės aspektu dirba knygų bei laikraščių leidybos sektoriai, čia vienam darbuotojui tenkanti sukurtos pridėtinės vertės dalis viršija sektoriaus vidurkį. Mažiau nei vidutiniškai visame leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriuje vienas darbuotojas pridėtinės vertės sukuria žurnalų ir periodinių leidinių leidybos veikloje. Tačiau priešingai nei pagaminamos produkcijos atveju, 2004 lyginant su 2000 m. vieno darbuotojo sukuriama pridėtinė vertė šiame šakos sektoriuje nesumažėjo, nors prieaugis buvo tikrai nedidelis – 1,22%.

Apibendrinami galime konstatuoti, kad produktyvumo (našumo) prasme leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriuje neefektyviai (palyginti su kitomis sektoriaus sudėtinėmis dalimis) veikia žurnalų ir periodinių leidinių leidybos pošakis. Čia sparčiai auga užimtų darbuotojų skaičius, su kuriuo atitinkamu tempu nedidėja gaminamos produkcijos apimtis.

Toliau analizuodami leidybos ir susijusių veiklų pramonės sektoriaus veiklos efektyvumą, apžvelgsime statistikos departamento pateikiamus sektoriaus įmonių veiklos pelningumo bei likvidumo rodiklius. 2000 – 2004 metais sektoriaus įmonių skaičiuje (pažymėtina, kad čia duomenys pateikiami tik apie bendroves, neįskaitant individualių įmonių) nuostolingai dirbančių įmonių dalis sumažėjo nuo 45,49% iki 35,99% (žr. 1.1.4 lentelę). Tačiau absoliutus nuostolingų įmonių skaičius nors ir sumažėjo, bet išliko pakankamai didelis; procentinį jo mažėjimą labiau nulėmė bendras įmonių skaičiaus augimas nei nuostolingai dirbančių mažėjimas.

Nuostolingai dirbančių įmonių nuostolis augo iki 2002 metų. Vėliau, nors nuostolingai dirbančių sektoriaus įmonių skaičius toliau augo, tačiau jų patariami nuostoliai 2003 m. ženkliai sumažėjo ir buvo jau mažesni nei 2000 m. Sumažėjus nuostolingai dirbančių įmonių skaičiui, jų patirtų nuostolių apimtis nepasikeitė ir 2004 metais (žr. 1.1.4 lentelę).

Pastebėtina, kad nuolat augant pelningai dirbančių sektoriaus įmonių skaičiui, jų uždirdamas pelnas taip pat tendencingai didėja. 2004 m. lyginant su 2000 m. pelningai dirbančių sektoriaus įmonių pelno prieaugis sudarė 46,23%.

Tai, kad bendrojo pelningumo rodiklis visais analizuojamo laikotarpio periodais išlaikė pastovią augimo tendenciją, o kiti pelningumo rodikliai (grynasis pelningumas, turto pelningumas, nuosavo kapitalo pelningumas) staiga sumažėjo 2002 metais, rodo, kad būtent šiais metais sektoriuje įvyko staigus veiklos efektyvumo nuosmukis, kuris greičiausiai buvo susijęs su staiga padidėjusiomis veiklos sąnaudomis (bet ne dėl išaugusios gamybos ar paslaugų savikainos, nes bendrasis pelnas tais metais nesumažėjo). Po 2002 m. krizės vėlesniais laikotarpiais leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo sektorius greitai atsigavo. Visi pelningumo rodikliai

¹ Apskaičiuota pagal statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateiktus duomenis.

2003 metais viršijo iki krizinį 2001 metų lygį. 2004-aisiais leidybos ir susijusių veiklų sektoriuje grynasis veiklos pelningumas viršijo 4%, turto pelningumas siekė beveik 6%, kapitalo – 10%.

Lentelė 1.1.4. **Leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo veiklų grupės įmonių finansiniai ir kiti rodikliai, 2000 – 2004 m.**¹

Rodiklis	2000	2001	2002	2003	2004
Įmonių skaičius (be individualių)	487	492	507	559	553
Pelningos ir nuostolingos įmonės					
Pelningų įmonių skaičius	264	259	298	331	354
Pelningų įmonių pelnas, tūkst. Lt.	49836	52657	55250	67506	72875
Nuostolingų įmonių skaičius	223	233	209	228	199
Nuostolingų įmonių nuostolis, tūkst. Lt.	-29047	-33579	-41959	-22808	-22806
Pelningumo rodikliai					
Bendrasis pelningumas	32,6	32,7	33,2	33,4	35,6
Grynasis pelningumas	2,7	2,4	0,9	4,5	4,3
Turto pelningumas	3,3	2,9	1,7	5,7	5,9
Nuosavo kapitalo pelningumas	5,8	5,0	2,0	10,6	10,2
Likvidumo rodikliai					
Įsiskolinimo koeficientas	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6
Kritinio likvidumo koeficientas	0,6	0,8	0,6	0,7	0,8
Einamojo likvidumo koeficientas	1,0	1,1	0,9	1,0	1,2
Bendrojo likvidumo koeficientas	0,9	1,0	0,6	0,8	0,8
Kapitalo pasiskirstymas pagal nuosavybę					
Kapitalas, iš viso, tūkst. Lt.	185858	186153	188323	176077	174595
Valstybės ir savivaldybių nuosavybė, tūkst. Lt.	44529	39103	34091	32711	24251
Privatus šalies kapitalas, tūkst. Lt.	130135	132351	132139	120971	130578
Užsienio kapitalas, tūkst. Lt.	11194	14698	22093	22395	19765

Nors sektoriaus įmonių likvidumas nėra tiesiogiai susijęs su jų produktyvumo rodikliais, tačiau analizuojant sektorių jo konkurencingumo aspektu sektoriaus įmonių likvidumas yra aktualus rodiklis. Kaip matome iš 1.1.4 lentelėje pateiktųjų statistikos departamento specialistų apskaičiuotų rodiklių, visais aptariamo laikotarpio periodais leidybos ir susijusių veiklų pramonės sektoriaus įmonių likvidumas keitėsi labai nežymiais, šio požymio blogėjimo ar gerėjimo tendencijų išvelgti negalime. Iš įsiskolinimo koeficiento reikšmės sprendžiama, kad sektoriaus įmonių įsiskolinimai apie du kartus viršija turo apimtį, kas rodo, kad vidutiniškai sektoriaus įmonės yra nepajėgios vykdyti savo finansinius įsipareigojimus. Tai yra labai aukštas įsiskolinimo lygis, kuris gali būti traktuojamas kaip akivaizdi grėsmė sektoriaus įmonių konkurencingumui. Tačiau didelis nuostolingų įmonių skaičius ir apibendrintai apskaičiuotas įsiskolinimo koeficientas negali būti interpretuojamas vienareikšmiškai. Toks aukštas įsiskolinimo lygis galėjo būti sąlygotas itin neefektyviai veikiančių sektoriaus įmonių ir nebūtinai atspindi bendrą normaliai dirbančių įmonių veiklos tendenciją.

Kritinio likvidumo koeficientas taip pat liudija, kad vidutiniškai sektoriaus įmonės yra nepajėgios trumpalaikiu turtu padengti einamųjų įsipareigojimų.

Lyginant su kritinio likvidumo koeficientu, tai, kad einamojo likvidumo koeficientas svyruoja apie vienetą, rodo, kad analizuojamojo sektoriaus įmonėse dalis finansinių išteklių yra išaldoma atsargose, kas lemia prastą kritinio likvidumo požymio reikšmę. Itin aukštas įsiskolinimo lygis ir priimtina einamojo likvidumo reikšmė liudija didelius ilgalaikius įsiskolinimus ir neefektyvų jų panaudojimą ilgalaikiuose aktyvuose.

Kalbant apie sektoriaus kapitalo struktūrą, pažymėtina, kad apie 75% leidybos, spausdinimo ir tiražavimo veiklų įmonėse naudojamo kapitalo sudaro privatus šalies kapitalas, likusią dalį sudaro valstybės ir savivaldybių kapitalas (pastoviai mažėja savo absoliučiąją apimtį) ir užsienio šalių kapitalas, kurios apimtis ir dalis kapitalo struktūroje nuolat didėja.

¹ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Internetinė duomenų bazė.
<http://db.stat.gov.lt/sips/dialog/statfile1.asp>

Apibendrinami galime teigti, kad sektoriuje veikiant dideliu skaičiui nuostolingų įmonių, sunku vienareikšmiškai įvertinti sektoriaus kaip visumos finansinę padėtį, nes ją, skaičiuojant apibendrintai, labai įtakoja nuostolingos įmonės. Kalbant apie pelningai dirbančias įmones, jų pelningumo rodikliai gali būti vertinami kaip gana aukšti.

Aptariamam laikotarpiui nuo 2000 iki 2005 metų ženklus leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriaus nuosmukis buvo užfiksuotas 2002 metais (žr. 1.1.5 lentelę). Šį faktą jau galėjome pastebėti, aptariant pelningumo rodiklius ir stebint staigų jų lygmens nuosmukį tais pačiais 2002 metais. Vėliau gaminamos produkcijos apimtys priaugis, lyginant su 2000 m. siekė 20% ir daugiau.

Lentelė 1.1.5. Lietuvos leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriaus plėtojimosi tendencijos, 2001 – 2005 m. ¹

Ekonominės veiklos rūšis	Metai	Parduota produkcija, tūkst. Lt.	Pramonės produkcijos indeksas, 2000 m. = 100	Dalis pramonės parduotos produkcijos struktūroje, %	Pramonės parduotos produkcijos struktūra, %	
					Lietuvos rinkoje	Kitose valstybėse
Leidyba spausdinimas ir įrašytų laikmenų tiražav.	2001	687563	103,4	3,0	94,6	5,4
	2002	594216	90,8	2,7	93,2	6,8
	2003	801872	120,1	3,2	91,7	8,3
	2004	871939	127,6	2,9	87,4	12,6
	2005	870119	124,5	2,4	84,6	15,4

Reikia pastebėti, kad nuo 2000 m., nors ir su nedideliais svyravimais, tačiau iki 2005 m. leidybos ir susijusių veiklų dalis visos pramonės parduotos produkcijos struktūroje sumažėjo nuo 3,0% iki 2,4%. Iš to galėtume spręsti, kad analizuojama pramonės šaka nesivysto taip sparčiai, kaip visa pramonė. Tačiau tokia išvada būtų skubota, nes šakos produkcijos struktūrinės dalies sumažėjimą pramonės produkcijos visumoje, galėjo lemti ir kitos priežastys, pavyzdžiui staigus (gerokai aukštesnis už vidutinį) tam tikrų pramonės šakų plėtojimas. Atsakyti į klausimą ar mažėjanti tam tikros šakos dalis pramonės produkcijos struktūroje yra sąlygota sulėtėjusio šakos augimo ar gerokai spartesnio kitų šakų plėtojimosi, galėtų padėti tik kompleksinė visos pramonės plėtojimosi tendencijų ir struktūrinių pokyčių studija.

Svarbu pastebėti ir atkreipti dėmesį į tai, kad per 2000 – 2005 metus nuolat ir tendencingai keitėsi analizuojamo sektoriaus pardavimų struktūra. Jei 2001 m. beveik 95% sektoriuje pagaminamos pramonės produkcijos buvo parduodama Lietuvoje, tai 2005 m. ši dalis jau buvo sumažėjusi iki 84% (žr. 1.1.5 lentelę).

Su tarptautinės prekybos apimtimis siejasi ir prekybos atvirumo bei specializacijos indeksai naudojami ekonominės veiklos šakų konkurencingumo tyrimuose.

Specializacijos indeksas parodo² tarptautinės prekybos tendenciją atitinkamame pramonės sektoriuje (galima skaičiuoti ir labiau apibendrintą viso ūkio situaciją atspindintį rodiklį). Jei specializacijos indeksas viršija vienetą, vadinasi šalyje yra pagaminama gaminių daugiau nei jų suvartojama, tas rodo, kad šakos produkcija yra eksportuojama ir atitinkamai ją galima laikyti konkurencinga pramonės šaka. Jei specializacijos indeksas nesiekia vieneto, vadinasi šalyse suvartojama sektoriaus gaminių yra daugiau nei pagaminama, o tai rodo, kad šalis gaminius importuoja, atitinkamai sprendžiama apie silpnas sektoriaus pozicijas tarptautinio konkurencingumo erdvėje. Kita vertus, vertinimas negali būti vienareikšmiškas, nes žinių ekonomikoje turinio produkcijos importas nebūtinai reiškia silpną šalies vietinio sektoriaus konkurencingumą ir gali būti netgi gyvybiškai svarbus ir pageidautinas stiprinant kitų sektorių pozicijas.

Prekybos atvirumo indeksas taikomas veiklos šakų konkurencingumo analizėje parodo³ šalies pramonės šakos *atvirumą naujoms idėjoms* ir tarptautinei konkurencijai. Tarptautinės prekybos apimčių suma (eksportas + importas) padalinta iš gamybos apimties parodo kokiam dalimi

¹ Lietuvos statistikos metraštis 2006. Vilnius: Statistikos departamentas. p. 510-515.

Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Internetinė duomenų bazė. <http://db.stat.gov.lt/sips/dialog/statfile1.asp>

² The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg, 2003. p. 70.

³ The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg, 2003. p. 71.

vietinė gamyba yra santykiyje su tarptautine prekyba šalyje. Indekso reikšmė vėlgi negali būti vertinama vienareikšmiškai, nes stambios šalys, kurių didelė vietinė rinka (atitinkamai didelė vietinės gamybos apimtis), nors ir pasižymi didelėmis tarptautinės prekybos apimtimis, tačiau jų vietinės gamybos apimtys yra taip pat didelės, todėl prekybos atvirumo indeksas rodys santykinai mažą tokių ekonomikos sektorių atvirumą, nors realybė nebus tokia.

Lentelė 1.1.6. Lietuvos leidybos ir spausdinimo sektoriaus prekybos atvirumo ir specializacijos indeksai, 2005 m.

	Prekybos atvirumas	Specializacijos indeksas
Leidyba	0,231	1,069
Spausdinimas	0,174	0,924

Leidybos veikloje, 2005 m. duomenimis specializacijos indeksas viršija vienetą. Galima teigti, kad šalyje leidybos produkcijos pagaminama šiek tiek daugiau nei jos suvartojama, nors šis perviršis yra tikrai labai mažas. Vadovaujantis specializacijos indekso metodika, Lietuvos pramonės leidybos veiklų grupės veiklas laikytume konkurencingomis veiklomis, o spausdinimo ir panašias veiklas – nekonkurencingomis tarptautinėje ekonomikos erdvėje, nes šalies viduje pagaminamos produkcijos nepakanka visam suvartojimo poreikiui patenkinti. Kadangi spausdinimas, kaip jau minėta pradžioje, yra leidybos sektoriaus gamybinė veikla, tai sunku tikėtis, kad tokią situaciją lemia aukštas šio sektoriaus įsitraukimas žiniomis reikšmingų aukštos pridėtinės vertės produktų importą.

Atsižvelgiant į gana žemą tiek leidybos, tiek spausdinimo veiklų prekybos atvirumo indeksą (žr. 1.1.6 lentelę), galime konstatuoti, kad Lietuvos leidybos sektorius nėra atviras tarptautinei prekybai ir tarptautinei konkurencijai, kas liudija apie ribotą jo konkurencingumą. Kita vertus, kaip jau minėta, šiame specifiniame pramonės sektoriuje (kuriame apjungiamos ne vien pramoninės gamybos, bet turinio kūrimo bei apdorojimo veiklos) nereikia tikėtis aukšto prekybos atvirumo, nes tarptautinę prekybą čia riboja kalbos, vietinės kultūros ir kiti fenomenai, sukuriantis specifinius barjerus platesniam tarptautinės prekybos vystymui.

Kaip matome, vertinant vienos šalies pramonės statistikos duomenis gana sunku įvertinti šakos konkurencingumą. Konkurencingumas pats savaime, be palyginimo su artimų šalių pramonės charakteristikomis nėra prasmingas. Detalesniam ir objektyvesniam įvertinimui reikalingas platesnis požiūris ir duomenų palyginimas didesnės geografinės erdvės kontekste. Šiuo atveju to bus siekiama tolimesniuose studijos skirsniuose išsamiau analizuojant Europos šalių leidybos ir spausdinimo pramonės šakos veiklos charakteristikas bei jas lyginant tarpusavyje.

1.2. Lietuvos leidybos sektoriaus bruožai

Trumpai apžvelgsime Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriaus specifinius bruožus.

Kalbant apie knygų ir brošiūrų leidybą, pastebėtina, kad nuo 2000 iki 2005 metų šios kategorijos leidinių leidyba pagal išleistus leidinius spaudos vienetais sparčiai didėjo iki 2002 metų. Lyginant su 2000 metais, 2001 m. augimas siekė 18,68%, 2002 m. – 31,01% (žr. 1.2.1 lentelę). 2003 – 2005 metais knygų leidybos apimtys ėmė mažėti.

Lentelė 1.2.1. Leidybos apimtys Lietuvoje 2000 – 2005 m. ¹

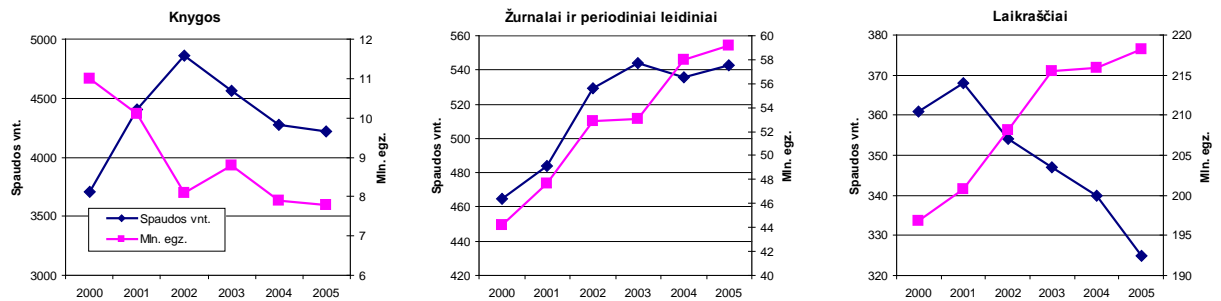
Knygų, žurnalų ir laikraščių leidyba	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Išleista knygų ir brošiūrų, spaudos vnt.	3709	4402	4859	4559	4270	4223
Metinis knygų ir brošiūrų tiražas, mln. egz.	11,0	10,1	8,1	8,8	7,9	7,8
Išleista žurnalų ir kitų periodinių leidinių, spaudos vnt.	465	484	529	544	536	543
Metinis žurnalų tiražas, mln. egz.	44,2	47,7	52,9	53,1	58,0	59,2

¹ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Internetinė duomenų bazė. <http://db.stat.gov.lt/sips/dialog/statfile1.asp>

Išleista laikraščių, spaudos vnt.	361	368	354	347	340	325
Metinis laikraščių tiražas, mln. egz.	196,8	200,8	208,2	215,5	215,9	218,2

Lyginant su 2000 m., 2003 – 2005 metais išleistų leidinių knygų ir brošiūrų kategorijoje priaugis sudarė atitinkamai 22,92, 15,13 ir 13,86%. Tačiau metinis knygų ir brošiūrų tiražas išspausdintų egzempliorių skaičiumi jau nuo 2001 metų tendencingai mažėja (neženklus pakilimas užfiksuotas tik 2003 metais, tačiau ir šio pakilimo dėka nei 2000, nei 2001 m. lygis nebuvo pasiektas). 2005 m. lyginant su 2000 m. metinis knygų ir brošiūrų tiražas sumažėjo nuo 11 iki 7,8 mln. egzempliorių arba beveik trečdaliu, tai yra 29,09%.

Apibendrinant, dar kartą galima konstatuoti, kad remiantis ir specifiniais sektoriaus veiklos dinamikos duomenimis (ne tik bendrosiomis ekonominės veiklos kategorijomis, tokiomis, kaip pajamos, produkcijos ar pridėtinės vertės apimtis, darbuotojų ar įmonių skaičius), knygų ir brošiūrų leidinių kategorija po susvyravimo 2002 – 2003 metais, pastaruoju metu tiek leidinių skaičiumi, tiek jų tiražu patiria leidybos apimčių mažėjimo tendenciją. Plati įvairių leidinių pasiūla 2002 m. (apie kurią sprendžiama iš labai spartaus spaudos vienetų skaičius išaugimo) nepadėjo pasiekti atitinkamo spausdinamų egzempliorių skaičiaus augimo, todėl vėlesniais metais tiek spaudos vienetų, tiek ir išspausdinamų jų egzempliorių buvo gaminama vis mažiau.

Pav. 1.2.1. Knygų, laikraščių ir žurnalų leidybos apimtys Lietuvoje, 2000 – 2005 m.

Priešingas tendencijas stebime žurnalų ir periodinių leidinių leidybos kategorijoje. 2005 m. lyginant su 2000 m. šios kategorijos leidinių metinis išleidžiamų spaudos vienetų skaičius padidėjo nuo 465 iki 543 leidinių arba 16,77%. Dar sparčiau augo žurnalų ir periodinių leidinių kategorijos leidinių tiražas. 44,2 mln. egzempliorių 2000 m. leidybos apimties lygis, 2002 metais buvo viršytas 19,68%, o 2005 m. – jau net 33,94%. Didelis leidinių skaičius, dideli jų tiražai, spartus dirbančiųjų skaičiaus augimas, bet lėčiau auganti pagaminamos produkcijos apimtis (vertine išraiška), kol kas sąlygoja palyginti žemą (lyginant su kitomis leidinių kategorijomis) žurnalų ir periodinių leidinių leidybos veiklos produktyvumą. Iš to galėtume spręsti, kad šioje kategorijoje Lietuvoje vyrauja masiniai, pigūs, leidiniai, kurių leidyba yra gana imli darbo jėgai, bet kurių vertė nėra didelė.

Įdomi situacija 2000 – 2005 metais stebima laikraščių kategorijoje. Stebina tai, kad tendencingai mažėjant leidžiamų laikraščių skaičiui (spaudos vienetais), tuo pat metu palyginti gana sparčiai didėja laikraščių tiražas egzempliorių skaičiumi. Analizuojamu 2000 – 2005 metų laikotarpiu laikraščių leidyba spaudos vienetais sumažėjo 9,97%, o jų tiražas išaugo 10,87%, 2005 metais atitinkamai buvo išleista 325 laikraščiai, kurių bendras metinis tiražas siekė 218 mln. vnt.

Tikėtina, kad spausdintų laikraščių leidybos plėtrą gali stabdyti elektroninių, ypač internetinių žiniasklaidos priemonių sparti plėtra. Tačiau paaiškinti augantį leidžiamų laikraščių tiražą sąlygojančius veiksnius yra gana sudėtinga. Demografinė situacija, besikeičiantys vartotojų įpročiai turėtų skatinti (o kaip vėliau matysime, daugelyje Europos šalių jau dabar lemia) laikraščių leidybos apimčių mažėjimą, tačiau Lietuvoje, kaip matome, tokia situacija dar nesiklosto. Kol kas galime konstatuoti stiprias laikraščių leidybos pošakio pozicijas Lietuvoje. Grėsmės galima įžvelgti tik atsižvelgiant į kitų šalių ekonomikos ir socialinės situacijos vystimosi tendencijas, bet ne į Lietuvos leidybos pramonės laikraščių leidybos pošakio plėtojimosi tendencijas.

Gilindamiesi į situaciją, pažvelgsime į vienam Lietuvos gyventojui tenkančio metinio atskirų spaudos leidinių kategorijų tiražo dalį. Kaip matome iš 1.2.2 lentelės, 2004 ir 2005 metais, lyginant su 2000 m. vienam gyventojui tenkanti metinio laikraščių tiražo dalis didėja, kas liudija

apie laikraščių skaitymo populiarumo augimą Lietuvoje. Dar spartesniu tempu auga žurnalų ir periodinių leidinių tenkančių vienam gyventojui dalis.

Ženkliai sumažėjus knygų ir brošiūrų leidybos apimtims, šios kategorijos leidinių metinio tiražo dalis tenkanti vienam gyventojui taip pat sumažėjo.

Lentelė 1.2.2. Lietuvoje leidžiamų spaudos leidinių tiražo dalis tenkanti vienam Lietuvos gyventojui, 2000 – 2005 m. ¹

	2000	2004	2005
Vienam Lietuvos gyventojui tenka			
metinio knygų ir brošiūrų tiražo	3,1	2,3	2,3
metinio žurnalų ir periodinių leidinių tiražo	12,6	16,9	17,4
metinio laikraščių tiražo	56,3	63,0	64,2

Apibendrinami analizę, dar kartą galime konstatuoti, kad ne tik absoliučiuoju skaičiumi, bet taip pat ir vieno gyventojų vidutinio leidybos sektoriaus gaminių suvartojimo aspektu, Lietuvoje mažėja knygų, bet auga žurnalų ir periodinių leidinių bei laikraščių leidybos apimtys, atitinkamai kinta ir šių kategorijų leidinių vidutinio vartojimo tendencijos.

Detaliau analizuodami mažėjančio pošakio – knygų ir brošiūrų leidybos – struktūrą, pastebime, kad aptariamam 2000 – 2005 metų laikotarpiu kiek daugiau nei vienu procentiniu punktu (nuo 11,89 iki 10,70%) leidžiamų knygų pagal jų paskirtį struktūroje sumažėjo mokslinės literatūros dalis (nors absoliučiuoju dydžiu šios rūšies knygų leidyba keitėsi nedaug, leidinių skaičius 2005 m. lyginant su 2000 m. netgi šiek tiek išaugo, žr. 1.2.3 lentelę). Tiek absoliučiai, tiek ir striktūriškai mažėja oficialiosios literatūros, pažintinės literatūros vaikams, enciklopedijų, žodynų, žinynų, literatūros, skirtos plačiam skaitytojų ratui leidyba leidyba, Šių rūšių leidinių leidybos apimčių sumažėjimo sąskaita (knygų ir brošiūrų leidybos pagal jų paskirtį struktūroje) gana ženkliai išaugo grožinės literatūros (taip skirtos ir vaikams) leidyba.

Lentelė 1.2.3. Lietuvoje leidžiamos knygos pagal jų paskirtį, 2000 – 2005 m. ²

Leidžiamos knygos pagal jų paskirtį	2000		2004		2005	
	Skaičius	Dalis	Skaičius	Dalis	Skaičius	Dalis
Mokslinė literatūra	441	11,89	488	11,43	452	10,70
Disertacijų santraukos	...		318	7,45	415	9,83
Oficialioji literatūra	139	3,75	50	1,17	23	0,54
Mokomoji literatūra	682	18,39	872	20,42	781	18,49
Grožinė literatūra (tarp jų skirta vaikams)	946	25,51	1169	27,38	1304	30,88
Pažintinė literatūra vaikams	97	2,62	91	2,13	61	1,44
Enciklopedijos, žodynai, žinynai	384	10,35	104	2,44	125	2,96
Katalogai bibliografiniai leidiniai	...		74	1,73	67	1,59
Literatūra plačiam skaitytojų ratui	1020	27,50	1104	25,85	995	23,56

Apžvelgę Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės šakos vystymosi dinamiką ir aptarę pagrindines jos tendencijas per pastaruosius keletą metų, toliau pereisime prie tarptautinės prekybos, kaip vieno iš konkurencingumą apibrėžiančių veiksnių, ir analizuojamos šakos charakteristikų palydinimo tarptautiniu mastu aptarimo.

1.3. Tarptautinė prekyba leidybos ir spausdinimo pramonės gaminiais

Nors įvadinėje dalyje jau minėta, kad tarptautinės prekybos operacijų mastas neturėtų būti laikomas pagrindiniu šalies pramonės šakos konkurencingumo lygį atspindinčiu požymiu, tačiau, tam, kad būtų galima matyti pilnesnę pramonės veiklos požymių vaizdą, bent minimaliai į tarptautinės prekybos apimtį ir svarbiausius jos požymius atsižvelgti turime. Tarptautinės prekybos veiksnis čia laikysime ne tiesiogiai pramonės šakos konkurencingumą atspindinčiais požymiais,

¹ Kultūra, spauda ir sportas 2005 = Culture, press and sports 2005. Vilnius: Statistikos departamentas, 2005. p. 49.

² Kultūra, spauda ir sportas 2005 = Culture, press and sports 2005. Vilnius: Statistikos departamentas, 2005. p. 70.

bet požymiais, nusakančiais Lietuvos leidybos ir spausdinimo veiklos rūšių įmonių įsitraukimą į tarptautines verslo sistemas ar klasterius, kaip vieną iš svarbių konkurencingumo veiksnių.

Nuo 2002 iki 2005 metų tarptautinės prekybos spausdintomis knygomis, laikraščiais, kitais poligrafijos pramonės dirbiniais balansas buvo neigiamas. Pradedant 2003 metais, kasmet neigiamas prekybos balansas pastebimai mažėja ir 2005 m. lyginant su 2003 m. jis buvo sumažėjęs net daugiau kaip 18 kartų, nuo 59,4 iki 3,2 mln. Lt. (žr. 1.3.1 lentelę).

Lentelė 1.3.1. **Tarptautinės prekybos rezultatai, 2002 – 2005 m. tūkst. Lt.** ¹

Prekių grupės apibūdinimas	Metai	Eksportas	Importas	Balansas
Spausdintos knygos, laikraščiai, reprodukcijos ir kiti poligrafijos pramonės dirbiniai; rankraščiai, mašinraščiai ir brėžiniai ²	2002	70171,0	114889,0	-44718,0
	2003	62279,9	121706,0	-59426,1
	2004	74672,6	107657,7	-32985,1
	2005	103565,6	106787,4	-3221,8
Spaudiniai ir įrašytos laikmenos ³	2004	85258,5	119997,2	-34738,7
	2005	113398,6	104829,7	8568,9

Apie gerėjančias Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės šakos tarptautinio konkurencingumo sąlygas liudija ir tai, kad importo apimtys nuo 2003 m. yra šiek tiek sumažėjusios, o tuo tarpu eksportas pastoviai auga; 2005 m. lyginant su 2003 m. eksportuotų prekių vertė padidėjo nuo 62,3 iki 103,6 mln. Lt. arba 66,56%. Kaip jau ne kartą minėta, visiško ar labai minimalaus importo šioje pramonės šakoje nereiktų siekti, nes leidybos ir spausdinimo veiklų produkcija yra susijusi su žinių ir informacijos sklaida, žinių ekonomikos plėtojimusi. Todėl tam tikra importo apimtis šios kategorijos gaminių grupėje šiandieninės ekonomikos plėtojimosi sąlygomis yra tiesiog būtina.

Augančios eksporto apimtys galėtų liudyti apie stiprėjančias Lietuvos gamintojų pozicijas (kalbant apibendrintai tiek turinio kūrėjų, tiek ir spaustuvininkų, kaip labiau pramoninių gamintojų) tarptautiniu lygiu konkurencingų leidybos ir spausdinimo veiklų gaminių rinkose.

Tarptautinės prekybos apimtis vertinant ne pagal muitinės procedūrose naudojamą kombinuotąją prekių nomenklatūrą, bet pagal produktų ir gaminių klasifikatorių, kuriame konkretūs pramonės gaminiai priskiriami ekonominėms klasėms pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikaciją (žr. 1.3.1 lentelės antrą dalį), 2005 m. prekybos srautuose eksportas viršijo importą, teigiamas tarptautinės prekybos balansas buvo 8,5 mln. Lt. Vadovaujantis skirtingomis prekių klasifikacijos sistemomis išmatuotos tarptautinės prekybos apimtys galėjo išsiskirti dėl to, kad antruoju atveju į šias operacijas įskaitomos ir spausdinimo paslaugų apimtys, o tai ir galėjo nulemti didesnes prekybos apimtis ir teigiamą balansą.

Didėjančios eksporto ir šiek tiek sumažėjusios importo apimtys įtakojo taip pat ir leidybos bei spausdinimo veiklos gaminių (čia pagal kombinuotąją nomenklatūrą) prekybos dalies bendroje šalies eksporto ir importo apimtyje atitinkamus pokyčius (žr. 1,3.2 lentelę). Leidybos ir spausdinimo veiklos gaminių eksporto dalis bendroje šalies eksporto struktūroje nuo 2003 iki 2005 metų padidėjo 0,02, o importo – sumažėjo 0,16 procentinio punkto. Tai taip pat liudija apie gerėjančias analizuojamos pramonės šakos konkurencines pozicijas.

Lentelė 1.3.2. **Tarptautinės prekybos poligrafijos pramonės gaminiais dalis bendroje tarptautinės prekybos apimtyje, 2002 – 2005 m. procentais** ⁴

Prekių grupės apibūdinimas	Metai	Eksportas	Importas
Spausdintos knygos, laikraščiai, reprodukcijos ir kiti poligrafijos pramonės dirbiniai; rankraščiai, mašinraščiai ir brėžiniai	2002	0,367	0,418
	2003	0,293	0,413
	2004	0,289	0,313

¹ Užsienio prekyba 2005 = Foreign Trade 2005. Vilnius: Statistikos departamentas, 2006. p. 31-32, 63.

² Pagal kombinuotąją nomenklatūrą. Statistika renkama remiantis ES Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1810/2004, 2004 m. rugsėjo 7 d., iš dalies keičiantis Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2658/87 dėl tarifų ir statistinės prekių nomenklatūros. http://www.stat.gov.lt/uploads/1107422760_KN_2005.pdf

³ Pagal produktų pagal veiklos rūšį klasifikatorių (CPA). Produktai susiejami su ekonominės veiklos rūšimis.

⁴ Užsienio prekyba 2005 = Foreign Trade 2005. Vilnius: Statistikos departamentas, 2006. p. 31-32.

	2005	0,316	0,247
--	------	-------	-------

Tačiau kita vertus, kaip matome, tarptautinės prekybos dalis nuo bendros šalies tarptautinės prekybos apimties, tenkanti leidybos ir spausdinimo veiklų gaminiais yra labai nedidelė, nesiekia ir 0,5%. Kaip galėjome matyti analizės pradžioje, tiek pagal gaminamos produkcijos apimtį, tiek ir pagal sukuriama pridėtinę vertę leidybos ir spausdinimo sektoriaus dalis šalies ūkyje yra didesnė, visais atvejais viršija 1%, o atskirais siekia ir 1,5% ar net daugiau. Atsakyti ar mažesnę struktūrinę dalį tarptautinėje prekyboje nei bendrai šalies ūkio struktūroje lemia konkurenciniai silpnimai ar objektyvios priežastys, kurias lemia jau ne kartą minėta analizuojamos pramonės šakos specifika (ypač tarptautinės prekybos kontekste) dabar atsakyti kol kas dar sunku. Tikėtina, kad tam tikrą įtakos dalį turi abu šie veiksniai.

Įdomias analizuojamo sektoriaus savybes gali atskleisti detalesnis tarptautinės prekybos kryptių aptarimas. Iš 1.3.3 lentelės duomenų galime matyti, kad 2005 m. beveik visa eksporto apimtis maždaug lygiomis dalimis yra pasiskirsčiusi tarp ES ir NVS šalių. Pusė importuojamų leidybos ir spausdinimo pramonės prekių yra atvežama iš Europos Sąjungos, likusi dalis pasiskirsto tarp NVS, ELPA ir kitų šalių, kurių importo struktūrinė dalis atitinkamai yra 7,5, 12,7 ir 28,4%.

Lentelė 1.3.3. Tarptautinės prekybos kryptys, 2005 m.

	Spausdintos knygos, laikraščiai, reprodukcijos ir kiti poligrafijos pramonės dirbiniai; rankraščiai, mašinarščiai ir brėžiniai			
	Tūkst. Lt.		Struktūra, %	
	Eksportas	Importas	Eksportas	Importas
Iš viso	103565,6	106787,4		
Europos Sąjunga	49253,7	54767,1	47,558	51,286
NVS	53010,0	8026,7	51,185	7,517
ELPA	662,5	13607,9	0,640	12,743
Kitos šalys	639,4	30385,7	0,617	28,454

Išsiskiriančios eksporto ir importo kryptys galėtų liudyti apie tai, kad Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonė yra plačiai integruota į tarptautines verslo sistemas, turi plačius ryšius su įvairių šalių užsienio partneriais (detaliau ir pagal atskiras prekių grupes tą galima matyti 1.3.4 lentelėje). Tiesa, vertinant šakos tarptautinį konkurencingumą, palankesnė situacija būtų turėti platesnę eksporto geografiją. Importas šiuo atveju, vėlgi labiau sietinas su žinių ekonomika ir specifinių intelektualių produktų, gaminamų (tiksliau būtų sakyti leidžiamų) tam tikrose šalyse paklausa, kuri konkurencingumo požiūriu nėra labai aktuali, nes vietinei pramonei perimti šių gaminių gamybą iš importo į vietinę gamybą ko gero būtų neįmanoma ir netgi netikslinga (kaip galbūt galėtų būti kalbant apie kitas, labiau gamybinės pramonės šakas).

Kalbant konkrečiau apie atskiras prekių kategorijas (žr. 1.3.4 lentelę), pastebėsime, kad eksporto struktūroje daugiau kaip 50% nuo visų eksportuojamų analizuojamos pramonės šakos gaminių 2004 – 2005 metais sudarė laikraščiai, žurnalai ir periodiniai leidiniai, pagrindinis tarptautinės prekybos partneris – Rusija. Apie 30% eksporto apimtyje tenka knygų bei brošiūrų kategorijai, čia eksporto geografija yra platesnė – Latvija, Rusija, Švedija. Tačiau stebina tai, kad šie ryšiai nėra pastovūs ir 2004 bei 2005 duomenimis struktūrinis pasiskirstymas tarp šios prekių grupės eksporto šalių yra gana nevienodas.

Tarp importuojamų gaminių laikraščiai ir žurnalai sudaro apie 5-6%, knygos ir brošiūros panašiai kaip ir eksporto apimties struktūroje sudaro apie 25-26% nuo bendros apimties. Kitų analizuojamos kategorijos prekių grupių apimtis ir dalis tarptautinės prekybos struktūroje matoma 1.3.4 lentelėje.

Apibendrinant analizę dėmesį atkreipti reiktų į tai, kad Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės gaminių eksporto struktūroje labai didelę dalį sudaro laikraščiai bei periodiniai leidiniai, kas šiek tiek stebina, nes tokie gaminiai paprastai yra susiję su vietine rinka, vietinei rinkai skirta informacija (žinios, naujienos, analizės). Tokį samprotavimą patvirtina ir palyginti nedidelė periodinių leidinių importo apimtis. Tai, kad net apie 80% periodinių leidinių eksporto yra

nukreipiamą į Rusijos rinką, byloja apie labai siaurą tarptautinės prekybos šios kategorijos prekėmis geografiją ir apie santykinai ribotą konkurencingumą, jei toks čia galėtų būti išvengtas.

Lentelė 1.3.4. **Tarptautinė prekyba leidybos ir spausdinimo pramonės gaminiais, 2004 – 2005 metais**¹

Prekybos kryptis	Metai	Vertė, tūkst. Lt	Struktūra, %	Pagrindiniai partneriai
4901. Spausdintos knygos, brošiūros ir panašūs spaudiniai, tiek įrišti, tiek neišrišti				
Eksportas	2004	21606,2	29,26	Latvija (~30-50%), Rusija (~10%), Švedija (2005m. 20%)
	2005	29660,8	29,11	
Importas	2004	27535,4	25,76	Jungtinė Karalystė (~20%), Lenkija (~15%), Rusija (~12-14%), Vokietija (2005 m. 15%)
	2005	29442	26,76	
4902. Laikraščiai, žurnalai ir periodiniai leidiniai, iliustruoti arba neilustruoti, su reklamine medžiaga arba be jos				
Eksportas	2004	39308,1	53,23	Latvija (~11-12%), Rusija (~80%),
	2005	54373,1	53,36	
Importas	2004	7015,6	6,56	Latvija (~15%), Lenkija (~17%), Rusija (~40%), Vokietija (~10-15%)
	2005	5454,5	4,96	
4903. Vaikiškos knygelės su paveikslėliais, piešimo arba spalvinimo knygelės				
Eksportas	2004	21,8	0,03	Baltarusija (~14%), Latvija (~85-90%),
	2005	49,6	0,05	
Importas	2004	777,3	0,73	Estija (~10%), Honkongas (~5-9%), Ispanija (sumažėjo nuo 37 iki 8%), Jungtinė Karalystė (2005 išaugo iki 11%), Kinija (25-30%)
	2005	1352,6	1,23	
4905. Spausdinti visų rūšių žemėlapiai, įskaitant atlasus, sieninius žemėlapius, topografinius planus ir gaublius				
Eksportas	2004	165,4	0,22	Danija (2005 m. išaugo iki 56%), Latvija (~30-50%), Vokietija (~8%)
	2005	823,2	0,81	
Importas	2004	947,4	0,89	Italija (~13-19%), Latvija (~40%), Lenkija (~10%), Rusija (~9%), Vokietija (~8%)
	2005	1408,1	1,28	
4906. Architektūrinių, inžinerinių, pramoninių, prekybinių, topografinių arba panašių planų bei brėžinių ranka braižyti				
Eksportas	2004	861,2	1,17	Jungtinė Karalystė (~60%), Vokietija (~30%)
	2005	778,7	0,76	
Importas	2004	8675,4	8,12	Jungtinės Valstijos (~80), Rusija (~15%)
	2005	31731,1	28,84	
4907. Neantspauduoti pašto, žyminiai (rinkliavos) ir panašūs einamosios arba naujos laidos ženklai,				
Eksportas	2004	5180,5	7,02	Gruzija (mažėja nuo 80 iki 50%), Jungtinė Karalystė (2004 m, 13%, 2005 m. - mažėja), Rusija (~14%, auga)
	2005	2770,9	2,72	
Importas	2004	7605,1	7,12	Danija (mažėja nuo 40 iki 20%), Jungtinė Karalystė (2004 m, 13%, 2005 m. - mažėja), Latvija (~11-13%), Suomija (2005 m. 41%)
	2005	5594,6	5,08	
4908. Atspaudžiamieji paveikslėliai (dekalkomanijos)				
Eksportas	2004	312,6	0,42	Baltarusija (~30-50%), Danija (greitas augimas, 2005 m. iki 19%), Latvija (padidėjo nuo 8 iki 14%), Lenkija (2005 m. 28%)
	2005	166,8	0,16	
Importas	2004	2501,7	2,34	Jungtinė Karalystė (~7-10%), Lenkija (padidėjo nuo 2 iki 14%), Švedija (mažėja nuo 9 iki 2%), Vokietija (padidėjo nuo 20 iki 50%)
	2005	4854	4,41	
4909. Spausdinti arba iliustruoti pašto atvirukai; spausdintos kortelės su asmeniniais sveikinimais, pranešimais				
Eksportas	2004	91,2	0,12	Latvija (padidėjo nuo 60 iki 90%), Ukraina (sumažėjo nuo 14 iki 0)
	2005	970,7	0,95	
Importas	2004	640,9	0,60	Lenkija (padidėjo nuo 7 iki 23%), Rusija (~50%), Suomija (sumažėjo nuo 12% iki 0), Švedija (sumažėjo nuo 12 iki 2%)
	2005	477,8	0,43	
4910. Spausdinti visų rūšių kalendoriai, įskaitant bloknotų pavidalo kalendorius				
Eksportas	2004	361,2	0,49	Baltarusija (sumažėjo nuo 14 iki 5%), Latvija (~40%), Rusija (padidėjo nuo 3 iki 16%), Švedija (padidėjo nuo 30 iki 30%)
	2005	634,7	0,62	
Importas	2004	2215,2	2,07	Latvija (sumažėjo nuo 13 iki 5%), Lenkija (padidėjo nuo 18 iki 41%), Slovakija (~15-19%), Suomija (sumažėjo nuo 19 iki 1%)
	2005	1584,4	1,44	
4911. Spaudiniai, įskaitant spausdintus paveikslėlius ir fotografijas, nenurodyti kitoje vietoje				
Eksportas	2004	5935,5	8,04	Baltarusija (padidėjo nuo 1 iki 14%), Estija (~15-18%), Latvija (~40%), Rusija (sumažėjo nuo 12 iki 7%)
	2005	11676,9	11,46	
Importas	2004	48959,5	45,81	Lenkija (padidėjo nuo 6 iki 13%), Šveicarija (padidėjo nuo 28 iki 47%), Vokietija (sumažėjo nuo 37 iki 12%)
	2005	28118,7	25,56	
Viso				
Eksportas	2004	73846,9	100,00	
	2005	101905,4	100,00	

¹ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Internetinė duomenų bazė. <http://db.stat.gov.lt/sips/dialog/statfile1.asp>

Importas	2004	106885,4	100,00
	2005	110030,3	100,00

1.4. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonė Europos šalių kontekste

Pirmiausia palyginsime pagrindinius apibendrintus Lietuvos ir Europos Sąjungos leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės rodiklius. Tokia analizė aptariamuoju 2000 – 2005 metų periodu yra gana komplikauta, nes keitėsi ES sudėtis, todėl pasikeitimai per šį laikotarpį atspindi ne vien Sąjungos ekonomikos plėtros tendencijas, pasireiškusias aptariamojoje pramonės šakoje, bet čia įsiterpia ir sąjungos plėtros veiksniai. Todėl lyginsime 2000 ir 2004 metų duomenis, kad Europos Sąjungos plėtros sąlygotas augimas būtų mažiau jaučiamas palyginant.

Lygindami ES ir Lietuvos aptariamą pramonės pokyčius, pirmiausia pastebime, kad Lietuvos leidybos, spausdinimo ir tiražavimo veiklų pramonė 2000 – 2004 metų laikotarpiu išgyveno spartaus augimo periodą, kai tuo tarpu apibendrinant duomenis ES šalyse šių ekonominės veiklos rūšių pramonė buvo lėto augimo, o pagal atskirus rodiklius ir aiškiai pastebimos stagnacijos etape.

Lentelė 1.4.1. Pagrindinių Lietuvos ir Europos Sąjungos leidybos ir spausdinimo pramonės rodiklių palyginimas

Parametras	Lietuva			Europos Sąjunga		
	2000 m.	2004 m.	Pokytis, %	2000 m.	2004 m.	Pokytis, %
Pagaminta produkcija (mln eurų.)	187,5	266,2	42,0	239931,0	240000,0	0,0
Produkcija vienam darbuotojui (tūkst. eurų)	18,9	25,6	35,1	126,4	133,3	5,4
Sukurta pridėtinė vertė (mln. eurų.)	68,9	94,9	37,7	95561,5	93000,0	-2,7
Pridt. vertė vienam darbuotojui (mln. eurų)	7,0	9,1	31,1	50,4	51,7	2,6
Šakos įmonių bendrasis pelningumas, %	10,6	15,0	41,5	14,9	14,1	-5,4
Bendras šakos įmonių skaičius	897	857	-4,5	191332	200976	5,0
Įmonių dalis visoje pramonėje (proc.)	9,6	10,0	3,8	8,8	9,4	6,1
Bendras šakos darbuotojų skaičius, tūkst.	9,9	10,4	5,1	1897,5	1800,0	-5,1
Šakoje dirbančių žmonių dalis (proc.)	4,1	4,1	-1,0	5,5	5,5	-0,2

2000 – 2004 metų laikotarpiu Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonėje pagamintos produkcijos apimtis išaugo 42,00%. Visos Europos Sąjungos mastu aptariamą pramonės gamiamą produkcijos apimtį išliko nepakitusi. Produktyvumo prasme Lietuvos atveju analizuojamu laikotarpiu leidybos ir spausdinimo pramonė ūgtelėjo 30-35% (atitinkamai pagal vieno darbuotojo sukurtą pridėtinę vertę apimtį ir pagal vienam darbuotojui tenkančią šakoje pagamintą bendrosios produkcijos vertę, žr. 1.4.1 lentelę). Europos Sąjungoje šiuo požiūriu pramonė augo tik 2-5%. Pastebėtina, kad tiek Lietuvoje, tiek ir Europos Sąjungoje sukurtos pridėtinės vertės tenkančios vienam darbuotojui dalis auga lėčiau nei vienam darbuotojui tenkanti bendrosios produkcijos dalis. Tai rodo apie menkėjantį pramonės sugebėjimą kurti aukštos pridėtinės vertės produkciją. Pridėtinės vertės dalis bendrojoje produkcijoje nespėja augti kartu su augančiomis produkcijos gamybos apimtimis. ES mastu 2004 m. lyginant su 2000 m. sumažėjo ir absoliuti aptariamoje pramonės šakoje sukurtos pridėtinės vertės apimtys.

Apie greitai augančią ir sparčiai besiplėtojančią Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonę taip pat sprendžiama iš to, kad bendrasis šakos įmonių pelningumas per 2000 – 2004 metus išaugo net 41% ir pasiekė ES atitinkamo rodiklio lygį.

Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės vystimosi tendencijų atžvilgiu teigiamas išvadas galime daryti dar ir dėl to, kad aukščiau minėti aukšti augimo tempai buvo pasiekti darbuotojų skaičiui išaugus vos 5%. Lėtas darbuotojų skaičiaus augimas spartus gaminamos produkcijos apimtys augimo tempas atitinkamai sąlygojo itin aukštą pramonėje užimtų darbuotojų darbo produktyvumo lygio augimo tempą.

Kalbant apie struktūrinę Lietuvos ir Europos Sąjungos leidybos pramonės poziciją šalies (ir sąjungos) pramonės struktūroje, pastebėtina, kad tiek Lietuvoje, tiek ir Europos Sąjungoje įmonių skaičiumi leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo veikloms tenkanti apdir-

bamosios pramonės dalis auga: 2004 m. Lietuvoje iki 10,0, Europos Sąjungoje iki 9,4%. Tačiau šiose ekonominėse veiklose užimtų darbuotojų dalis apdirbamosios gamybos veiklose užimtų darbuotojų struktūroje keitėsi priešinga kryptimi, ir Lietuvoje, ir ES, nors ir nežymiai, tačiau struktūrinė darbuotojų dalis šiek tiek mažėjo. Todėl sunku prognozuoti, kaip pramonė vystysis toliau. Kol kas matome, kad ji plėtojasi panašiais tempais, kaip visa apdirbamoji gamyba.

Kaip jau minėjome, tam, kad objektyviai įvertinti analizuojamos pramonės šakos konkurencingumo lygį yra būtina jos veiklos charakteristikas palyginti su platesnio geografinio-ekonominio regiono valstybių atitinkamos pramonės šakos veiklos charakteristikomis. Čia, remiantis Eurostat pateikiamais duomenimis, tarpusavyje palyginamos Europos šalių (nebūtinai ES narių) leidybos ir spausdinimo ekonominės veiklos rūšių įvairios charakteristikos.

Europos Sąjungai išsiplėtus iki 25 narių, jos leidybos pramonėje jau yra įdarbinama daugiau nei 750 tūkst. darbuotojų, veikia daugiau kaip 64 tūkst. įmonių¹. Europos Komisijos vertinimu ES leidybos sektorius yra pakankamai konkurencingas ir reikšmingai prisideda prie visos sąjungos ekonomikos konkurencingumo stiprinimo. Kai kurie vertinimai leidžia teigti, kad ES leidybos pramonė savo konkurencingumu netgi lenkia JAV atitinkamą pramonės sektorių.

Absoliučiąją gamybos apimtį (žr. 1.4.2 lentelę) tarp Europos šalių (apie kurias duomenys yra publikuojami) didžiausia gamybos apimtį išsiskiria Airija, Ispanija, Vokietija, Jungtinė Karalystė. Lietuva, kurios leidybos pramonės sektoriaus produkcijos apimtį 2004 m., Eurostat'o duomenimis siekė 266 mln. eurų, gaminamos produkcijos apimtį galėtų lygiuoti su Bulgarija, Estija, Latvija.

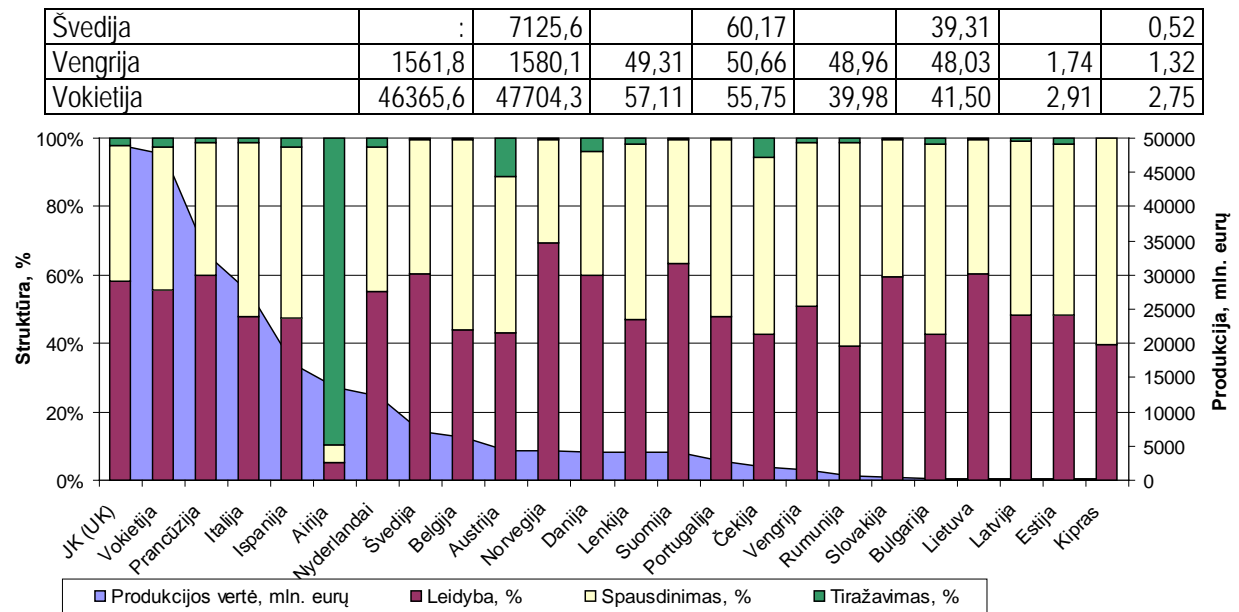
Struktūriškai leidybos pošakyje Lietuvoje yra sukuriama apie 60%, spausdinimo veiklose – 40% visos analizuojamo pramonės sektoriaus produkcijos. Tiražavimo veiklai tenka vos 0,3 – 0,4% produkcijos vertės. Sektoriaus struktūros požiūriu į Lietuvos leidybos ir spausdinimo veiklų pramonės sektorių yra panašūs Danijos (su kiek didesne tiražavimo veiklos dalimi), Jungtinės Karalystės, Norvegijos, Slovakijos ir kitų šalių leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriai.

Lentelė 1.4.2. Europos šalių leidybos sektoriaus produkcijos apimtį, mln. eurų, ir jos struktūra pagal sektoriaus veiklas, %, 2003 – 2004 m. ²

Šalis	Produkcijos vertė		Leidyba, %		Spausdinimas, %		Tiražavimas, %	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Airija	10741,8	13502,2	6,15	5,33	6,85	4,89	87,00	89,78
Austrija	4428,4	4408,4	43,05	43,10	45,61	45,76	11,34	11,14
Belgija	6041,9	6320,8	40,16	43,86	59,23	55,51	0,61	0,63
Bulgarija	256,7	290,3	44,25	42,71	54,54	55,39	1,25	1,93
Čekijos Respublika	1871,1	1952,3	45,03	42,86	50,15	51,47	4,82	5,68
Danija	4439,0	4164,4	60,08	60,07	36,30	36,24	3,62	3,69
Estija	195,5	219,1	49,00	48,29	49,46	49,93	1,53	1,78
Ispanija	16068,0	16943,5	47,29	47,62	50,00	49,85	2,71	2,53
Italija	25918,6	27470,6	44,56	47,64	53,74	51,27	1,70	1,09
Jungtinė Karalystė	45718,5	48858,9	58,67	57,98	39,00	39,85	2,33	2,16
Kipras	133,8	146,4	38,34	39,75	61,66	60,25	0,00	0,00
Latvija	215,7	241,4	53,18	48,47	46,36	50,75	0,46	0,75
Lenkija	3987,1	4131,1	47,15	47,16	51,09	50,99	1,76	1,85
Lietuva	249,8	266,2	59,49	60,29	40,07	39,37	0,40	0,38
Nyderlandai	12114,9	12233,7	54,41	55,28	42,57	42,28	3,01	2,43
Norvegija	4258,6	4325,7	69,87	69,48	29,78	30,12	0,36	0,40
Portugalija	2715,3	2707,6	52,23	47,95	46,74	51,63	1,03	0,43
Prancūzija	32572,8	33075,0	59,28	60,12	39,53	38,63	1,19	1,25
Rumunija	607,2	741,8	40,83	39,03	57,99	59,73	1,19	1,25
Slovakija	471,5	493,6	57,16	59,36	41,06	40,21	1,78	0,43
Suomija	4150,2	4073,7	63,91	63,27	35,55	36,18	0,55	0,55

¹ Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. The role of media policy. [commission staff working paper]. Brussels, 7.10.2005, SEC(2005) 1287. p. 7.

² Eurostat. Internetinė duomenų bazė. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Pav. 1.4.1. Europos šalių leidybos sektoriaus produkcijos apimtys, mln. eurų, ir jos struktūra pagal sektoriaus veiklas, %, 2004 m.

Čia pastebėtina ir išskirtina Airija, kurioje tiražavimo veiklai tenka iki 90% leidybos sektoriaus produkcijos. Palyginti su kitomis šalimis, didele įrašytų laikmenų tiražavimo veiklos dalimi bendroje sektoriaus produkcijos apimtyje taip pat išsiskiria Austrija (apie 11%). Visose kitose aptariamose Europos šalyse tiražavimo veikloms tenka iki 2-3% sektoriuje gaminamos bendrosios produkcijos apimtys (vertine išraiška) (žr. 1.4.1 paveikslą).

Lentelė 1.4.3. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus struktūra, pagal užimtų darbuotojų skaičių, 2003 – 2004 m., %¹

Šalis	Darbuotojų sk.		Viso sektoriuje		Leidyba, %		Spausdinimas, %		Tiražavimas, %	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Airija	17562	16359	27,23	28,57	43,27	40,23	29,50	31,21		
Austrija	26834	26083	35,58	36,13	59,32	58,51	5,10	5,36		
Belgija	34329	34484	30,26	31,71	68,82	67,36	0,92	0,93		
Bulgarija	14272	15407	36,70	37,69	61,51	60,53	1,79	1,78		
Čekijos Respublika	43830	41869	34,34	35,23	61,56	60,66	4,10	4,12		
Danija	46181	37420	68,86	66,68	28,49	30,17	2,65	3,15		
Estija	5700	6022	57,35	55,76	41,74	43,01	0,91	1,23		
Europos Sąjunga (ES-25)	18200	:	43,96		53,85		2,14			
Ispanija	146708	148556	35,29	34,68	62,52	63,05	2,19	2,26		
Italija	169737	167606	26,12	26,35	72,58	72,63	1,29	1,02		
Jungtinė Karalystė	357662	346544	46,28	49,01	51,75	49,13	1,97	1,86		
Kipras	2364	2359	29,74	32,98	70,26	67,02	0,00	0,00		
Latvija	9732	11413	61,39	58,63	38,35	40,86	0,27	0,52		
Lenkija	95803	98824	41,63	40,84	56,88	57,55	1,48	1,61		
Lietuva	10511	10726	63,65	62,47	35,54	36,71	0,81	0,83		
Nyderlandai	74410	80595	45,29	43,37	52,63	54,60	2,08	2,03		
Norvegija	29586	29444	71,17	69,35	28,39	30,09	0,45	0,56		
Portugalija	40975	36927	36,61	30,70	62,75	68,72	0,64	0,58		
Prancūzija	204595	199312	43,04	44,46	55,59	54,12	1,37	1,42		
Rumunija	32042	34151	44,78	41,85	53,60	56,65	1,62	1,49		
Slovakija	9832	10847	59,68	58,30	39,83	41,50	0,49	0,19		
Slovėnija	9892	9587	36,37		63,38	64,22	0,24			
Suomija	29751	29012	58,36	58,97	41,06	40,48	0,58	0,55		

¹ Eurostat. Internetinė duomenų bazė. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Švedija	:	50309		55,46		43,90		0,64
Vengrija		39737	36396	30,34	33,03	67,96	65,50	1,69
Vokietija		376990	368295	50,82	51,51	46,91	46,39	2,27
								2,10

Didesne spausdinimo nei leidybos apimtimi pagal gaminamos produkcijos vertę (apytiksliai santykiu 60 ir 40 arba atvirkščiai nei Lietuvos ir kitų aukščiau minėtų šalių atveju) pasižymi Belgija, Kipras, Rumunija ir kiek mažesne proporcija kai kurios kitos šalys (žr. 1.4.2 lentelę).

Detaliau (atsižvelgiant taip pat ir į aptariamajame sektoriuje atskirose šalyse užimtų darbuotojų skaičių) analizuojant leidybos pramonės sektoriaus struktūrą, pastebėtina, kad visų analizuojamų valstybių tarpe įrašytų laikmenų tiražavimo veikla reikšminga ir sviri darbuotojų skaičiumi taip pat yra tik Airijoje. Čia įrašų tiražavimo veikloje yra užimta apie vienas trečdalis visų leidybos sektoriuje dirbančių žmonių (kurie, kaip jau minėta, gamina iki 90% sektoriaus produkcijos). Visų kitų šalių (žr. 1.4.3 lentelę) leidybos pramonės sektoriaus struktūroje įrašų tiražavimo veikloje užimti darbuotojai sudaro iki 5 % darbuotojų.

Pagal leidybos ir spausdinimo veiklose užimtų darbuotojų santykį vėlgi išsiskirai tos šalys, kuriose didesnioji dalis tenka leidybos veikloms (Danija, Lietuva, Norvegija, Suomija) ir tos, kuriose darbuotojų skaičiumi vyrauja spausdinimo veiklos (Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Ispanija, Italija, Kipras, Vengrija). Kitose šalyse šis santykis artimesnis 50 ir 50 sektoriaus struktūrai.

Ar didesnė leidybos ar spausdinimo veiklų dalis sektoriaus struktūroje gali turėti įtakos jo konkurencingumui, kol kas atsakyti negalime.

Apibendrinami atskirų Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus struktūros pagal gaminamą produkciją bei pagal užimtų darbuotojų skaičių aptarimą, remdamiesi turimais duomenimis apskaičiuojame atskirose Europos šalyse vieno darbuotojo pagaminamą leidybos ir spausdinimo sektoriaus produkciją (žr. 1.4.4 lentelę), imant bendrai visą sektorių ir taip pat atskiras jo struktūrinės dalis.

Šis rodiklis jau tiesiogiai atspindi atskirų šalių analizuojamo pramonės sektoriaus konkurencingumą. Juo remiantis jau galima šalis palyginti tiesiogiai pagal konkurencingumo požymį, ne tik pagal sektoriaus savybes ar charakteristikas, kurių įtaką konkurencingumui įvertinti yra gana sunku. Šioje analizėje jau galime lyginti visas šalis, neatsižvelgdami į jų dydį.

Kaip matome (žr. 1.4.4 lentelę), vieno leidybos ir spausdinimo ekonominės veiklos sektoriaus darbuotojo darbo produktyvumo aspektu Europos šalys tarpusavyje skiriasi labai stipriai. Žvelgiant į sąrašą, išdėstytą nuo šiuo požiūriu konkurencingiausių iki labiausiai nekonkurencingų šalių (žr. 1.4.2 paveikslą) matome išskirtinį ir akivaizdų Airijos leidybos ir spausdinimo pramonės šakos konkurencingumą. Žinodami, išskirtinę šios šalies analizuojamos pramonės šakos struktūrą, galime numatyti šio išskirtinio konkurencingumo šaltinius. Tikėtina, kad jie turėtų būti siejami su ypatinga Airijos konkurencine pozicija įrašytų laikmenų tiražavimo veikloje.

Tuo įsitikinsime pažvelgę į darbo produktyvumo duomenis pagal atskrus analizuojamo sektoriaus pošakius (žr. 1.4.4 lentelę). Jei vidutiniškai Airijos leidybos, spausdinimo ir tiražavimo veikloje 2005 metais vienas dirbantysis pagamino produkcijos už 825,4 tūkst. eurų, tai įrašytų laikmenų tiražavimo veikloje – net už 2,3 mln. eurų.

Toliau seka Belgija, Austrija, Prancūzija, Italija ir kitos šalys, kurių leidybos ir spausdinimo veiklos sektoriuje 2005 m. vienas dirbantysis produkcijos pagamino už 100-150 ir daugiau tūkstančių eurų.

Vieno dirbančiojo darbo produktyvumo aspektu konkurenciškai silpnesnių šalių sąrašą pradeda Portugalija, kurios leidybos sektoriuje 2005 m. vienas darbuotojas produkcijos pagamino už 73,3 tūkst. eurų. Šio sąrašo pabaigoje yra ir Lietuva, lenkianti tik Rumuniją, Latviją ir Bulgarija. Lietuvos leidybos sektoriaus vieno darbuotojo produktyvumo rodiklis 2005 m. buvo 24,8 tūkst. eurų (detalesnis Lietuvos atvejo aptarimas, remiantis Lietuvos statistikos departamento pateikiamais duomenimis, pateiktas aukščiau).

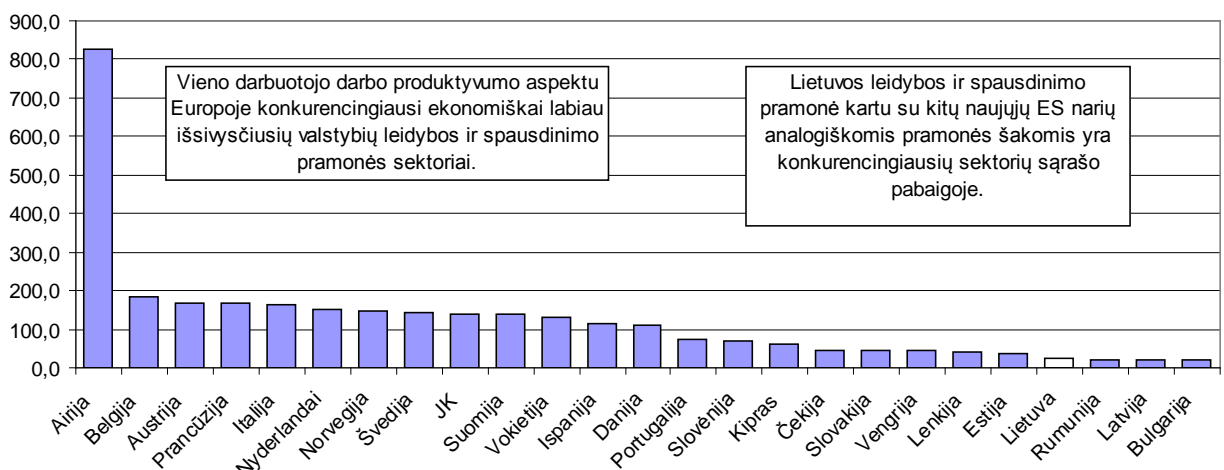
Šios analizės rezultate priename išvados, kad aptariamo sektoriaus konkurencingumo sektoriaus struktūra nelemia. Pramonės šakos struktūros požiūriu panašios, pavyzdžiui Danija ir Lietuva, labai skiriasi vieno darbuotojo darbo produktyvumo aspektu ir, remiantis šiuo požymiu, konkurencingumo prasme yra sunkiai palyginamos. Akivaizdu, kad konkurencingumą lemia

kitos, daugiausia turbūt šalies makroekonominių sąlygų ir kitokios bendresnio pobūdžio nei sektorinės priežastys.

Lentelė 1.4.4. Europos šalių leidybos pramonės sektoriuje vieno darbuotojo pagaminamos produkcijos apimtis, tūkst. eurų ¹

Šalis	Darb. produktyvum.	Viso sektoriuje		Leidyba		Spausdinimas		Tiražavimas	
		2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Airija		611,7	825,4	138,2	154,1	96,8	100,3	1803,8	2374,6
Austrija		165,0	169,0	199,7	201,6	126,9	132,2	367,1	351,6
Belgija		176,0	183,3	233,6	253,5	151,5	151,1	116,1	123,3
Bulgarija		18,0	18,8	21,7	21,4	15,9	17,2	12,5	20,4
Čekijos Respublika		42,7	46,6	56,0	56,7	34,8	39,6	50,2	64,3
Danija		96,1	111,3	83,9	100,3	122,5	133,7	131,0	130,3
Estija		34,3	36,4	29,3	31,5	40,6	42,2	57,7	52,7
Ispanija		109,5	114,1	146,8	156,6	87,6	90,2	135,2	127,5
Italija		152,7	163,9	260,5	296,4	113,1	115,7	200,6	174,5
Jungtinė Karalystė		127,8	141,0	162,0	166,8	96,3	114,4	151,2	164,1
Kipras		56,6	62,1	73,0	74,8	49,7	55,8		
Latvija		22,2	21,2	19,2	17,5	26,8	26,3	38,5	30,5
Lenkija		41,6	41,8	47,1	48,3	37,4	37,0	49,4	48,1
Lietuva		23,8	24,8	22,2	24,0	26,8	26,6	11,8	11,2
Nyderlandai		162,8	151,8	195,6	193,5	131,7	117,6	236,0	181,9
Norvegija		143,9	146,9	141,3	147,2	151,0	147,0	115,0	105,5
Portugalija		66,3	73,3	94,5	114,5	49,4	55,1	106,8	54,5
Prancūzija		159,2	165,9	219,3	224,4	113,2	118,5	138,4	146,0
Rumunija		19,0	21,7	17,3	20,3	20,5	22,9	13,9	18,2
Slovakija		48,0	45,5	45,9	46,3	49,4	44,1	175,0	100,0
Slovėnija		63,2	69,2	76,8		55,3	58,3	50,0	
Suomija		139,5	140,4	152,8	150,7	120,7	125,5	132,6	140,9
Švedija			141,6		153,7		126,8		114,9
Vengrija		39,3	43,4	63,9	66,6	28,3	31,8	40,4	39,1
Vokietija		123,0	129,5	138,2	140,2	104,8	115,9	157,7	169,9

Tęsiant darbo produktyvumo, kaip vieno svarbiausių konkurencingumo veiksnių aptariamą, trumpai apžvelgsime taip pat ir vieno darbuotojo sukuriamos pridėtinės vertės rodiklį (šis rodiklis jau apskaičiuotas yra pateikiamas Eurostat'o duomenų bazėje, todėl apžvelgsime jo kitimą per ilgesnį, t.y. 2000 – 2004 metų laikotarpį).

Pav. 1.4.2. Europos šalių leidybos sektoriaus konkurencingumas pagal vieno darbuotojo darbo produktyvumą, tūkst. eurų, 2004 m.

¹ Eurostat. Internetinė duomenų bazė. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Kartu su šiuo rodikliu (žr. 1.4.5 lentelę) taip pat pateikiame ir leidybos bei spausdinimo veiklos darbuotojų dalies šalies pramonės struktūroje rodiklį. Kartu šie rodikliai padės įvertinti aptariamą pramonės konkurencingumą galimą priklausomybę nuo bendros šalies pramonės struktūros ypatybių. Galima svarstyti prielaidą, kad sektoriaus konkurencingumą jo darbo produktyvumo lygio požiūriu, lemia pramonės šakos struktūrinė dalis visoje šalies pramonėje.

Vidutiniškai Europos Sąjungos valstybėse vienas leidybos pramonės sektoriuje dirbantis darbuotojas per metus sukuria pridėtinės vertės už maždaug 50 tūkst. eurų. Kaip itin aukšto produktyvumo šalį (vieno darbuotojo sukuriama pridėtinės vertės požiūriu) galima paminėti vėlgi Airiją, čia vienas darbuotojas per metus pridėtinės vertės sukuria už 200 ir daugiau tūkst. eurų. Iki 2004 m. Airijos leidybos pramonės produktyvumas nuolat ir labai sparčiai augo (žr. 1.4.5 lentelę). Nors darbuotojų skaičius keitėsi nežymiai tiek savo absoliučiaja apimtimi tiek ir darbuotojų santykinė dalimi visame pramonės veiklos darbuotojų skaičiuje. Airijos pramonės struktūroje leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo veikloje yra užimta apie 7,5% darbuotojų. Tai nėra pats aukščiausias leidybos pramonės struktūrinės dalies rodiklis.

Pagal šį rodiklį kitos konkurencingiausios Europos šalys yra jau minėtos Austrija, Belgija, Italija, Danija ir kt.

Lietuva su leidybos pramonėje vieno darbuotojo per metus sukuriama pridėtine verte už 7-8 tūkst. eurų, kaip ir pagal vieno darbuotojo pagaminamos produkcijos apimtį, taip pat yra sąrašo pabaigoje. Svarbu pastebėti ir atkreipti dėmesį į tai, kad aptariamu 2000 – 2004 metų laikotarpiu Lietuvos leidybos pramonės konkurencingumas pastoviai ir tendencingai auga. Nors augimo tempai nėra dideli, tačiau teigiama tendencija išlieka.

Lentelė 1.4.5. **Europos valstybių leidybos sektoriaus darbuotojų dalis ir vieno darbuotojo sukuriama pridėtinė vertė, 2000 – 2004 m.**¹

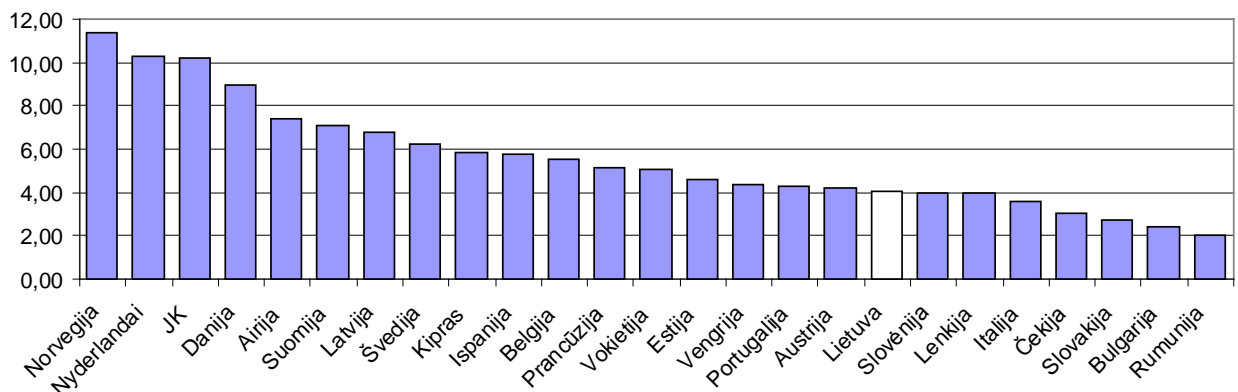
Šalis / metai	Darbuotojų dalis pramonėje, %					Darbuotojo sukuriama pridėtinė vertė, tūkst.. eurų				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Airija	7,38	7,57	7,65	7,64	7,40	195,8	153,6	177	220,4	261,7
Austrija	4,25	4,31	4,43	4,30	4,20	65,6	65	64,6	68,4	69,9
Belgija	5,69	5,60	5,43	5,53	55,1	56,6	:	60,4	62,8
Bulgarija	1,97	2,11	2,24	2,24	2,39	:	4,4	4,6	4,9	5,4
Čekijos Respublika	2,85	2,78	3,10	3,20	3,07	:	9,1	13,5	14,2	16,1
Danija	10,92	10,39	10,41	10,55	8,97	38,8	39,6	39,3	40,5	48
Estija	4,62	4,37	4,47	4,44	4,62	9,2	11	12,5	13,6	13,9
Europos Sąjunga (EU-25)	5,51	5,56	5,55	5,50	...	50,4	49,7	49,3	49	:
Ispanija	5,78	5,54	5,63	5,60	5,75	40,2	38,7	41,1	44	44
Italija	3,61	3,59	3,56	3,56	3,59	47,4	48	51,1	50,1	53,7
Jungtinė Karalystė	9,18	9,85	9,82	10,12	10,17	66,7	64,9	65,6	61	67,4
Kipras	5,87	5,97	5,99	5,86	5,88	28	26,5	26,7	26,8	28,6
Latvija	5,51	5,98	5,82	6,01	6,80	10,6	13,6	9,3	9,9	8,3
Lenkija	3,83	4,03	3,98	:	:	16,7	14,3	15,3
Lietuva	4,11	4,18	4,12	3,89	4,07	6,8	7,3	8,3	8,7	8,8
Malta	6,16	6,80	6,50	28,6	26,1	32	:	:
Nyderlandai	10,72	10,43	9,98	9,36	10,25	57,4	56,3	61	66,9	58,4
Norvegija	12,02	11,56	...	11,35	11,37	53	58,5	63,4	64,6	64,7
Portugalija	4,00	4,19	3,84	4,62	4,26	25,4	25,2	26,8	26,7	28,7
Prancūzija	5,43	5,33	5,28	5,19	5,13	51,1	51,2	51,8	53,8	55,9
Rumunija	2,30	1,80	1,77	1,84	2,02	4,1	6	6,9	6,6	7,1
Slovakija	2,93	2,62	2,60	2,39	2,71	7,4	10,4	12,5	14,2	13,8
Slovėnija	3,99	4,06	4,00	:	:	20,7	24	26,1
Suomija	7,25	7,18	6,98	7,05	7,08	51,3	52,1	55	54,3	58,8
Švedija	7,18	6,99	6,81	...	6,23	48,1	41,8	42,9	:	47,5
Vengrija	3,20	4,21	4,80	4,67	4,36	11,8	10,6	10,8	12,6	13,8
Vokietija	5,23	5,32	5,31	5,17	5,10	53,2	50,3	48,9	48,1	50,4

¹ Eurostat. Internetinė duomenų bazė. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Kitos mažesnio produktyvumo ir atitinkamo pramonės šakos konkurencingumo šalys yra taip pat jau minėtos Bulgarija, Rumunija, Estija Latvija. Pastebėtinai ypatingai spartus leidybos pramonės produktyvumo augimas Čekijos Respublikoje. Per 2001 – 2004 m. laikotarpį Čekijoje vieno leidybos pramonės darbuotojo sukuriama pridėtinė vertė išaugo beveik du kartus, šiek tiek padidėjo ir darbuotojų lyginamoji dalis bendrame pramonės veiklų darbuotojų skaičiuje.

Tarp pateikiamų šalių sunku būtų išskirti valstybes, kuriose leidybos ir spausdinimo pramonės produktyvumas per aptariamą laikotarpį būtų ženkliai sumažėjęs. Jis šiek tiek svyravo Jungtinėje Karalystėje, Kipre, Nyderlanduose, kai kuriose kitose šalyse. Šiame kontekste, kaip mažėjančio leidybos ir spausdinimo pramonės šakos konkurencingumo šalis galėtų būti paminėta Latvija, kurioje vieno darbuotojo sukuriama pridėtinė vertė nuo 2001 iki 2004 metų sumažėjo maždaug 40% nuo 13,6 iki 8,3 tūkst. eurų. Akivaizdu, kad tai skatino auganti leidybos sektoriaus darbuotojų struktūrinė dalis bendroje šalies pramonės dirbančiųjų visumoje. Taigi, Latvija, kaip ir Lietuva anksčiau jau aptarto žurnalų leidybos pošakio atveju, taip pat išgyvena mažėjantį šalies pramonės konkurencingumą, dėl augančio darbuotojų skaičiaus ir nepakankamai efektyvaus dirbančiųjų darbo. Didelis skaičius įdarbinamų žmonių nepagamina atitinkamai daugiau.

Žvelgiant į Europos šalių sąrašą išrūšiuotą pagal leidybos ir spausdinimo veiklos darbuotojų struktūrinę dalį šalies pramonės struktūroje, tendenciją, kad konkurencingesnės yra tos šalys, kuriose leidybos pramonė užima stipresnes pozicijas vietinėje pramonėje (šakos apimties požiūriu) išvengti galima (žr. 1.4.3 paveikslą). Kaip pastebimesnes išimtis galėtume paminėti tik Latviją, kurioje šakos dalis pramonės struktūroje yra palyginti didelė, o konkurencingumas (produktyvumo požiūriu) žemas.

Pav. 1.4.3. Leidybos sektoriaus darbuotojų dalis Europos šalių pramonės struktūroje, 2004 m., %

Kitoje pusėje išsiskiria Austrija ir Italija (žr. 1.4.3 paveikslą), kuriose leidybos sektoriaus darbo produktyvumas yra palyginti aukštas, o šakos darbuotojų dalis šalies pramonės struktūroje santykinai nedidelė.

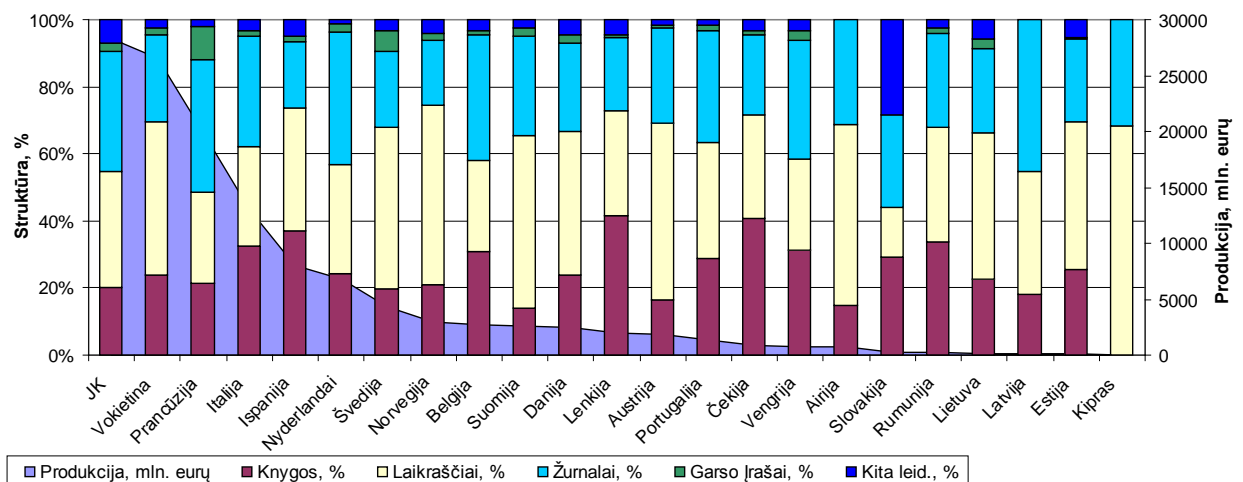
Taigi, nors ir atsižvelgdami į galimas išimtis, tačiau prielaidą, kad Europoje konkurencingesnės yra tų šalių leidybos ir spausdinimo pramonės, kuriose jos sudaro didesnę struktūrinę dalį šalies pramonės struktūroje (pažymėtina, kad čia vertinta pagal darbuotojų skaičiaus dalį), laikysime teisinga. Tą patvirtina panaši Lietuvos ir daugelio kitų šalių analizuojamos pramonės šakos pozicija tiek pagal konkurencingumą (čia darbo produktyvumo požiūriu), tiek ir pagal struktūrinės pramonės dalies charakteristikas.

Toliau tęsdami analizę, koncentruosimės ties šios analizės kontekste aktualiausiu leidybos ir spausdinimo sektoriaus pošakiu – leidybos veiklomis (žr. 1.4.6 lentelę). Taip pat kaip ir pagal apibendrintos viso leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriaus gaminamos produkcijos apimtį, imant atskirai leidybos pošakį, absoliučiąją apimtimi pirmauja Jungtinė Karalystė, Vokietija, Prancūzija, Italija, Ispanija. Sąrašo pabaigoje čia vėlgi mažosios Europos valstybės – Slovakija, Rumunija, Lietuva, Latvija, Estija. Dėl jau pastebėtos ypatingos Airijos specializacijos tiražavimo veikloje, leidybos veiklos produkcijos apimtimi ji taip pat nėra tarp lyderių Europos šalių tarpe. Dėl spragų pateikiamuose duomenyse objektyviai įvertinti visų šalių leidybos pošakio struktūra, yra sudėtinga ir gana sunku, tačiau bendrąsias tendencijas išvengti tikrai galima.

Lentelė 1.4.6. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus leidybos veiklų grupės produkcijos apimtis, mln. eurų, ir struktūra pagal veiklas, %, 2003 – 2004 m. ¹

Prod. Šalis	Viso leidyboje		Knygos, %		Laikraščiai, %		Žurnalai, %		Garso įrašai, %		Kita leid., %	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Airija	660,9	719,9	13,47	14,31	55,76	52,16	28,52	30,46				
Austrija	1906,4	1900,2	14,91	16,39	54,28	52,62	28,63	28,68	0,55	0,69	1,64	1,63
Belgija	2426,2	2772,4	30,69	30,67	27,89	27,33	36,93	37,61	1,22	1,22	3,28	3,17
Čekija	842,6	836,7		40,85		30,82		23,59		1,53		3,20
Danija	2667	2501,6	24,96	24,02	38,23	42,78	29,35	26,34	2,41	2,14	5,05	4,71
Estija	95,8	105,8	24,95	25,71	45,62	43,67	23,28	24,67	0,21	0,47	5,95	5,48
Ispanija	7598,2	8067,9	39,08	37,00	34,86	36,77	21,71	19,83	1,72	1,56	2,63	4,84
Italija	11549	13085	40,27	32,55	28,19	29,47	25,99	33,11	2,47	1,74	3,07	3,13
JK	26821	28330	21,50	20,36	33,35	34,38	36,06	35,80	3,82	2,58	5,27	6,88
Kipras	51,3	58,2			64,91	68,04	34,31	31,44	0,00	0,00		
Latvija	114,7	117	18,83	17,44	35,83	35,81	39,49	43,76	1,22		4,62	
Lenkija	1880	1948,2	42,50	41,47	31,73	31,46	20,16	21,62	0,66	0,88	4,94	4,56
Lietuva	148,6	160,5	22,27	22,62	43,81	43,61	24,76	24,98	3,57	2,87	5,65	5,86
Nyderlandai	6592,2	6763,2	25,40	24,15	34,03	32,76	37,12	39,19	1,95	2,48	1,50	1,41
Norvegija	2975,3	3005,7	21,43	20,93	54,81	53,65	19,25	19,32	1,36	1,83	3,14	4,27
Portugalija	1418,1	1298,3	26,87	28,67	26,74	34,85	44,24	33,30	1,13	1,69	1,02	1,49
Prancūzija	19309	19884	21,99	21,41	26,92	27,09		39,40		9,96	2,00	2,15
Rumunija	247,9	289,5	36,30	33,85	32,96	33,99	27,83	27,98	1,25	1,55	1,65	2,63
Slovakija	269,5	293	28,61	29,42	18,96	14,64	33,95	27,51	0,00	0,03	18,52	28,43
Slovėnija	276,5	:	27,41		47,74		17,94		2,60		4,27	
Suomija	2652,2	2577,5	13,79	14,04	47,71	51,22	33,21	29,74	2,69	2,56	2,60	2,45
Švedija	:	4287,7		19,60		48,33		22,64		5,93		3,49
Vengrija	770,1	800,4	32,36	31,30	25,33	27,01	35,64	35,51	3,52	2,75	3,14	3,45
Vokietina	26479	26593	23,18	23,81	45,85	45,66	26,78	25,87	2,25	2,01	1,94	2,65

Kaip galime vaizdžiai matyti 1.4.4 paveiksle (detalizuoti 2003 ir 2004 metų duomenys pateikiami 1.4.6 lentelėje) daugelyje šalių iki 90% leidybos veiklų produkcijos apimties yra iš knygų, laikraščių ir žurnalų leidybos. Įvairiose šalyse šių veiklų proporcijos leidybos veiklos produkcijos struktūroje yra gana skirtingos. Palyginti didelė (iki 40%) knygų leidybos struktūrinė dalimi išsiskiria Čekija, Ispanija, Lenkija. Mažiausia struktūrinė knygų leidybos dalis (iki 20%) produkcijos struktūroje pastebima Airijoje, Austrijoje, Latvijoje, Suomijoje, Švedijoje. Kitose šalyse knygų leidyba sudaro tarp 20-40% leidybos veiklos produkcijos apimties.

Pav. 1.4.4. Europos šalių leidybos ir spausdinimo sektoriaus leidybos veiklos struktūra pagal produkcijos apimtį, %, 2004 m.

¹ Eurostat. Internetinė duomenų bazė. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Laikraščių leidybos produkcija daugelyje šalių siekia 40% leidybos veiklose gaminamos produkcijos apimties. Žurnalų leidybos produkcijos dalis su kai kuriomis išimtimis svyruoja apie 30%.

Lietuva leidybos ir spausdinimo pramonės leidybos pošakio struktūra (kurioje knygų, laikraščių ir žurnalų leidybos veiklos pasiskirsto santykiu 22, 43 ir 25%, garso įrašų ir kitos leidybos veikloms atitinkamai tenka po 3 ir 5% gaminamos produkcijos apimties) atžvilgiu artima Danijos, Estijos, Nyderlandų, taip pat kai kurių kitų šalių leidybos sektoriui. Šiuo požiūriu Lietuvos leidybos pramonė Europos šalių kontekste nėra kažkuo ypatinga ar išskirtinė, todėl specifinių konkurencingumo šaltinių čia išvelgti negalime.

Tęsiant Europos valstybių leidybos ir spausdinimo pramonės aptarimą, siekiant nustatyti konkurencingiausias ir konkurencingumo požiūriu silpnesnes šalis, pastebėsime, kad konkrečios šalies ūkio (pramonės) šaka laikoma konkurencinga tarptautiniu lygiu, jei jos lyginamasis svoris šalyje viršija šalies ekonomikos lyginamąjį svorį pasaulio, OECD ar ES mastu. Tokios metodologijos privalumas yra tas, kad empiriškai įvertinami veiklos rezultatai, jie palyginami su didesnio ekonominio regiono rodikliais. Tačiau svarbiausias tokios metodikos trūkumas yra tas, jog šie skaičiai parodo tik „status quo“ konkrečiu metu, geriausiuoju atveju – tam tikrą dinamiką. Ji neleidžia įvertinti konkurencinio pranašumo šaltinių ir potencialo. Konkurencingumo šaltiniai ir potencialas juos didinti ar plėtoti, kaip jau matėme, gali būti tiriami per produktyvumo, kuriamos pridėtinės vertės lygio ar panašius parametrus.

Palyginsime Europos šalių leidybos, spausdinimo ir įrašytų laikmenų tiražavimo pramonės sektoriaus lyginamąjį svorį su visos šalies pramonės lyginamuoju svoriu ES šalyse. Lyginamąjį svorį skaičiuosime pagal veikloje užimtų darbuotojų (angl.: *number of persons employed*) rodiklį. Darbuotojų skaičiaus rodiklis pasirinktas dėl to, kad, kaip jau žinome, lyginamose šalyse aptariamo sektoriaus produktyvumas yra labai nevienodas (todėl, naudojant gamybos apimties ar kitus vertę matuojančius rodiklius neištyrus šių šalių bendro pramonės produktyvumo lygio ir jo santykio su analizuojamo sektoriaus produktyvumu, gauti rezultatai būtų sunkiai palyginami), o be to sektoriaus apimtyje pagal darbuotojų skaičių galėjome išvelgti tam tikras konkurencingumo prielaidas. Matėme, kad darbuotojų skaičiumi didesnę dalį šalies pramonėje sudarantys leidybos sektoriai yra konkurencingesni (produktyvumo prasme).

Tokiu būdu čia palyginama konkrečios šalies leidybos sektoriaus darbuotojų dalis bendrame visų šalių suminiame šio sektoriaus darbuotojų skaičiuje su visos atitinkamos šalies pramonės darbuotojų skaičiaus dalimi bendrame suminiame visų šalių pramonės ekonominių veiklų darbuotojų skaičiuje. Vienetą viršijančios nurodyto santykio reikšmės rodo esantį lydinamąjį tos šalies leidybos pramonės sektoriaus konkurencingumą analizuotų šalių kontekste (t.y. tarp analizuojamų šalių) (žr. 1.4.7 lentelę).

Lentelė 1.4.7. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus lyginamasis konkurencingumas pagal veikloje užimtų darbuotojų skaičiaus rodiklį, 2000 – 2004 m. ¹

Šalis / metai	2000	2001	2002	2003	2004	Šalis / metai	2000	2001	2002	2003	2004
Airija	1,347	1,378	1,422	1,447	1,404	Lietuva	0,751	0,761	0,766	0,737	0,772
Austrija	0,775	0,784	0,823	0,815	0,796	Malta	1,125	1,238	1,209
Belgija	1,039	1,019	...	1,030	1,049	Nyderlandai	1,957	1,899	1,855	1,774	1,944
Bulgarija	0,359	0,383	0,416	0,425	0,454	Norvegija	2,194	2,105	...	2,152	2,156
Čekijos Respublika	0,520	0,506	0,576	0,606	0,582	Portugalija	0,730	0,763	0,714	0,876	0,808
Danija	1,994	1,892	1,936	2,001	1,700	Prancūzija	0,991	0,970	0,983	0,984	0,972
Estija	0,843	0,796	0,831	0,842	0,875	Rumunija	0,419	0,328	0,329	0,350	0,383
Ispanija	1,054	1,008	1,047	1,062	1,090	Slovakija	0,535	0,477	0,483	0,453	0,513
Italija	0,658	0,654	0,663	0,674	0,680	Slovėnija	0,741	0,769	0,758
Jungtinė Karalystė	1,676	1,793	1,827	1,919	1,927	Suomija	1,323	1,307	1,299	1,336	1,343
Kipras	1,071	1,087	1,113	1,110	1,114	Švedija	1,310	1,272	1,266	...	1,182
Latvija	1,007	1,089	1,082	1,139	1,289	Vengrija	0,584	0,766	0,893	0,885	0,826
Lenkija	0,712	0,765	0,755	Vokietija	0,956	0,969	0,987	0,980	0,966

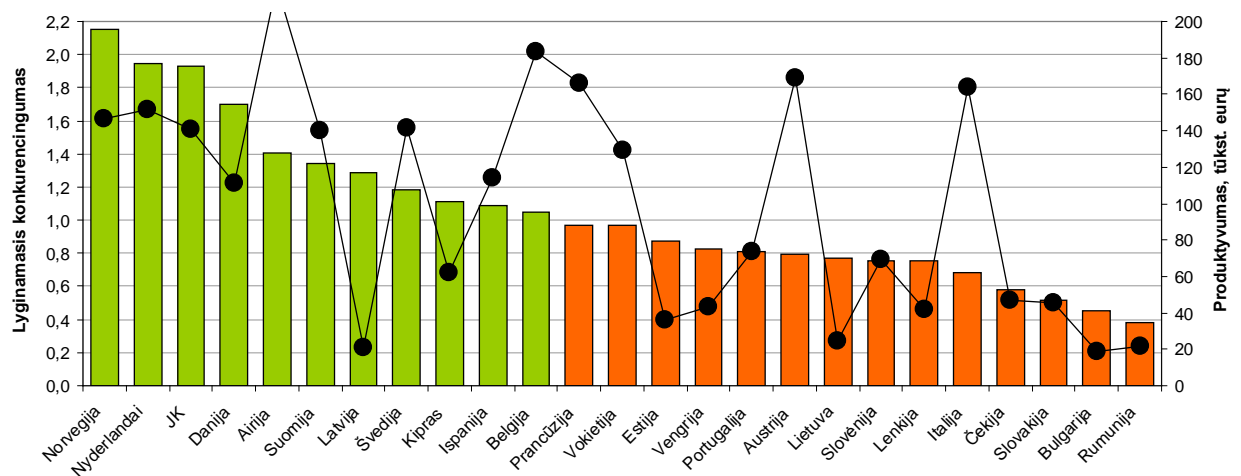
¹ Eurostat. Internetinė duomenų bazė. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Kai lyginamasis konkurencinis pranašumas skaičiuojamas pagal darbuotojų skaičiaus rodiklį, šis rodiklis taip pat iš dalies atspindi veiklos klasterizacijos tendencijas atitinkamoje šalyje. Čia apskaičiuotą atskirų šalių lyginamąjį konkurencinį pranašumą galime traktuoti taip pat ir kaip sektoriaus klasterizacijos tendencijų rodiklį, rodantį, kuriose šalyse Europos mastu klasterizuojasi leidybos ir spausdinimo pramonė. Suprantama, klasterinių ryšių tyrimas reikalautų gilių atskirų atvejų tyrimų, tačiau tendencijas išvelgti galima.

Remiantis aprašyta metodika, tarptautiniu lygiu konkurencingomis galime laikyti Airijos, Belgijos, Danijos, Ispanijos, Jungtinės Karalystės, Kipro ir kitų šalių leidybos pramonės (žr. 1.4.7 lentelę). Ypatingai aukštu leidybos pramonės konkurencingumu išsiskiria Norvegija ir Danija, Nyderlandai taip pat Jungtinė Karalystė. 2000 – 2004 m. laikotarpiu šių šalių leidybos pramonės lyginamojo konkurencingumo rodiklis svyruoja apie 2. Tai interpretuojant galima teigti, kad šių šalių leidybos pramonės dalis bendrame Europos šalių kontekste yra dvigubai didesnė nei visos šalies indėlis. O būtent tai ir gali parodyti atitinkamos šalies analizuojamos pramonės šakos išskirtinumą, jos potencialų konkurencingumą.

Matome, kad su retomis išimtimis (pavyzdžiui, aukštas Kipro, kuris pagal produktyvumo rodiklį nebuvo pastebimas tarp konkurencingiausių šalių, lyginamasis konkurencingumas), kurios gali būti sąlygotos klaidų duomenyse arba kitų specifinių faktorių, kuriuos reiktų ištirti, tiek pagal darbo produktyvumo rodiklį, tiek ir pagal lyginamąjį konkurencinį pranašumą, kaip konkurencingiausios leidybos pramonėje išsiskiria tos pačios šalys.

Detaliau, o svarbiausia vaizdžiau, lyginamojo konkurencinio pranašumo ir sektoriaus vieno darbuotojo darbo produktyvumo (taip pat kaip konkurencingumo požymio) rodiklių tarpusavyo santykio ypatybės atsiskleidžia 1.4.5 paveikslo diagramoje (šiam paveiksle papildomoje reikšmių ašyje vaizduojami produktyvumo duomenys yra pakoreguoti Airijos atvejui (reali reikšmė sumažinta iki 200 tūkst. eurų), tam, kad mažesniame diapazone vaizdžiau matytųsi kitų šalių situacija).

Pav. 1.4.5. Europos šalių leidybos pramonės sektoriaus lyginamasis konkurencingumas pagal veikloje užimtų darbuotojų skaičių ir vieno darbuotojo produktyvumas, 2004 m.

Be minėtojo Kipro atvejo, čia yra ir kitų išimčių. Pagal lyginamąjį konkurencinį pranašumą (darbuotojų skaičiumi) konkurencinga šalimi reiktų pripažinti ir Latviją, tačiau to neleidžia daryti žema (atitinkanti daugelio lyginamuoju konkurenciniu pranašumu žemo konkurencingumo šalių lygį) darbuotojo produktyvumo santykinė reikšmė. Jau pastebėjome, kad Latvija negali būti laikoma konkurencinga leidybos ir spausdinimo veikloje dėl sparčiai išaugusio darbuotojų skaičius ir nepakankamu tempu augančios gaminamos produkcijos apimtys.

Kaip išimtis tarp lyginamuoju konkurencingumu mažo konkurencingumo lygio šalių reikia paminėti Austrijos ir Italijos atvejus. Šių šalių leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės darbuotojų darbo produktyvumas yra lyginant su kitomis šalimis labai aukštas, tačiau užimtų darbuotojų dalimi šių šalių aptariamas pramonės sektorius lyginamai nėra labai reikšmingas. Šiuo atveju produktyvumą reiktų laikyti svarbesniu ir konkurencingumą geriau atspindinčiu ro-

dikliu, nes, kaip matome iš aukščiau minimų pavyzdžių, didelis darbuotojų skaičius gali tapti konkurenciškai silpna vieta, nes tokiu atveju mažėja darbo produktyvumo lygis.

Kitos, čia nepaminėtos, šalys patvirtina pastebėjimą, kad Europoje konkurencingesnės yra darbuotojų skaičiumi santykinai gausesnės (konkrečios šalies pramonės struktūroje reikšmingesnės) leidybos ir spausdinimo sektoriaus veiklos. Suprantama, kaip jau minėta, santykinai didelė darbuotojų dalis pramonėje turi gaminti atitinkamos apimties produkciją, nes vien darbuotojų skaičiaus konkurencingumui garantuoti tikrai neužtenka.

Kalbant apie leidybos sektoriaus augimo tendencijas atskirose šalyse, pastebėtina, kad aptariamas pramonės sektorius darbuotojų skaičiumi 2000 – 2004 m. tendencingai augo tik Bulgarijoje. Kitose šalyse pastovios augimo tendencijos nebuvo fiksuojamos, vienais metais darbuotojų skaičius išaugdavo, kitais vėl nukrisdavo. Šie svyravimai kai kuriose šalyse yra gana dideli. Todėl sudėtinga išskirti ir nurodyti šalis, kuriose leidybos pramonė arba pastoviai ir tendencingai augtų arba mažėtų (žr. 1.4.8 lentelę).

Lentelė 1.4.8. Europos valstybėse leidybos sektoriuje įdarbintų žmonių skaičiaus augimo tempas, 2000 – 2004 m., %¹

Šalis / metai	2000	2001	2002	2003	2004	Šalis / metai	2000	2001	2002	2003	2004
Airija	-3,1	0,8	-2,8	-5,0	-6,9	Lietuva	-4,5	2,5	0,0	2,0	2,0
Austrija	0,9	1,4	3,2	-3,9	-2,8	Malta	:	11,1	-5,2	:	:
Belgija	2,3	-1,4	:	:	0,5	Nyderlandai	8,5	-1,3	-12,2	-12,6	8,3
Bulgarija	:	6,0	8,0	3,8	8,0	Norvegija	-2,8	-5,1	-4,7	-4,2	-0,5
Čekijos Respublika	:	-1,5	11,1	1,9	-4,4	Portugalija	-3,2	1,8	-8,2	17,0	-9,9
Danija	0,8	-6,6	-4,3	-3,1	-19,0	Prancūzija	1,5	-0,7	-1,6	-4,1	-2,6
Estija	:	-2,7	5,9	0,4	5,6	Rumunija	-13,0	-22,9	-3,6	2,3	6,6
Europos Sąjunga (EU-25)	1,9	-0,4	-1,0	:	:	Slovakija	:	-8,5	-3,7	-7,4	10,3
Ispanija	10,5	-1,9	0,7	-0,9	1,3	Slovėnija	:	:	:	-3,5	-3,1
Italija	1,2	-0,1	-1,9	-0,4	-1,3	Suomija	1,9	-0,8	-3,8	-1,3	-2,5
Jungtinė Karalystė	-2,5	1,7	-3,5	-3,2	-3,1	Švedija	-2,5	-1,7	-3,6	:	-2,5
Kipras	16,5	3,6	1,3	5,4	-0,2	Vengrija	8,8	52,7	15,4	-6,8	-8,4
Latvija	-12,5	9,2	:	-2,9	17,3	Vokietija	2,6	1,5	-2,9	-3,2	-2,3
Lenkija	:	:	:	4,1	3,2						

Nors ir sunkiai interpretuotinuose (dėl augimo tempo nepastovumo) duomenyse, tačiau galime pastebėti, kad itin aukštu leidybos sektoriaus konkurencingumu išsiskiriančioje Norvegijoje darbuotojų skaičius čia nuolat (galima sakyti tendencingai) mažėja. Darbuotojų skaičius mažėjimo tempas šioje šalyje 2000 – 2004 metais svyravo nuo 0,5 iki 5%. Tačiau, kaip matėme, tai neturėjo įtakos lyginamajam šalies leidybos pramonės konkurencingumui. Neigiami darbuotojų skaičiaus augimo tempai taip pat fiksuojami ir Danijoje, Švedijoje bei Suomijoje. Tai yra virose lyginamuose konkurencingumu labiausiai išsiskiriančiose Europos valstybėse.

Lietuvos leidybos pramonė užimtų darbuotojų skaičiumi pastoviai auga nuo 2001 m. 2004 m. sparčiai (17%) užtelėjo Latvijos leidybos pramonės darbuotojų skaičius. Tačiau ankstesnėje analizėje jau matėme, kad tai šios šalies leidybos ir spausdinimo pramonei atnešė tik neigiamas pasekmes (nes išaugus darbuotojų skaičiui, ženkliai sumažėjo darbo produktyvumo rodiklis).

Kaip ir baigdami atskirai Lietuvos atvejo analizę, tai pat ir vertindami bendresnį Europos šalių kontekstą, pabaigoje pateiksime prekybos atvirumo ir veiklos specializacijos indeksus. Kaip jau žinome, prekybos atvirumo indeksas parodo santykį tarp tarptautinės prekybos apimčių sumos (importas + eksportas) ir vietinės gamybos apimties. Interpretuojamas kaip šalies atvirumas naujoms idėjoms ir tarptautinei konkurencijai.

Jei specializacijos indeksas viršija vienetą, vadinasi šalyje yra pagaminama gaminių daugiau nei jų suvartojama, tas rodo, kad šakos produkcija yra eksportuojama ir atitinkamai ją galima laikyti konkurencinga pramonės šaka. Jei specializacijos indeksas nesiekia vieneto, vadinasi šalyje suvartojama sektoriaus gaminių yra daugiau nei pagaminama.

^{1 1} Eurostat. Internetinė duomenų bazė. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Lentelė 1.4.9. Europos šalių pagrindinių leidybos sektoriaus veiklų prekybos atvirumo indeksas, 2003 - -2005 m. ¹

	Knygos			Laikraščiai			Žurnalai		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Airija	14,824	13,633	14,415	0,120	0,115	0,101	0,325	0,349	0,378
Austrija	...	3,270		0,019	0,020	0,019	0,348
Belgija	4,783	4,736	4,849
Bulgarija
Čekija	4,380	4,583	3,613	0,814	1,142	1,984
Danija	0,486	0,417	0,401	0,001	0,001	0,001	0,199	0,188	0,200
ES-15	0,237	0,234	0,253	0,033	0,035	1,106
ES-25	0,212	0,173	0,192	0,037	0,034	1,091
Estija	0,371	0,451	0,502	0,045	0,013	0,001	0,263	0,313	0,442
Graikija	3,834	3,574	3,102	0,161	0,103	0,111	0,099	0,070	0,076
Ispanija	0,373	0,339	0,348	0,072	0,077	0,067	0,286	0,257	0,222
Italija	0,185	0,177	0,214	0,027	0,036	0,026	0,134	0,131	0,116
J. Karalystė	0,697	0,674	0,738	0,007	0,007	0,010	0,106	0,114	0,086
Kroatija
Latvija	0,811	1,206	0,880	0,024	0,020	0,007	0,317	0,415	0,323
Lenkija	0,637	0,585	0,660	0,011	0,012	0,014	0,205	0,263	0,254
Lietuva	0,678	0,501		0,003	0,003	0,002	0,339	0,392	0,254
Nyderlandai	0,597	0,656	0,574	0,013	0,012	0,013	0,108	0,117	0,121
Portugalija	0,421	0,438	0,439	0,105	0,068	0,074	0,501	0,446	0,434
Prancūzija		3,546	0,536	0,015	0,013	0,012	0,129	0,133	0,133
Rumunija	0,418	0,013	0,534
Slovakija	1,457	1,588	1,834	0,050	0,927	1,976	2,255
Slovėnija	2,663	3,997	1,637	0,059	0,315	0,280	0,168	0,375	0,487
Suomija	0,433	0,349	0,346	0,003	0,006	0,006	0,200	0,261	0,247
Švedija	18,314	17,140	21,642	0,005	0,005	0,006
Vengrija	0,564	0,459	0,535	0,016	0,015	0,028	0,071	0,089	0,098
Vokietija	0,416	0,398	0,413	0,146	0,143	0,147

Laikraščiais čia vadinama bet kokia periodinė spauda, tai gali būti ir žurnalai ar dar kito- kio pobūdžio leidiniai, bet tie, kurie leidžiami mažiausia keturis kartus per savaitę. Žurnalais ati- tinkamai laikoma ta periodinė spauda, kuri leidžiama rečiau, pradedant savaitiniais, mėnesiniais leidiniais ir retesnio periodiškumo žurnalai.

Europos Sąjungos statistikos tarnybos Eurostat duomenų bazėje prieinami duomenys, rei- kalingi prekybos atvirumo ir specializacijos indeksams apskaičiuoti yra gana fragmentiški, todėl išvados gali būti tik apytikslios, o interpretacija ne galutinė.

Pirmiausia pastebėtinas itin aukštas kai kurių šalių knygų kategorijos tarptautinės preky- bos atvirumo indeksas. Tais atvejais, kai šis rodiklis panašiam lygyje išsilaiko keletą metų iš ei- lės (žr. 1.4.9 lentelę), tikėtina, kad tokią situaciją lemia reali šalies pramonės (ar net viso ūkio net makro lygmenyje) specifika, o ne atsitiktiniai duomenų surinkimo ar pateikimo netikslumo vei- ksniai. Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Čekijoje, Švedijoje 2003 – 2005 m. tarptautinės prekybos ir vietinės gamybos duomenimis, tarptautinės prekybos operacijos jų vertine (pinigine) išraiška (importo + eksporto vertė) vietinės gamybos apimtį viršijo net kelis ar keliolika kartų. Tai rodo platų šalių įsitraukimą į tarptautinę prekybą, kurioje vyrauja importo operacijos.

Airija, kaip jau žinome, specializuojasi įrašytų laikmenų tiražavimo veiklose, todėl tokia situacija knygų leidyboje atrodo tendencinga – angliškai kalbančioje Airijoje didžioji dalis reika- lingų knygų nesunkiai gali būti importuojama iš kitų šalių. Paaiškinti kitų šalių specifiskumą lėmusius veiksniai neatlikus gilesnės analizės kol kas sudėtinga.

Lietuva tarp Europos šalių pasižymi palyginti neaukštu tarptautinės prekybos knygomis atvirumo indeksu. Šiuo požiūriu galima lygiuoti ir į leidybos pramonėje konkurencingesnes Eu-

¹ Eurostat. Tarptautinės prekybos duomenų bazė. <http://fd.comext.eurostat.cec.eu.int/xtweb/mainxtnet.do>

ropos šalis. Žemą prekybos atvirumą knygomis galima interpretuoti dvejopai, viena vertus jis liudija apie vietinės rinkos gaminių poreikio patenkinimą vidaus gamybos produkcija, kita vertus, ypač besivystančioms šalims, žemas prekybos atvirumo knygomis lygis gali liudyti apie menką užsienio kalbų žinojimą, žemą išitraukimo į žinių ekonomikos plėtojimą lygį, menką domėjimąsi užsienio literatūros leidiniais, žemą susidomėjimo moksline literatūra lygį. Šiuo požiūriu, kaip teigiamas konkurencingumo prasme požymis, pastebėtinas santykinai aukštas „naujųjų“ Europos valstybių Slovėnijos ir Slovakijos prekybos atvirumo knygomis indeksas. Vokietija, Vengrija, Suomija, Nyderlandai, Portugalija ir kt. šalys, kaip ir Lietuva, yra palyginti uždaros tarptautinei knygų prekybai, ypač jų importui.

Laikraščių kategorijoje visose šalyse vyrauja žemi tarptautinės prekybos atvirumo indeksai. Tai yra paaiškinama tuo, kad laikraščiai paprastai yra skiriami vietinei rinkai (pateikiamos vietinės žinios, naujienos, vietos įvykių analizės), todėl tarptautinė prekyba šios kategorijos leidiniai yra mažai plėtojama. Importas ir eksportas palyginti su vietinės gamybos apimtimi laikraščių kategorijoje sudaro iki 0,3, atskirais atvejais kiek daugiau,

Tik nedaugelyje šalių prekybos atvirumo žurnalais indeksas viršija vienetą. Tačiau atskirais atvejais, pavyzdžiui Slovakijoje ir Čekijoje šis rodiklis yra gana aukštas, kas rodo, kad šalys žurnalų kategorijos leidinių importuoja palyginti daug, tai, savo ruožtu, liudija apie šalyse egzistuojančią paklausą importuojamiems žurnalams. Kaip jau minėta, konkurencingumo atžvilgiu tą vertinti galima dvejopai, arba kaip šalies pramonės nesugebėjimą patenkinti vietinės paklausos, arba, kaip šalyje vyraujančią aukštesnio lygmens domėjimąsi platesniu informacijos šaltinių spektru, naujomis žiniomis, inovacijomis ir pan.

Toliau žvelgiame į aptariamų Europos valstybių leidybos ir spausdinimo pramonės veiklų specializacijos lygį apibūdinantį indeksą.

Lentelė 1.4.10. Europos šalių pagrindinių leidybos sektoriaus veiklų specializacijos indeksas, 2003 - -2005 m. ¹

	Knygos			Laikraščiai			Žurnalai		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Airija	1,495	0,330	0,447	1,009	0,996	0,980	0,816	0,819	0,770
Austrija	...	0,336	0,028	0,987	0,986	0,988	0,835
Belgija	1,049	0,985
Čekija	0,673	0,672	0,839	1,296	1,090	1,076
Danija	0,943	1,008	0,959	1,068	1,052	1,040
ES-15	1,068	1,062	1,070	1,016	1,019	2,056
ES-25	1,057	1,045	1,050	1,017	1,021	2,522
Estija	0,878	0,934	1,050	0,962	0,989	0,999	1,255	1,297	1,528
Graikija	0,417	0,436	0,543	0,956	0,978	0,971	0,979	0,982	0,981
Ispanija	1,251	1,228	1,197	0,945	0,948	0,948	1,084	1,062	1,051
Italija	1,108	1,090	1,108	0,993	0,994	0,990	1,005	1,006	1,003
J. Karalystė	1,214	1,195	1,230	1,002	1,001	1,002	1,047	1,056	1,037
Latvija	0,897	0,836	0,898	0,977	0,982	0,993	0,835	0,846	0,854
Lenkija	1,002	1,034	1,017	0,997	0,997	0,991	1,082	1,137	1,160
Lietuva	0,860	0,933	0,864	1,001	0,999	...	1,328	1,381	1,264
Nyderlandai	1,045	1,098	1,058	1,013	1,012	1,013	1,015	...	1,008
Portugalija	0,870	0,813	0,887	0,911	0,941	0,935	0,679	0,704	0,708
Prancūzija	0,677	0,861	0,974	1,010	1,007	1,006	0,984	0,984	0,987
Rumunija	0,757	0,993	1,023
Slovakija	2,758	2,333	1,598	0,974	1,582	7,641	-48,374
Slovėnija	0,981	0,990	1,020	0,934	0,883	0,936
Suomija	0,966	0,957	0,921	1,001	1,005	1,005	1,133	1,091	1,104
Švedija	0,193	0,166	0,159	0,997
Vengrija	0,748	0,806	0,815	0,990	0,989	0,975	0,976	0,982	0,963
Vokietija	1,144	1,145	1,195	1,042	1,051	1,061

¹ Eurostat. Tarptautinės prekybos duomenų bazė. <http://fd.comext.eurostat.cec.eu.int/xtweb/mainxtnet.do>

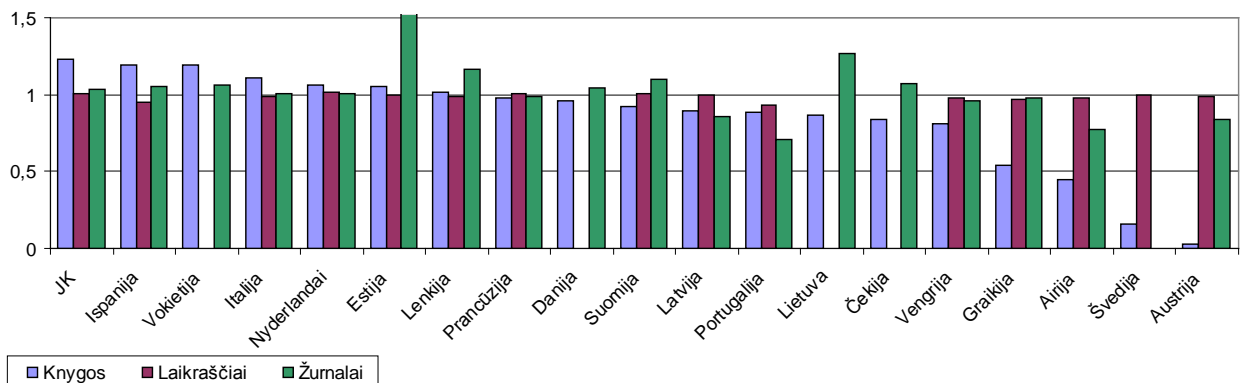
Specializacijos indeksas apskaičiuojamas kaip gamybos ir vartojimo šalies viduje apimčių santykis. Šio indekso reikšmės atrodo mažiau varijuoja ir yra lengviau palyginamos tiek tarp šalių, tiek ir tarp atskirų leidybos ir spausdinimo pramonės gaminių kategorijų šalyje.

Stebint Lietuvos atvejį Europos šalių kontekste, pažymėtina, kad per 2003 – 2005 metus Lietuvos specializacija knygų leidyboje keitėsi nedaug. Specializacijos indeksas svyruoja apie 0,8 – 0,9. Tai rodo, kad knygų Lietuvoje išleidžiama (korektiškiau būtų sakyti pagaminama, nes skaičiavimuose naudotasi produkcijos vertės rodikliais) mažiau nei jų suvartojama (parduodama vietinėje rinkoje). To nereiktų traktuoti, kaip reikšmingo trūkumo konkurencingumo kontekste, tačiau tai galima įvertinti kaip tendenciją liudijančią, kad Lietuvos knygų leidybos sektorius kol kas neturi reikšmingesnių konkurencinių pozicijų tarptautinės prekybos knygomis rinkoje.

Laikraščių ir ypač žurnalų leidinių kategorijose Lietuvos leidėjai ir spaustuvininkai pilnai patenkina vietinio vartojimo poreikius. Žurnalų leidyboje galima išvelgti net tam tikrų konkurencinių pozicijų turėjimą tarptautinėje prekyboje, nes, vadovaujantis duomenimis, galima teigti, kad iki 20-30% Lietuvoje išleistų žurnalų yra eksportuojama, nes vidaus rinkoje parduodamų (atsižvelgiant į eksporto ir importo apimtis) žurnalų vertė nepadengia visos gamybos apimtys. Siekiant detaliau nustatyti šio konkurencingumo šaltinius reiktų analizuoti labai detalią tarptautinės prekybos žurnalais statistiką, netgi nustatyti konkrečius Lietuvoje gaminamus ir eksportuojamus leidinius. Tokia analizė leistų kryptingai stiprinti konkurenciškai pranašių leidinių leidybos plėtojimą.

Panaši kaip Lietuvoje, leidybos pramonės gaminių tarptautinės prekybos situacija tarptautinio konkurencingumo prasme yra Estijoje (konkurencinė pozicija 2005 m. žurnalų kategorijoje šioje šalyje ūgtelėjo ypatingai sparčiai, specializacijos indeksas pasiekė 1,5, žr. 1.4.6 paveikslą). Latvijoje tiek žurnalų, tiek ir knygų leidyboje jaučiamas vietinės pramonės gamybos apimčių nepakankamumas (specializacijos indeksas rodo, kad šalies pramonė nėra specializuota analizuojamame sektoriuje). Nors sparčiai augantis Latvijos leidybos veiklose užimtų darbuotojų skaičius suteikia pagrindo tikėtis, kad ateityje ir šios šalies konkurencinės pozicijos pagerės.

Kitos Europos šalys ir jų leidybos bei spausdinimo pramonės, specializacijos ir pagal tai vertinamo tarptautinio konkurencingumo požiūriu, konkrečiai knygų, laikraščių ir žurnalų leidybos pošakiuose yra labai įvairios. Pastebėtina tendencija rodo tai, kad tos šalys, kuriose specializacija knygų leidyboje yra aukštesnė (specializacijos indeksas viršija vienetą), kartu labiau specializuotos yra ir žurnalų leidyboje (indekso reikšmė taip pat didesnė už vienetą arba jam artima). Tokia situacija pastebima Danijoje, Ispanijoje, Italijoje (nors čia konkurencingumas pasireiškia labai silpnai), Jungtinė Karalystė, Nyderlandai (pastarosiose šalyse, net ir laikraščių gamyboje pastebima vietinio vartojimo poreikius viršijanti specializacija), Lenkija, Slovakija, Vokietija.

Pav. 1.4.6. Europos šalių pagrindinių leidybos sektoriaus veiklų specializacijos indeksas, 2005 m.

Apibendrinami galime teigti, kad, dėl pramonės šakos specifiškumo (ir jo sąlygotų ribotų tarptautinės prekybos galimybių, dėl kalbos, kultūrinių, informacijos lokališkumo ir kitų barjerų), Europos šalių tarpe nėra šalių labai stipriai specializuotų leidybos pramonės gaminių gamyboje. Statistiniai duomenys rodo, nors ir varijuojanti, bet apytiksliai panašų visų šalių spe-

cializacijos aptariamajame pramonės sektoriuje lygi. Žvelgiant į bendrą tendenciją, pastebima Jungtinės Karalystės, Ispanijos, Vokietijos, Italijos Nyderlandų, palyginti su kitomis šalimis, aukštesnio lygmens specializacija knygų leidyboje (žr. 1.4.6 paveikslą). Absoliučioje daugumoje šalių pramonės specializacija laikraščių gamyboje svyruoja apie vieneta, laikraščiai yra gaminami vietinei rinkai, jų tarptautinė prekyba nėra plėtojama.

Aptariamų Europos šalių tarpe pastebimas išskirtinai aukštesnis Lietuvos ir Estijos specializacijos žurnalų gamyboje lygis. Jeigu Lietuvos atveju tokią tendenciją galime paaiškinti 2005 m. ženkliai išaugusiu žurnalų skaičiumi (žr. 1.4.11 lentelę), tai Estijos situacija nėra tokia aiški. Šioje šalyje leidžiamų žurnalų skaičius 2004 – 2005 metais išliko nepakitęs (pasikeitė vos 8 leidiniais), o šios šalies specializacija žurnalų leidyboje šiuo laikotarpiu išaugo labai ženkliai. 2004 m. specializacijos indeksas buvo dar 1,3, o 2005 m. jau viršijo 1,5. Tokį pokytį galėjo sąlygoti pasikeitusios tarptautinės prekybos tendencijos, nei vietinės apimčių pokyčiai.

Lentelė 1.4.11. **Spaudos leidinių skaičius Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje, 2000 – 2005 m.** ¹

Spaudos leidiniai	Metai	Estija	Latvija	Lietuva
Knygos	2000	3466	2546	3709
	2004	3994	2591	4270
	2005	1307	2371	4223
Laikraščiai	2000	109	227	354
	2004	133	252	340
	2005	138	261	325
Žurnalai	2000	251	325	455
	2004	310	353	415
	2005	313	367	543

Lygindami artimiausių Lietuvos kaimynių Estijos ir Latvijos leidybos ir spausdinimo pramonės gaminių gamybos apimtis, pastebime, kad ir Latvijoje ir Estijoje 2005 m. ženkliai sumažėjo leidžiamų knygų skaičius (Estijoje 2005 m., lyginant su 2004 m. leidžiamų knygų skaičius sumažėjo 3 kartus). Daugiausia laikraščių trijose Baltijos šalyse leidžiama Lietuvoje. Gausiausia žurnalų pasiūla taip pat Lietuvoje.

2003 metais Europos Komisijos atliktoje Europos Sąjungos leidybos pramonės konkurencingumo studijoje² nurodoma, kad remiantis vien statistiniais duomenimis išmatuoti pramonės sektoriaus konkurencingumą yra neįmanoma. Tokie veiksniai kaip sugebėjimas adaptuotis prie besikeičiančių produkcijos rinkos sąlygų, inovatyvumo lygis, efektyvus strateginis planavimas nulemia bet kurio pramonės sektoriaus, taigi ir leidybos, spausdinimo ir tiražavimo veiklų, konkurencingumą dabar ir ateityje. Europos Komisija³ kaip produktyvumą ir atitinkamai šakos konkurencingumą tarptautiniame lygmenyje nulemiančius veiksnius taip pat nurodo skirtumus veiklos praktikoje, skirtumus technologinėje patirtyje, skirtumus gaminamų produktų komplekse.

Kalbant apie atskirų šalių pramonės šakų konkurencingumą tarptautiniame lygmenyje, pastebėtina, kad jį taip pat įtakoja ir tiesiogiai nuo pramonės šakos veikėjų nepriklausantys veiksniai, tokie kaip šalies valdymas, šalies verslo aplinkos kokybė, nuosavybės teisių reguliavimas, naujų veikėjų atėjimo į sektorių barjerai ir kt. Taigi adekvačiam konkurencingumo įvertinimui reikalinga daug gilesnė nei vien tik statistinių duomenų apie sektorių analizė.

¹ Kultūra, spauda ir sportas 2005 = Culture, press and sports 2005. Vilnius: Statistikos departamentas, 2005. p. 70-71. Cituojama iš Estonia, Latvia and Lithuania in figures. Statistical office of Estonia, 2006.

² The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. p. 13-14.

³ The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. p. 7.

1.5. Vertės kūrimo grandinė Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonėje

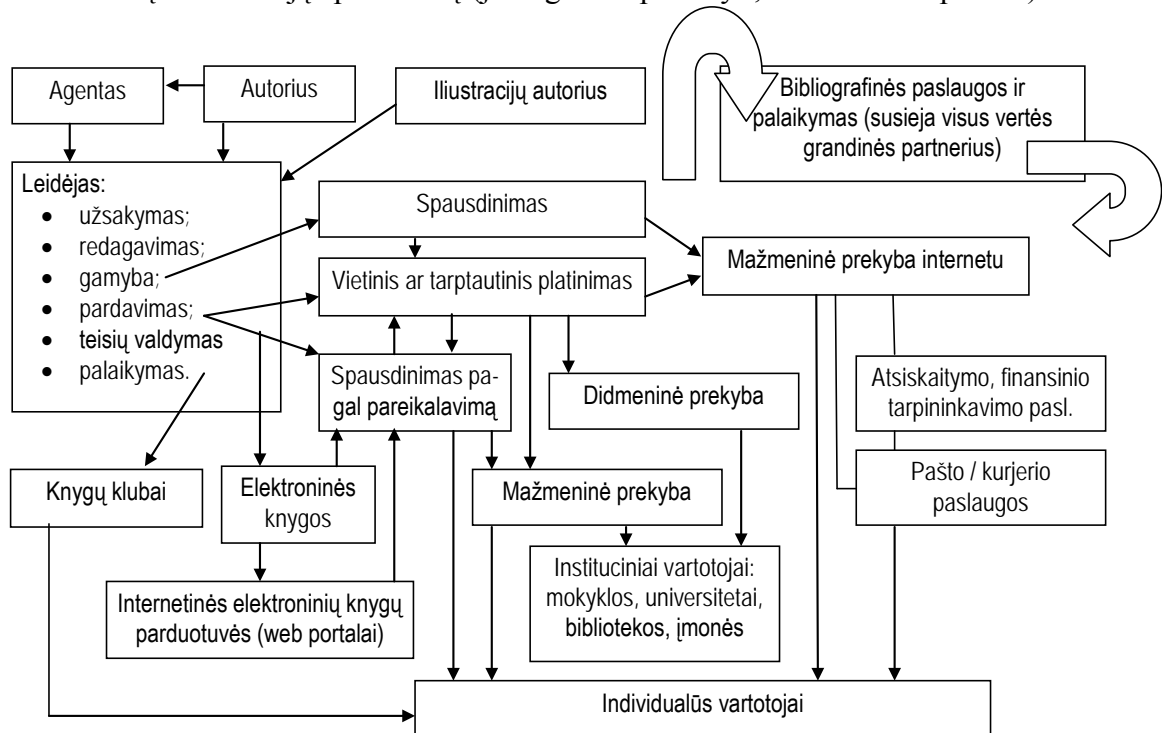
Prieš aptariant ir vertinant pramonės šakos stipriąsias ir silpnąsias puses tarptautinės konkurencijos kontekste, verta apžvelgti analizuojamo sektoriaus veikimo principus, kuriuos patogu aptarti pasinaudojant principinėmis sektoriaus veikimą vaizduojančiomis schemomis. Kadangi analizuojamas leidybos ir spausdinimo sektorius yra gana įvairus savo gaminamų produktų pobūdžių, todėl, jį aptardami, čia taip pat išskirsime pagrindines jo sudėtines dalis, kurias analizuosime atskirai. Toliau šiame poskyryje pateikiamos atskirų sektoriaus sudėtinių dalių veikimo schemas yra sudarytos vadovaujantis Europos Sąjungos leidybos sektoriaus konkurencingumo studija¹. Čia atspindėti sektoriaus veikimo principai adaptuoti Lietuvos atvejui.

Knygų leidyboje (žr. 1.5.1 paveikslą) vertės kūrimas prasideda nuo teksto autoriaus. Šiame etape taip pat gali dalyvauti autorių agentai, iliustracijų autoriai.

Tolimesnės knygų leidybos veiklos grandys yra jau daugiau ar mažiau kontroliuojamos leidėjo, kuris, gavęs kūrinį, jį redaguoja, priima sprendimus, dėl gamybos, platinimo, palaikymo veiksmų.

Tradicinis paskirstymo kanalas, iki šiol svarbiausias ir Lietuvoje, apima spaustuvinių, platintojų, didmeninės ir mažmeninės prekybos veiklas. „Įveikęs“ šias grandis galutiniam vartotojui skirtas produktas jau pasiekia įvairaus pobūdžio institucinius arba individualius vartotojus. Nors toks platinimo (paskirstymo) kanalas yra plačiai naudojamas, daugeliui priimtinas ir patogus, tačiau, jis tuo pat metu, dėl didelio grandžių skaičiaus ir brandos fazės veiksmų jų veikloje yra palyginti brangus.

Naujesnis, Lietuvoje taip pat gana plačiai naudojamas, internetinio knygų paskirstymo kanalas taip pat jungia platintojų, spausdintojų veiklas, bet galutinis produktas (taip pat tradicinė atspausdinta knyga) pateikiamas ne tradicinėje bet internetinėje parduotuvėje. Tradicinių parduotuvių pakeitimas internetinėmis, leido sumažinti paskirstymo kaštus, supaprastinti reikiamos literatūros paieškos procedūras. Tačiau išlieka aktualios atsiskaitymo saugumo ir patogumo, perkant knygas internetinėse parduotuvėse, problemos. Šio kanalo plėtrą stabdo taip pat, ir kiti nepatogumai: reikia laukti nusipirkto knygos, papildomai mokėti už pristatymo paslaugas, reikia pirkti turint ribotą informaciją apie leidinį (jo negalima pavartyti, išsamiau susipažinti).

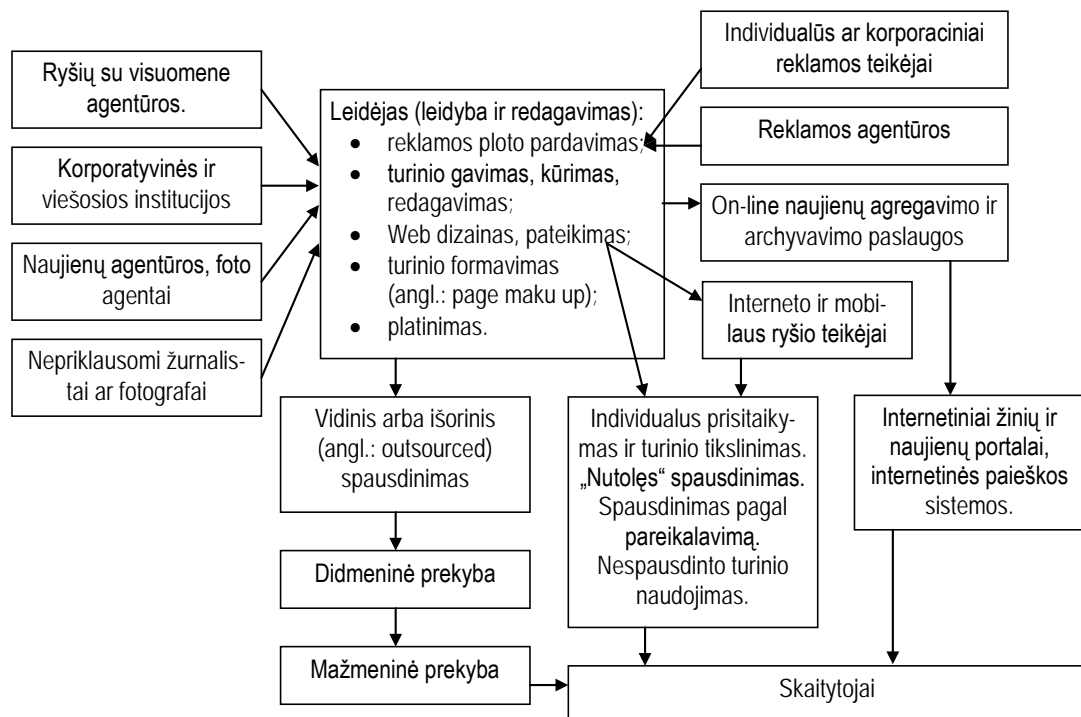
Pav. 1.5.1. Knygų leidyba

¹ The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. p. 36-40.

Jau ne tik konceptualiai žinomos bet ir praktiškai įgyvendinamos yra knygų platinimo per spausdinimo pagal poreikį (angl.: *print on demand*) sistemos. Tokiose sistemose ne tik sutrumėja paskirstymo kanalo grandžių skaičius, bet, kas yra svarbiausia, spausdinant tik pareikalautus egzempliorius iki minimumo sumažėja nuostoliai dėl neparduotų kopijų, fizinių prekių sandėliavimo ir kitos (gabenimo, logistinės) išlaidos.

Iš to galime daryti išvadą, kad tiek Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje, ateityje labiausiai keisis knygų paskirstymo, platinimo kanalai ir jų galimybės.

Laikraščių, kaip naujienų rinkimo ir skleidimo veiklos, principinė vertės grandinė daug kuo skiriasi nuo knygų, nors abu šie produktai gaminami tame pačiame leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriuje (žr. 1.5.2 paveikslą). Laikraščių leidėjai turi platų galimų turinio (informacijos) tiekėjų ratą. Tai ir ryšių su visuomene agentūros, ir įvairios organizacijos, be abejo, naujienų agentūros, o taip pat nepriklausomi žurnalistai, fotografai, kiti kūrėjai galintys pasiūlyti laikraščiu leidėjams aktualų turinį.

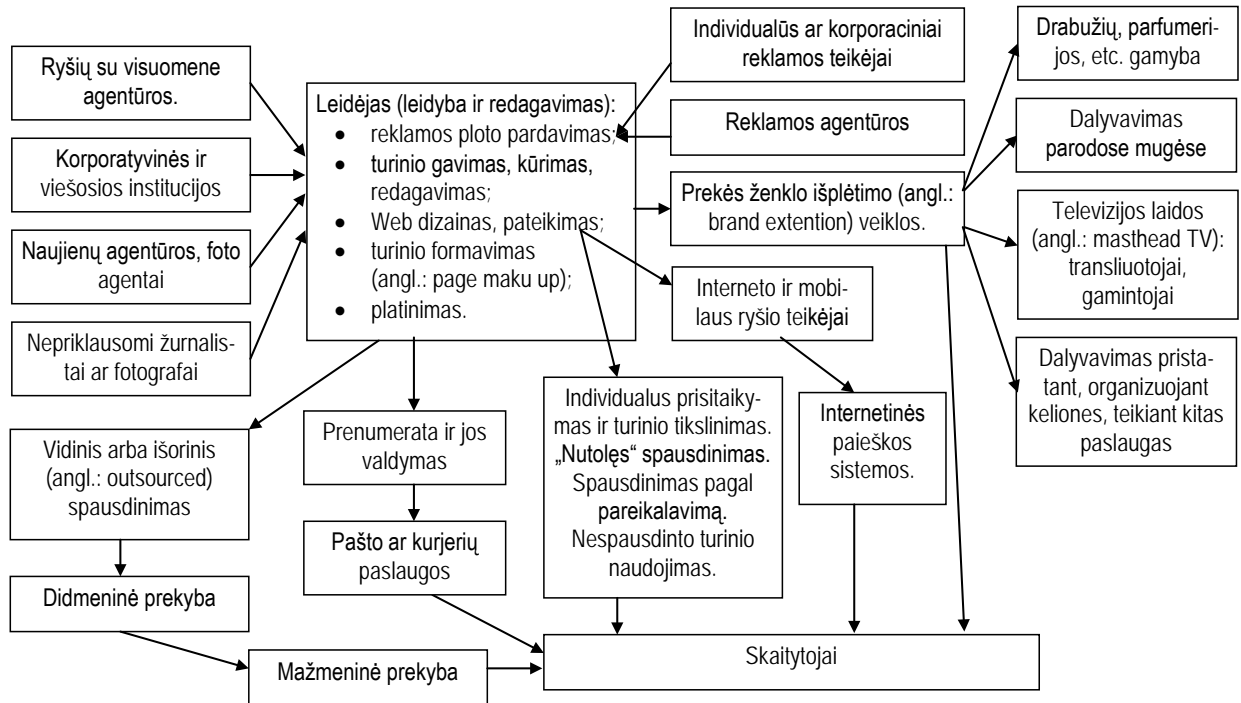
Pav. 1.5.2. Laikraščių leidyba: naujienų rinkimas ir platinimas

Leidėjų suredaguota informacija tradiciniame laikraštyje atspausdinama leidėjo turimoje arba išorinėje (perkant spausdinimo paslaugą) spaustuveje. Tradicinis popierinis laikraštis per didmeninės ir mažmeninės prekybos grandis pasiekia galutinį vartotoją. Tai taip pat tradicinis pateikimo kanalas, kurios trūkumai laikraščių leidyboje yra dar akivaizdesni nei knygų atveju. Ilga paskirstymo grandinė labai padidina itin trumpalaikio naudojimo prekės kainą, sumažėja leidėjų pajamos, susiduriama su rizika patirti nuostolius dėl neparduotų kopijų. Nauji globaliniu mastu jau atsiveriantys keliai spręsti šias problemas yra turinio pateikimas ir vartojimas virtualioje erdvėje (internetinio ar mobilaus ryšio tinkluose), galimybės vartotojui pasirinkti jam aktualias informacijos sritis ir taip laikraštį prisitaikyti (patikslinti) pagal savo poreikius suteikimas. Laikraščiai taip pat gali būti talpinami specializuotose „Print on demand“ sistemose.

Svarbus (o atskirais atvejais ir vienintelis) pajamų šaltinis laikraščiu leidėjams yra įvairūs reklamos užsakovai. Jie gali veikti pavieniui arba per specializuotas reklamos agentūras. Reklamą spaudoje užsako tiek individualūs, tiek ir instituciniai korporaciniai veikėjai.

Žurnalų leidyba, priešingai nei lyginant knygų ir laikraščių leidybą, savo veiklos principais daug kuo yra panaši į laikraščių leidybos veiklą (žr. 1.5.3 paveikslą). Čia atskirsime žurnalų plačiam vartotojų ratui ir akademinė-mokslinių žurnalų leidybos veiklas, nes jos jų veikimo principai ir savybės yra labai skirtingos.

Plačiam vartotojų ratui skirtų žurnalų (angl.: *consumer magazines*) turinio (informacijos) teikėjai didžiąją dalimi yra tie patys, kaip ir laikraščių leidybos atveju. Galbūt didesnis vaidmuo čia tenka žurnalo korespondentams, žurnalistams, samdomiems rašytojams, ar žurnalui rašančiams įvairių sričių specialistams ne žurnalistams. Žurnalų turinys dažniau yra labiau šviečiamojo pažintinio pobūdžio, bet mažiau siejamas su naujienomis, įvykiais, aktualijomis (nors, suprantama, nuo šių kategorijų informacijos vartotojiški žurnalai tikrai neatsiriboja).

Pav. 1.5.3. Plataus vartojimo žurnalų leidyba

Kaip ir laikraščiai, taip ir tradiciniai atspausdinti žurnalai per didmeninės ir mažmeninės prekybos grandis pasiekia galutinius vartotojus (skaitytojus). Europos Sąjungos šalyse, lyginant laikraščių ir žurnalų leidybą, priimta laikyti, kad vienas iš išskirtinių žurnalų leidybos sektoriaus bruožų yra spausdintų žurnalų prenumerata, kartu su pristatymo į namus, t.y. pašto ar kurjerių paslaugomis. Lietuvoje to, kaip specifinio žurnalų sektoriaus bruožo išskirti negalime, nes čia ir laikraščiai yra plačiai prenumeruojami ir kasdien pristatomi skaitytojams į namus.

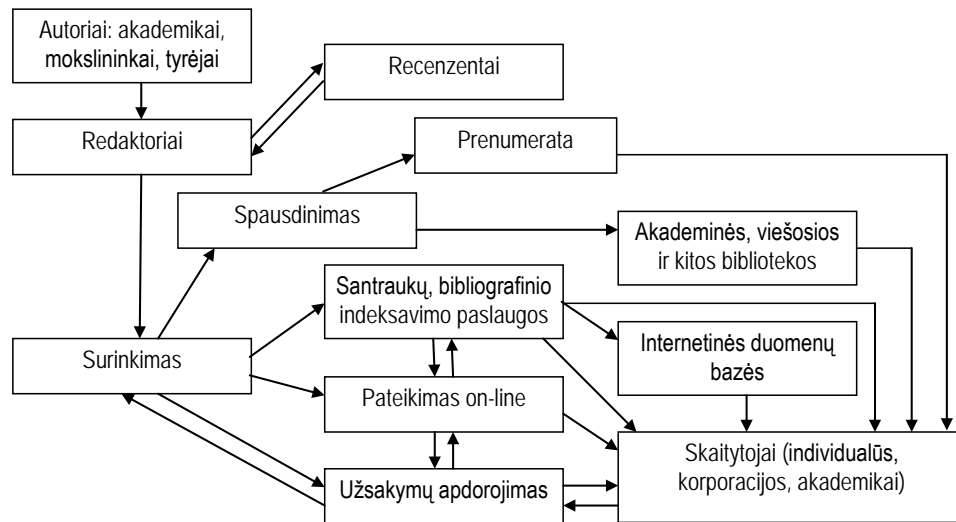
Kaip ir anksčiau aptartais knygų bei laikraščių leidybos atvejais, taip ir žurnalų kategorijoje, svarbiausi ateities iššūkiai bus susiję su naujomis paskirstymo, platinimo technologijomis bei jų teikiamomis galimybėmis. Kaip ir laikraščiai taip ir žurnalai jų elektroninio paskirstymo kanale turės turėti galimybę juos prisitaikyti individualiems vartotojo poreikiams, patikslinti turinį, atsispausdinti reikiamas publikacijas pagal vartotojo pareikalavimą. Kaip ir knygų bei laikraščių atvejais, pagrindiniai šių iššūkių realizavimo rezultatai bus sumažėjusios išlaidos ir nuostoliai dėl neparduotų kopijų, aplinkotaršos mokesčių, mažėjančių gamybos sąnaudų. Tiesioginis vartotojo dalyvavimas prisitaikant jam skirtą produktą padėtų palaikyti artimesnius ryšius su skaitytojais, būtų pasiektas gerenis jų poreikių žinojimas ir atitinkamas pasirengimas juos patenkinti.

Kitas žurnalų ir laikraščių leidybos sektorių skirtumas yra tas, kad žurnalų leidyboje ir jų paskirstymo bei pristatymo vartotojams veikloje mažesnis vaidmuo tenka elektroninėms žiniasklaidos monitoringo, naujienu agregavimo, žinių indeksavimo ir archyvavimo paslaugoms. Šios veiklos įsiterpimas laikraščių platinimo ir pateikimo vartotojams grandinėje yra specifinis laikraščių leidybos bruožas. Tokiomis paslaugomis gali naudotis tiek individualūs, tiek ir organizaciniai vartotojai, kuriems aktualu surinkti įvairiuose leidiniuose publikuotas naujienas ar žinias, susijusias su tam tikru konkrečiu įvykiu, organizacija, kitu objektu.

Žurnalų leidyboje daug dažniau nei leidžiant laikraščius ar kitos leidybos atveju, sutinkamos prekės ženklo išplėtimo (angl.: *brand extention*) strategijos. Įsitraukdami į kitų, su leidyba

mažai susijusių, paslaugų ar prekių gaminimą, leidėjai tikisi panaudoti gerai žinomą žurnalų prekinį ženklą, tam, kad jo sąskaita būtų galima padidinti kitų siūlomų, paslaugų ar prekių pardavimus. Lietuvos žurnalų leidybos sektoriuje tokios strategijos taip pat gana populiarios: dažniausiai įvairūs žurnalai dalyvauja kuriant ar patys savo jėgomis pristato specialias televizijos laidas.

Tęsiant žurnalų leidybos sektoriaus aptarimą, apžvelgsime ir akademinį-mokslinių žurnalų leidybos veiklą. Šių žurnalų leidyba paprastai užsiima universitetai ar kitos mokslo ir tyrimų institucijos. Nors šios kategorijos žurnalai yra mažiau komercializuoti, tačiau jų leidyba taip pat priskiriama aptariamoms leidybos ir spausdinimo pramonės veikloms (žr. 1.5.4 paveikslą).

Pav. 1.5.4. Akademinį, mokslinių žurnalų leidyba

Mokslininkų, tyrėjų parengtus mokslinius straipsnius redaguoja mokslo žurnalo redakcinė kolegija, straipsniai yra recenzuojami. Surinkti žurnalai yra spausdinami arba elektoriniame formate pateikiami vartotojams per pačių žurnalų, leidėjų ar specialias mokslinės informacijos duomenų bazes. Spausdinti žurnalai galutinius skaitytojus pasiekia arba tiesiogiai per prenumeratos paslaugas, arba per akademines, viešąsias ir kitas bibliotekas.

Akademinės-mokslinės produkcijos kūrimo ir paskirstymo sistemos centre veikia santraukų ir bibliografinio indeksavimo paslaugos.

Taigi akademiniai moksliniai žurnalai savo leidybos ir platinimo specifika labai skiriasi nuo komercinių, plačiam vartotojų ratui skirtų leidinių. Įdomu atkreipti dėmesį į tai, kad, jeigu kalbant apie knygas, laikraščius ar komercinius žurnalus apie elektroninio pateikimo, spausdinimo pagal pareikalavimą ir individualizuoto turinio paslaugas kalbėjome kaip apie ateities iššūkius ir galimybes, tai akademinį žurnalų kategorijoje šios veiklos sritys jau dabar, taip pat ir Lietuvoje, yra išplėtotos daug geriau. Pasaulyje veikia daug įvairaus pobūdžio, turinio ir tematikos akademinės-mokslinės informacijos duomenų bazių, kuriose nesunkiai galima susirasti aktualesnius straipsnius, juos įsigyti, atsispausdinti. Instituciniais tokių duomenų bazių vartotojais paprastai būna universitetų bibliotekos, paslaugas teikiančios studentams ir universitetų darbuotojams, mokslininkams, tyrinėtojams.

Taigi paskirstymo, platinimo novatoriškumo prasme akademinės periodikos leidėjai yra labiau pažengę už komercinių žurnalų ir laikraščių leidėjus.

2. LIETUVOS LEIDYBOS IR SPAUSDINIMO PRAMONĖS SWOT ANALIZĖ

Kaip ir visoje Europoje¹, taip ir Lietuvoje, leidybos sektorius patiria reikšmingus struktūrinius pokyčius. Tikėtina, kad nauji vartojimo įpročiai ir demografiniai pokyčiai ims mažinti laikraščių leidybos apimtį. Jei vyresnioji karta dar yra „pripratusi“ prie laikraščių, tai jaunimas jau renkasi kitas informacijos perdavimo priemones, laikraščiai jaunesniosios kartos tarpe nėra populiarūs ir skaitomi.

Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės stipriosioms ir silpnosioms pusėms bei galimybėms ir grėsmėms įvertinti buvo atlikta SWOT analizė. Analizei atlikti buvo apklausti skirtingų leidybos ir poligrafijos sektoriaus sričių atstovai, kurie pateikė ekspertinį šios šakos vystymosi tendencijų vertinimą. Į atskiras grupes buvo išskirti šie leidybos pramonės sektoriai: 1) knygų ir brošiūrų leidyba ir spausdinimas, 2) laikraščių leidyba ir spausdinimas, 3) žurnalų leidyba ir spausdinimas ir 4) reklaminių leidinių ir reklamos (įskaitant skrajutes, pakuotes, etiketes) leidyba ir spausdinimas. Analizuojant kiekvienos sektoriaus šakos problemines sritis pasiūlytus rodiklius buvo prašoma įvertinti nuo 1 iki 5 balų, kur:

1 balas reiškia nereikšmingas silpnumas, stiprumas, grėsmė ar galimybė,

2 balai – reikšmingas silpnumas, stiprumas, grėsmė ar galimybė,

3 balai – didelis silpnumas, stiprumas, grėsmė ar galimybė,

4 balai – strateginis silpnumas, stiprumas, grėsmė ar galimybė;

5 balai – išskirtinės svarbos silpnumas, stiprumas, grėsmė ar galimybė.

Kaip tyrimo rezultatas pateikiami respondentų atsakymų į klausimus apie sektoriaus stipriąsias, silpnąsias puses, galimybes ir grėsmes vidurkiai.

2.1. Knygos ir brošiūros

Knygų ir brošiūrų leidyba ir spausdinimas. Remiantis leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriaus atstovų – įmonių vadovų – atsakymais į anketos klausimus, atlikta analizė parodė, kad svarbiausi šios srities stiprumai yra gaminamos produkcijos kokybė, didelė mokomosios ir mokslinės literatūros nacionaline kalba bei užsienio autorių kūrinių verstų į lietuvių kalbą paklausa. Pastarasis veiksnys vertinamas kaip vietinės rinkos saugumo nuo užsienio konkurentų garantija. Be to, nors pastaruoju metu vyrauja „Alma littera“ leidyklos direktoriaus A. Andrijausko išsakyta nuomonė, jog šiuo metu knygų skaitymas jau tampa tik nedidelės, labiau akademinės Lietuvos visuomenės dalies, užsiėmimu, o dauguma šalies gyventojų mieliau renkasi televizorių ar kompiuterį, tyrimas rodo, kad knyga mūsų visuomenėje lieka vertybė. Didelės grėsmės dėl to, kad Internetas galėtų nukonkuruoti spausdintus leidinius, knygų ir brošiūrų leidėjai nejaučia.

Pagrindiniai Lietuvos knygų ir brošiūrų leidybos veiklos konkurencingumą mažinantys veiksniai yra žmogiškojo kapitalo ir intelektualinių pajėgumų trūkumas. Dėl „protų nutekėjimo“ trūksta ne tik kvalifikuotų darbuotojų, kurie užtikrina sklandų gamybos procesą leidybos įmonėse, bet ir talentingų autorių, galinčių teikti produktus, kurie būtų aukštai vertinami ne tik vietinėje, bet ir tarptautinėse rinkose. Nedidelė vietinė rinka ir sudėtingas įėjimas į kitas rinkas priskiriami prie strateginio lygio silpnybių. Tačiau tokie veiksniai kaip veiklos kaštai, leidėjų žinomumas ir technologinis lygis nėra identifikuojami kaip reikšmingos silpnosios pusės. Tai leidžia teigti, kad pagrindinė įėjimo į tarptautines rinkas problemą lemianti priežastis yra būtent žmogiškasis faktorius (darbo jėgos trūkumas) bei leidėjų orientavimasis į vietinę rinką.

Galimybės, kurios leidžia padidinti Lietuvos knygų ir brošiūrų leidybos įmonių konkurencingumą, yra susijusios su bendru šalies ekonominio lygio augimu ir akivaizdžiai didėjančia gyventojų perkamąja galia. Prognozuojama, kad ir toliau žmonės vis daugiau pinigų skirs ne būtiniausių prekių įgijimui, tame skaičiuje ir knygoms. Kitos sektoriaus augimo galimybės yra susijusios su technologiniais pasiekimais, kurie leistų sumažinti leidybos savikainą.

¹ Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. The role of media policy. [commission staff working paper]. Brussels, 7.10.2005, SEC(2005) 1287. p. 5.

Lentelė 2.1.1. Knygų bei brošiūrų leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnių vertiniamas

Stiprumai		Galimybės	
• Aukšta spausdintų knygų poligrafinė kokybė.	3,29	• Gerėjanti gyventojų ekonominė padėtis skatins daugiau pirkti knygų.	3,57
• Didelė paklausa lietuviškų vadovėlių, mokslo knygų.	3,14	• Technologiniai ir organizaciniai pokyčiai leis sumažinti knygų/brošiūrų savikainą.	3,50
• Aukštas knygos (kaip vertybės) pripažinimas ir vertinimas lietuvių kultūroje.	3,07	• Augantis mokslinės, akademinės literatūros poreikis.	3,43
• Užsienio autorių literatūros kūrinių lietuvių kalba populiarumas Lietuvoje.	3,07	• Atgimstanti knygų skaitymo tradicija.	3,36
• Vietinės rinkos saugumas nuo užsienio konkurentų (dėl kalbos ir kt.).	3,00	• Plėsti leidybos paslaugas užsienio užsakovams.	3,36
• Išplėtotą knygų platinimo infrastruktūrą.	2,93	• Naujos kartos marketingo galimybės.	3,29
• Sektoriaus įmonės nesunkiai pritraukia dirbti gabius, išsilavinusius žmones.	2,86	• Plėsis knygynų ir knygų pardavimo vietų tinklas.	3,21
• Konkurencinga Lietuvoje išleistų knygų kaina.	2,57	• Skaitytojų ugdymas leistų išplėsti ir pajavairinti knygų/brošiūrų leidybą.	3,14
• Palanki teisinė (mokesčių) bazė.	2,57	• Augantis visuomenės bendrojo išprusimo (išsilavinimo) lygis didina paklausą.	3,07
• Daug populiarių lietuvių autorių.	2,29	• Knygų „spausdinimo pagal pageidavimą“ sistemų kūrimas.	3,00
• Plėtojamas spausdintų knygų pardavimas internetu.	2,21	• Auganti knygų paklausa regionuose.	2,93
		• Elektorinių knygų leidyba, lygiagrečiai su spausdintomis, o atskiruose segmentuose be spausdinto analogo.	2,86
		• Plėsti poligrafijos paslaugas užsienio leidėjams.	2,86
		• Alternatyvių skaitmeninio pateikimo kanalų ir skaitmeninio tipo turinio produkcijos vartojimo platformų panaudojimas.	2,79
		• Stiprėjanti autorių teisių apsauga.	2,79
		• Įgarsintų knygų tiražavimas.	1,93
Silpnūmai		Grėsmės	
• Nedidelė vietinė rinka, sudėtingas įėjimas į kitų šalių rinkas.	4,07	• Ribotas bibliotekų veiklos finansavimas.	3,93
• Trūksta intelektualinių pajėgumų, kurie leistų pateikti daugiau produktų tarptautinėms rinkoms (kalba, kt.).	3,50	• Nedidelis mokymuisi skirtos literatūros leidybos finansavimas.	3,36
• Sektoriuje vyrauja pasiūlos, o ne paklausos veiksniai.	3,14	• Kitos laisvalaikio praleidimo formos tampa vis prieinamesnės daugeliui vartotojų.	3,29
• Trūksta kvalifikuotų darbuotojų.	3,14	• Dėl emigracijos ir kitų sektorių konkurencijos mažėjanti galimybė rasti tinkamus darbuotojus.	3,29
• Talentingų autorių stoka.	2,93	• Mažėjantis jaunimo dėmesys knygai.	3,29
• Kontakto su galutiniu vartotoju neturėjimas, neišplėtotą knygų klubų ir panašių leidėjo ir vartotojo tarpusavio ryšio struktūrų veikla.	2,86	• Dėl gyvenimo būdo pokyčių mažėja skaitymui skiriamas laikas.	3,21
• Verslumo stoka.	2,86	• Sulėtės ekonomikos augimas.	3,21
• Trūksta aukšto lygio specializuotų veiklų, reikalingų knygų leidybai.	2,79	• Poligrafijos kaštų struktūra Lietuvoje taps nekonkurencinga.	3,07
• Ilgas knygos išleidimo laikas.	2,79	• Menkėjantis bendrasis visuomenės išprusimas mažins skaitymo poreikį.	2,86
• Atsiskaitymo už knygas perkamas internete sistemų netobulumas.	2,71	• Mokslinės knygos lietuvių kalba praras savo pozicijas.	2,86
• Didesni už konkurentų veiklos kaštai.	2,57	• Tradicinę leidybos pramonę keičia naujos informacinės-komunikacinės technologijos.	2,64
• Gana universalūs vartotojų poreikiai.	2,36	• Didėjantis „piratavimas“.	2,64
• Silpni leidėjų prekiniai ženklai.	2,21	• Gerėjantis užsienio kalbų žinojimas skatins pirkti knygas originalo kalba.	2,50
• Nepakankamas technologinis lygis.	1,79	• Internetas nukonkuruos spausdintus	2,36

		leidinius.	
		• Autorinių teisių apsauga nesugebės apginti kūrėjų.	2,29
		• Menka knygų temų įvairovė sumažins skaitytojų norą pirkti naujas knygas.	1,86

Pagrindiniai pavojai, gresiantys knygų leidybos ir spausdinimo veiklai, yra ribotas bibliotekų veiklos finansavimas bei nedidelis mokymuisi skirtos literatūros leidybos finansavimas. Taip pat tarp didelių pavojų pažymimas mažėjantis dėmesys skaitymui kaip laiko praleidimo būdui, ypač tarp jaunimo, kuris dažniau renkasi Internetą. Atsižvelgiant į Europos šalyse identifikuojamas tendencijas¹, tikėtina, kad ir Lietuvoje mažės žiniasklaidai skiriamas vartotojų laikas, vis akivaizdžiau keisis atskiroms žiniasklaidos priemonėms skiriamo laiko proporcijos. Nors 2003 metų tyrimų duomenimis televizijai ir radijui skiriama 70%, internetui – 10%, laikraščiams ir žurnalams – apie 20% vartotojų laiko, skiriamo žiniasklaidos priemonių produkcijos vartojimui, tačiau, jau dabar, galima numatyti šių proporcijų pasikeitimus. Mažėjanti galimybė rasti tinkamus darbuotojus irgi yra juntamas pavojus šio sektoriaus plėtrai.

Pateiktoje (žr. 2.1.1 lentelę) knygų ir brošiūrų leidybos ir spausdinimo veiklos SWOT analizės suvestinėje respondentų atsakymų vidurkiai išrūšiuoti mažėjimo tvarka. Todėl galima vaizdžiai matyti atskirų SWOT veiksmų vertinimus nuo svarbiausių iki mažiausiais svarbių.

Knygų leidėjai paprastai samdo nedidelį redaktorių kolektyvą, kurie vertina rankraščius, su autoriais derina autorių teisių pirkimo klausimus. Todėl konstatuojama, kad knygų leidėjai bendruoju atveju patiria sąlyginai nedidelius turinio (leidybos produkcijai gaminti) gamino ir apdorojimo kaštus.

Produkcijos paskirstymo (pateikimo) kaštai taip pat yra didesni laikraščių ir žurnalų nei knygų ar katalogų leidybos atveju. Elektroninės paskirstymo priemonės galėtų mažinti šiuos kaštus. Elektroninis paskirstymas ypač aktualus galvojant apie keliaujančių ir ilgesniam laikui migruojančių potencialių vartotojų rinkas (ypač aktualu Lietuvos leidybos sektoriui). Informacinėmis technologijomis pagrįstas „spausdinimo pagal poreikį“ (angl.: *print on demand*) produkcijos pateikimo būdas tiek knygų, tiek laikraščių leidėjams padėtų sumažinti nuostolius, patiriamus dėl neparduotų kopijų. Elektroniniai paskirstymo kanalai atveria svarbių pokyčių kaštų struktūroje galimybes, siekiančias netgi nuliui artimų paskirstymo kaštų situaciją.

2.2. Laikraščiai

Laikraščių leidyba ir spausdinimas. Šios veiklos pagrindiniai stiprumai yra santykinai dideli laikraščių tiražai dėl spaudos kokybės ir kainos santykio, skaitytojų pasitikėjimo žiniasklaida, efektyvaus žurnalistų darbo, naujausių technologijų naudojimo. Nors Lietuvoje pastaruoju laikotarpiu reikšmingo laikraščių tiražo mažėjimo kol kas nepastebima, tačiau Europos Sąjungos šalyse laikraščių skaitomumo rodikliai mažėja visose amžiaus grupėse jau keletą dešimtmečių. Atsižvelgiant į tai, kad panašios tendencijos fiksuojamos taip ir JAV bei Japonijoje, galima teigti, kad tai yra jau ne atsitiktiniai, bet struktūrinio pobūdžio pokyčiai. Todėl, nors Lietuvoje akivaizdžių tendencijų dar nematome, tačiau šių pokyčių, pastebimų platesnės aplinkos kontekste, negalime nevertinti kaip potencialių grėsmių ateityje. Tyrime dalyvavusieji respondentai laikraščių tiražų mažėjimo pavojų taip pat įvardino kaip vieną lemiamų grėsmių.

Kitos labai svarbios grėsmės yra nemokamų laikraščių, internetinių žinių portalų daugėjimas, veiklos kaštų didėjimas. Mažėsiančios pajamos iš reklamos ir didėjanti konkurencija dėl reklamos užsakymų yra lemiamos grėsmės, kadangi laikraščių leidėjai didžiąją dalimi priklauso nuo reklamos užsakovų. Pajamos iš reklamos sudaro nuo 50 iki 80% laikraščių leidėjų pajamų.

Kalbant apie leidybos sektoriaus veiklų kaštų struktūrą², pastebima, kad spausdinimo kaštai vis dar yra viena iš pagrindinių sudedamųjų dalių. Tačiau leidybos produkcijos pateikimas skaitmeniniu būdu jau dabar siūlo šių kaštų mažinimo galimybes, tikėtina, kad ateityje į skaitmenines laikmenas persikels vis daugiau leidybos pramonės gaminių.

¹ Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. p. 5, 22.

² Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. p. 18-19.

Europos Komisijos analitikai konstatuoja¹, „kad leidėjai dar nepajėgia sukurti verslo modelių, reikalingų efektyviai išnaudoti *on-line* pateikimo galimybes“.

¹ Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. p. 5, 23.

Lentelė 2.2.1. Laikraščių leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnių vertinimas

Stiprumai		Galimybės	
<ul style="list-style-type: none"> Nemokami informaciniai leidiniai ir laikraščiai (nors kelia grėsmę tradiciniams leidėjams, tačiau yra naujas žingsnis plėtojantis sektoriui). 	4	<ul style="list-style-type: none"> Alternatyvių skaitmeninio pateikimo kanalų ir skaitmeninio tipo turinio produkcijos vartojimo platformų panaudojimas. 	3,4
<ul style="list-style-type: none"> Santykinai dideli laikraščių tiražai. 	3,8	<ul style="list-style-type: none"> Auganti ekonomika didins užsakymus reklamai. 	3,4
<ul style="list-style-type: none"> Pasitikėjimas spauda kaip institucija: laikraščių vertinimas, kaip objektyvaus žinių šaltinio. 	3,8	<ul style="list-style-type: none"> Išplėsti jaunimui ir kitoms visuomenės grupėms skirtų laikraščių leidybą. 	3,2
<ul style="list-style-type: none"> Efektiviai dirbantys žurnalistai (platus ir gilus tyrinys, išsamios analizės). 	3,6	<ul style="list-style-type: none"> Gerėjanti gyventojų ekonominė padėtis skatins daugiau pirkti laikraščių. 	3,2
<ul style="list-style-type: none"> Šiuolaikinės poligrafijos technologijos. 	3,6	<ul style="list-style-type: none"> Kaštų mažinimas, diegiant elektroninio paskirstymo, spausdinimo vietoje (pagal pareikalavimą) sistemas. 	3
<ul style="list-style-type: none"> Platus IT priemonių taikymas. 	3,6	<ul style="list-style-type: none"> Skaitytųjų ugdymas leistų išplėsti tiražus ir pajvairinti leidinius. 	3
<ul style="list-style-type: none"> Palanki veiklos kaštų struktūra. 	3,6	<ul style="list-style-type: none"> Asmeninių (pagal individualius poreikius) suformuotų „laikraščių“ spausdinimas „pagal pageidavimą“. 	2,8
<ul style="list-style-type: none"> Aiškios vietinių laikraščių geografinės rinkos, nėra konkurencijos tarp vietinių regioninių leidinių. 	3,2	<ul style="list-style-type: none"> Nacionalinių leidinių regionalizavimas (adaptavimas atskiriems šalies regionams), taip pritraukiant tikslingą reklamą ir padidinant pardavimus. 	2,8
<ul style="list-style-type: none"> Aukšti barjerai naujiems leidėjams. 	3,2	<ul style="list-style-type: none"> Lietuvos išievių rinkos Europos šalyse išsiplėtimas. 	2,8
<ul style="list-style-type: none"> Dirba aukštos kvalifikacijos darbuotojai. 	3,2	<ul style="list-style-type: none"> Nedidelio tiražo leidinių konsolidavimas. 	2,8
<ul style="list-style-type: none"> Lojalūs skaitytojai. 	3	<ul style="list-style-type: none"> Išplėsti spaudos platinimo tinklą 	2,8
<ul style="list-style-type: none"> Gerai ryšiai su reklamos užsakovais. 	3	<ul style="list-style-type: none"> Technologiniai pokyčiai leis sumažinti savikainą 	2,6
<ul style="list-style-type: none"> Išplėtos prenumeratos ir pristatymo vartotojui sistemos. 	2,8	<ul style="list-style-type: none"> Plėsti laikraščių spausdinimo paslaugas užsienio leidėjams. 	2,4
<ul style="list-style-type: none"> Didelė socialinė – politinė spaudos įtaka. 	3		
<ul style="list-style-type: none"> Stiprūs, gerai žinomi ir pozicionuoti pavadin.. 	2,8		
<ul style="list-style-type: none"> Patrauklus formatas, dizainas. 	2,8		
<ul style="list-style-type: none"> Dėl lietuvių kalbos rinka gerai apsaugota nuo išorinės konkurencijos. 	2,6		
Silpnumai		Grėsmės	
<ul style="list-style-type: none"> Didelė leidinių gausa, stipri konkurencija.. 	4,4	<ul style="list-style-type: none"> Mažėsiančios pajamos iš reklamos. 	4,4
<ul style="list-style-type: none"> Brangi gamyba ir paskirstymas, o gaminiai yra labai trumpalaikio naudojimo prekės. 	4,2	<ul style="list-style-type: none"> Mažėsiantys laikraščių tiražai dėl besikeičiančių vartotojų įpročių, mažėjančio polinkio skaityti . 	3,8
<ul style="list-style-type: none"> Didelė konkurencija dėl reklamos užsakymų. 	4,2	<ul style="list-style-type: none"> Nemokamų laikraščių daugėjimas (kelia grėsmę tradicinei pramonei). 	3,8
<ul style="list-style-type: none"> Dideli veiklos kaštai. 	4,2	<ul style="list-style-type: none"> Žiniasklaidai bus skiriama vis mažiau laiko, o skirtą bus stengiamasi panaudoti kuo efektyviau: greitai ir su pigia gauti tik reikalingą informaciją.. 	3,4
<ul style="list-style-type: none"> Nedidelė vietinė rinka, sudėtingas įėjimas į kitų šalių rinkas. 	4	<ul style="list-style-type: none"> Tradicinę leidybos pramonę keičia naujos informacinės-komunikacinės technologijos. 	3,4
<ul style="list-style-type: none"> Produktas gyvavimo ciklo brandos stadijoje, artėjanti nuosmukio fazė. 	3,6	<ul style="list-style-type: none"> Nemokami internetiniai žinių portalai, naujienų radijo ir televizijos kanalai. 	3,4
<ul style="list-style-type: none"> Nesugebėjimas konkuruoti su el. žiniasklaida 	3,6	<ul style="list-style-type: none"> Rinka tampa vis labiau fragmentuota (didėja kaštai). 	3,4
<ul style="list-style-type: none"> Trūksta kvalifikuotų darbuotojų. 	3,6	<ul style="list-style-type: none"> Skelbimų perkėlimas į kitas pateikimo priemones, t.y. internetą, arba kt. tiesioginio ryšių pirkėjais kanalus. 	3,4
<ul style="list-style-type: none"> Laikraščiai palyginti su kitomis žinių ir informacijos perdavimo priemonėmis yra santykinai brangi žiniasklaidos priemonė. 	3,4	<ul style="list-style-type: none"> Griežtėjantys aplinkosaugos reikalavimai, atliekų perdirbimo reikalavimas, su tuo susiję mokesčiai tiek vartotojams, tiek leidėjams bei 	3,2

		spausdininkams.	
• Trūksta aukšto lygio specializuotų veiklų, reikalingų laikraščių leidybai.	3,4	• Sugriežtės autorių teisių apsauga	3,2
• Menkas reklamos užsakovų finansi. pajėgumas	3,4	• Sparčiai plėtojamoms el. žiniasklaidos priemonėms.	3
• Talentingų žurnalistų stoka.	3	• Reklamos perkėlimas iš laikraščių į kitas pateikimo priemones, t.y. internetą, televiziją, lauko stendus, kt.	3
• Auga vidutinis skaitytojų amžius, jaunimas renkasi kitas informacijos pateikimo priemones.	2,8	• Nepalankiai keisis reklamos teisinis reguliavimas ir ribojimas.	3
• Skaitytojus domina nedaug temų.	2,8		
• Santykinai neoperatyvi žiniasklaidos priemonė.	2,6		
• Žurnalistinių analizių, šališkumas.	2,6		
• Verslumo stoka.	2,6		

Egzistuojantys *on-line* pateikimo variantai dažnai yra finansuojami *off-line* analogų pelnu. Daroma išvada, kad leidėjai sunkiai prisitaiko prie radikalių aplinkos pokyčių. Dabartinis iššūkis ir transformacija lyginama su spaudos perėjimu nuo vienuolių manuskriptų prie Gutenberg'o spaudos.

Konkurencingumą laikraščių leidyboje ir spausdinime ribojantys veiksniai yra didelė leidinių gausa, kuri didina konkurenciją dėl skaitytojo lojalumo, dideli veiklos kaštai, kuriuos lemia didelės įrengimų kainos, trumpas prekės gyvavimo ciklas, o taip pat tai, kad laikraščių leidyboje reikalingas santykinai didelis darbuotojų skaičius, lyginant su kitomis leidybos sektoriaus veiklomis¹.

Laikraščių ir žurnalų leidėjai didžiąją dalimi priklauso nuo reklamos užsakovų. Pajamos iš reklamos sudaro nuo 50 iki 80% laikraščių ir žurnalų leidėjų pajamų. Knygų leidybos atveju reklama yra minimaliai svarbi, nes jos dalis pajamų struktūroje yra nedidelė. Mažėjančios Europos šalių laikraščių ir žurnalų leidėjų pajamos iš reklamos² jau dabar sumažino daugelio leidybos kompanijų pelningumo rodiklius. Šiame kontekste didelę įtaką daro reklamos reguliavimas, įvairūs reklamos draudimai ir pan. Lietuvos laikraščių leidėjai reklamos rinkos ir reklamos teisinio reguliavimo pokyčių galimybes, kaip potencialių grėsmių šaltinius vertina vidutiniškai (žr. 2.2.1 lentelę).

Be to, laikraščių leidėjai paprastai patiria santykinai didelius informacijos (arba labiau apibendrintai sakant, turinio) gavimo ir apdorojimo kaštus. Informacinių komunikacinių technologijų panaudojimas šioje srityje galėtų informacijos gavimą padaryti lankstesnį ir efektyvesnį, tačiau tai taip pat kuria įėjimo į sektorių barjerus, nes naujiems veikėjams taip pat tenka investuoti į šių technologijų įdiegimą naujai pradedamoje veikloje.

Kaip pagrindinės galimybės, kuriomis laikraščių leidybos ir spausdinimo įmonės galėtų pasinaudoti, didindamos savo konkurencingumą, pažymima galimybė pradėti naudoti alternatyvius skaitmeninio pateikimo kanalus. Tai galėtų padėti sumažinti kaštus ir išplėsti skaitytojų ratą, pritraukiant žmones, kurie renkasi elektroninę žiniasklaidą. Kadangi laikraščių leidybos ir spausdinimo įmonės labiau orientuojasi į Lietuvos rinką, galimybė plėsti laikraščių spausdinimo paslaugas užsienio leidėjams yra mažiausiai reikšminga.

2.3. Žurnalai

Nors pastaruoju metu vartotojiškų žurnalų skaičius daugelyje šalių yra labai išaugęs (tai nulėmė augantis gyvenimo lygis, atsiveriančios rinkos galimybės įvairiems labai specializuotiems žurnalams, tam tikri gyvenimo stiliaus pokyčiai), tačiau, kaip pastebima³, pernelyg didelis žurnalų rinkos kompleksiskumas gali imti mažinti leidžiamų žurnalų skaičių.

¹ Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. p. 19, 22.

² Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. p. 20.

³ The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. p. 22.

Žurnalų leidyba ir spausdinimas: šios srities įmonių atstovų apklausos rezultatai parodė, kad aukštą kvalifikaciją turinti darbo jėga, aukšta prekių kokybė ir konkurencingos kainos yra svarbiausi žurnalų leidybos ir spausdinimo veiklos stiprumai. Tai lemia santykinai didelę paklausą ir leidžia išlaikyti lojalius skaitytojus.

Kitas iš svarbiausių žurnalų leidybos ir spausdinimo sektoriaus konkurencingumą lemiančių veiksnių yra autorių teisių reguliavimas, jo išplėtimas ir efektyvaus autorių teisių apsaugos skaitmeninio turinio atveju klausimas. Piratavimas kelia didelę riziką turinio produkcijos teikėjams, kai kalbame apie jų gaminių skaitmeninio paskirstymo priemones. Skaitmeninės autorių teisių valdymo (angl.: Digital Rights Management - DRM) sistemos jau atsiranda, jos yra tobulinamos ir plėtojamos. Šios sistemos turėtų suteikti saugias aplinkas skaitmeninio turinio produkcijos pateikimui ir jos vartojimui. Tačiau, kaip jau minėjome, vien autorių teisių apsauga nepadės išsaugoti ir didinti pajamų. Besikeičiantys vartotojų poreikiai ateityje vis labiau įtakos naujų verslo modelių, išnaudojančių skaitmeninio pateikimo galimybes, reikalingumą.

Lentelė 2.3.1. Žurnalų leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnių vertinimas

Stiprumai		Galimybės	
• Dirba aukštos kvalifikacijos darbuotojai.	3,67	• Naujos kartos marketingo panaudojimas.	3,50
• Konkurencinga kaina.	3,50	• Spaudos platinimo tinklo plėtra.	3,50
• Aukšta žurnalų spausdinimo kokybė, patraukli prekinė išvaizda.	3,33	• Augantis visuomenės išsilavinimo lygis didina poreikį ir paklausą specializuotiems žurnalams.	3,33
• Palanki veiklos kaštų struktūra.	3,33	• Skaitytųjų ugdymas siekiant išplėsti tiražus ir pajvairinti leidinius.	3,33
• Stiprūs leidėjai, leidžiantys įvairius žurnalus.	3,17	• Gerėjanti ekonominė padėtis skatins daugiau skaityti.	3,17
• Didelė paklausa	3,17	• Technologiniai pokyčiai leis sumažinti savikainą	3,17
• Šiuolaikinės poligrafijos technologijos.	3,00	• Lietuvos išeivių rinkos Europos šalyse aprėpimas.	3,00
• Geri ryšiai su reklamos užsakovais.	3,00	• Auganti ekonomika didins reklamos užsakymus.	3,00
• Platus teminių žurnalų pasirinkimas įvairių amžiaus grupių, profesijų, pomėgių skaitytojams.	2,83	• Alternatyvių skaitmeninio pateikimo kanalų ir turinio produkcijos vartojimo platformų panaudojimas.	2,83
• Nebrangus ir lengvai įgyjamas turinys, kurio pakanka vartotojų poreikiams.	2,83	• Prenumerata ir turinio valdymas on-line priemonėmis.	2,83
• Platus IT priemonių taikymas.	2,83	• Kaštų mažinimas, diegiant el. paskirstymo, spausdinimo vietoje (pagal pareikalavimą) ar pan. sistemas.	2,67
• Lojalūs skaitytojai.	2,83	• Žurnalų spausdinimo paslaugos užsienio leidėjams	2,67
• Konkurencinis saugumas dėl naujų veikėjų atėjimo į rinką sunkumų.	2,67	• Žurnalo pritaikymo vartotojo poreikiams, galimybė pirkti tik tai, kas reikalinga.	2,50
• Glaudūs ryšiai su akademiniais ir profesiniais žurnalų prenumeratoriais.	2,67	• Straipsnių žurnalų garsinimas, panaudojant naujas technologijas, įgarsintų leidinių tiražavimas, on-line.	2,50
• Vietinė rinka apsaugota nuo užsienio konkurentų (dėl kalbų ribotų įgūdžių, aukštesnių kainų).	2,67	• Stiprėjanti autorių teisių apsauga.	2,50
• Profesijos prestižas leidžia pritraukti dirbti gabius, išsilavinusius žmones.	2,67	• Naujos nišinės rinkos (specifiniai segmentai).	2,17
• Didelė socialinė – politinė spaudos įtaka.	2,67	• Nedidelio tiražo leidinių konsolidavimas.	1,83
• Kuriamos skaitytojų bendruomenės (klubai), kaip ryšių su vartotojais palaikymo priemonė.	2,50	• Auganti specializuotų žurnalų paklausa regionuose (šalies provincijoje).	1,67
• Palanki teisinė (mokesčių) bazė.	2,33		
Silpnumai		Grėsmės	
• Leidinių gausa ir stipri konkurencija lemia mažą pelną.	3,50	• Internetas nukonkuruos spausdintus leidinius.	3,67
• Nedidelė vietinė rinka	3,50	• Mažėjantis jaunimo dėmesys skaitymui, pasitikėjimo žurnalais sumažėjimas.	3,67
• Dideli barjerai įėjimui į užsienio šalių rinkas.	3,17	• Tradicinę pramonę keičia naujos technologijos.	3,50
• Palyginti brangi gamyba ir paskirstymas, o gaminiai yra santykinai trumpalaikio naudojimo	3,17	• Menka žurnalų tematinė įvairovė ateityje netenkina augančių skaitytojų poreikių.	3,50
• Trūksta intelektinių pajėgumų, kurie leistų pateikti daugiau produktų tarptautinėms rinkoms.	3,00	• Mažėsiantis žurnalų populiarumas dėl besikeičiančių vartotojų įpročių. Spauda taps mažiau populiaru.	3,33
• Aukšti veiklos kaštai.	3,00	• Gerėjantys užsienio kalbų įgūdžiai skatins pirkti aukštesnės kokybės (turinio prasme) užsienio žurnalus.	3,33
• Didelis žurnalų rinkos fragmentiškumas, maži rinkos segmentai	2,83	• Menkėjantis bendrasis visuomenės išprusimas mažins skaitymo poreikį.	3,33
• Trūksta reikalingų aukšto lygio specializ. veiklų	2,83	• Menkas bibliotekų finansavimas.	3,17
• Intensyvi konkurencija dėl reklamos	2,83	• Kitos laisvalaikio praleidimo formos tampa vis	3,17

užsakymų mažina pajamas.		preinamesnės daugeliui vartotojų.	
• Nėra tiesioginio ryšio su prenumeratoriais (skaitytojais).	2,50	• Dėl emigracijos ir kitų sektorių konkurencijos mažėjanti galimybė rasti tinkamus darbuotojus	3,17
• Verslumo stoka.	2,50	• Nepalankios demografinės situacijos tendencijos Lietuvoje, senėjanti visuomenė.	3,00
• Talentingų autorių, žurnalistų, reporterių, fotografų stoka.	2,33	• Dėl nepakankamo aukštojo mokslo finansavimo mažės mokslinių žurnalų leidyba.	2,83
• Nesugebėjimas konkuruoti su el. žiniasklaida.	2,33	• Kaštų struktūra Lietuvoje taps nekonkurencinga.	2,83
		• Mažėsiančios pajamos iš reklamos.	2,67
		• Sulėtės ekonomikos augimas.	2,67
		• Aplinkosaugos reikalavimų griežtėjimas.	2,50
		• Nepalankus reklamos teisinis reguliavimas, ribojimas.	2,17
		• Autorinių teisių apsauga nesugebės apginti kūrėjų.	2,17

Pagrindiniai šios veiklos silpnūmai yra tapatūs kitų leidinių leidybos silpnūmams. Tai yra didelė leidinių gausa, kuri lemia stiprią konkurenciją dėl skaitytojo dėmesio, nedidelė vietinė rinka, negalėjimas įeiti į užsienio rinkas, palyginti brangi gamyba.

Tyrimo metu išryškėjo šios strategiškai svarbios žurnalų leidybos ir spausdinimo veiklos galimybės – naujos kartos marketingo panaudojimas ir spaudos platinimo tinklo plėtra. Didėjanti paklausa specializuotiems žurnalams taip pat įvardijama kaip viena svarbiausių galimybių. Tačiau kaip pastebima, pernelyg didelis žurnalų rinkos kompleksiskumas (reklamos užsakovų požiūriu) ir „konkurencija lentynoje“ artimiausiu metu gali imti ženkliai mažinti leidžiamų vartotojiškų (angl.: *consumer magazines*) žurnalų skaičių.

Kitos lemiamos grėsmės yra padidėjantis pavojus, kad Internetas nukonkuruos spausdintus leidinius, pasitikėjimo žurnalais sumažėjimas, ypatingai tarp jaunimo, kuris naujausią informaciją pirmiausia ieško Internetu. Galima teigti, kad Internetas yra aktualus kaip grėsmė ir kaip galimybė ne tik žurnalų leidybai, bet visai leidybos pramonei.

Internetas keičia žmonių tarpusavio bendravimo įpročius ir netgi patį bendravimo pobūdį¹. Dabar jau dažnai nebereikia spausdinti reklaminių skelbimų, spaudai teikti darbo pasiūlymų skelbimų. Juos pateikus internete, galima tiesiogiai, greitai ir efektyviai užmegzti ryšį tarp skelbėjo ir intereso, per elektroninį paštą, interaktyvią registracijos formą ar kitomis priemonėmis. Naudojimas *on-line* skelbimų katalogais tiesiogiai suveda pirkėją ir pardavėją. Interaktyviai internete gali įvykti netgi ir pirkimo pardavimo sandėris. Nors šios veiklos dar ir turi tarpininkus, tačiau spausdintojų ar leidėjų vaidmuo jų tarpe vis mažėja. Tai internetas, įtakodamas visą leidybos pramonę, ypatingai didelį vaidmenį pastaruoju metu vaidina reklaminės spaudos srityje.

2.4. Reklaminė spauda

Reklaminių leidinių leidyba ir spausdinimas, reklamos spausdinimas. Apklausos rezultatų analizė rodo, kad šios veiklos konkurenciniai stiprumai yra aukšta darbų kokybė, konkurencinga kaštų struktūra, plati spausdinimo paslaugų pasiūla, konkurencingos kainos. Visa tai šioje srityje veikiančioms įmonėms leidžia sėkmingai išnaudoti užsakymų didinimo bei plėtros vietinėje ir tarptautinėse rinkose galimybes. Spaustuvių prekinų ženklų žinomumas vertinamas kaip mažiausiai reikšmingas stiprumas.

Pagrindiniai reklaminių leidinių leidėjų ir spausdintojų strateginiai silpnūmai, šios veiklos įmonių atstovų nuomone, yra susiję su sunkumais plėsti savo veiklą į užsienio rinkas bei menkomis investicijomis į naujas technologijas. Be to, sparčiai augantis šioje srityje veikiančių įmonių skaičius ir sparti technologijų kaita leidybos ir spaudos pramonėje lemia padidėjusį kvalifikuotų ir įvaldžiusių naujas technologijas specialistų poreikį.

Pagrindinės šios srities atstovų akcentuojama grėsmė yra reklamos perkėlimas į televiziją, radiją, internetą, mobiliojo ryšio tinklus. Tai galėtų lemti verslo užsakymų reklamos leidiniams mažėjimą.

¹ The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg: 2003. p. 35.

Žemiau pateikta reklaminių leidinių ir reklamos leidybos ir spausdinimo veiklos SWOT analizės suvestinė, sudaryta pagal šiai veiklos sričiai atstovaujančių įmonių vadovų atsakymus į anketos klausimus.

Lentelė 2.4.1. Reklaminių leidinių (taip pat pakuočių, etikečių, skrajučių) leidyba ir spausdinimas: SWOT veiksnų vertinimas

Stiprumai		Galimybės	
• Aukštos poligrafinės kokybės reklaminės spaudos darbai.	3,63	• Plėtra tarptautinėse rinkose.	3,88
• Konkurencinga kaštų struktūra	3,63	• Auganti ekonomika didins užsakymus reklaminiams leidiniams.	3,38
• Plati įvairių spausdinimo paslaugų pasiūla.	3,50	• Aukštos pridėtinės vertės informacinės paslaugos.	3,25
• Platus užsakovų ratas, nėra priklausomybės nuo „vieno pirkėjo“. Pajamų šaltinių išskaidymas.	3,38	• Aukštos pridėtinės vertės reklamos priemonių kūrimas.	3,25
• Konkurencinga, lyginant su kaimyninėmis šalimis, kaina	3,38	• Nišinių poreikių atskleidimas ir tenkinimas.	3,13
• Reklamos agentūros parengia aukštos kokybės brošiūras ir kitus reklaminius leidinius.	3,25	• To paties turinio pateikimas daugelyje skirtingų pateikimo ir platinimo platformų.	3,13
• Geras Lietuvos poligrafijos įvaizdis	3,25	• Naujų paslaugų, pagrįstų individualiu pritaikymu vartotojui ir tikslinei auditorijai sukūrimas.	3,00
• Glaudūs ryšiai su reklamos gamintojais ar kitais užsakovais.	3,13	• Naujos technologijos leis sumažinti savikainą	3,00
• Aukšta darbuotojų kvalifikacija	3,13	• Kooperacijos tarp reklamos kūrėjų ir gamintojų stiprinimas	2,88
• Stiprūs spaustuvių prekiniai ženklai.	2,63	• Smulkių spaustuvininkų konsolidacija.	2,63
		• Nacionalinio leidybos ir poligrafijos klasterio sukūrimas	2,63
		• Leidinių (katalogų) konsolidavimas.	2,38
		• Menką pridėdamąją vertę kuriančių veiklų perdavimas kitų šalių gamintojams	2,25
Silpnumai		Grėsmės	
• Sunkus įėjimas į užsienio rinkas	3,38	• Reklamos perkėlimas į televiziją, radiją, internetą, mobiliojo ryšio tinklus.	3,38
• Nedidelės užsakymų apimtys lemia aukštą kainą	3,25	• Informacinių leidinių (katalogų, telefonų knygų ir kt.) perkėlimas į elektronines pateikimo ir platinimo priemones (internetą, kompaktinius diskus ar kt.) .	3,38
• Menkos investicijos į naujas technologijas ir įgūdžius.	3,13	• Poligrafijos kaštų struktūra Lietuvoje taps nekonkurencinga	3,25
• Bendradarbiavimo ir kooperacijos stoka.	3,13	• Mažės verslo užsakymai reklamos leidiniams	3,25
• Brangios reklamos platinimo paslaugos.	2,75	• Spausdintos reklamos apimčių mažėjimo tendencija	3,13
• Leidiniai (reklaminė spauda) sunkiai pasiekia savo tikslinę auditoriją.	2,63	• Tobulėjant technologijoms atsirandanti galimybė reklamos priemonių (taip pat pakuočių ar etikečių) spausdinimą integruoti į gamybos procesą.	3,13
• Nesugebėjimas konkuruoti su elektronine reklama	2,63	• Aplinkosaugos reikalavimai ir teisinis reguliavimas didins spaudos kaštus.	2,75
• Menka spausdintinės reklamos rengėjų kompetencija.	2,25	• Spausdinimo barai kursis bankuose, valstybės institucijose, agentūrose – atsakant stambių spaustuvininkų paslaugų.	2,50
• Menkas reklamos leidinių užsakovų finansinis pajėgumas.	2,25	• Didėsiantys apribojimai atskirų gaminių ar paslaugų reklamai.	2,25
• Nepakankama reklamos rengėjų kvalifikacija.	2,00		

Apibendrinant atskirų leidybos ir poligrafijos sektoriaus veiklų stiprumus, problemines sritis, grėsmes bei galimybes, galima teigti, kad pagrindiniai sektoriaus konkurencingumą stiprinantys veiksniai yra konkurencingos gaminamų prekių kainos, aukšta kokybė, šiuolaikinės poligrafijos technologijos, kvalifikuoti darbuotojai. Sektoriaus konkurencingumą neigiamai veikian-

tys veiksniai yra nedidelė vietinė rinka, intelektinių pajėgumų trūkumas, stipri konkurencija dėl skaitytojo dėmesio, brangi gamyba, trumpas prekių gyvavimo ciklas. Didžiausius pavojus kelia įmonių nesugebėjimas įsitvirtinti užsienio rinkose bei stiprėjanti konkurencija su elektroninėmis informacijos perdavimo priemonėmis. Dėl to galėtų sumažėti sektoriaus sukuriama pridėtinė vertė ir užimtųjų skaičius. Šio sektoriaus konkurencingumo didinimo perspektyvos yra įmonių perėjimas prie aukštos pridėtinės vertės produktų, kurie būtų konkurencingi savo kaina ir kokybe, kūrimo tiek vidaus, tiek tarptautinėse rinkose.

3. LIETUVOS LEIDYBOS IR SPAUSDINIMO PRAMONĖS KONKURENCINGUMO „DEIMANTAS“

Labiausiai paplitusi ir sisteminiu požiūriu patikimiausia konkurencingumo tyrimo ir vertinimo metodika yra praktiškai visose pasaulio šalyse taikoma M. Porterio „deimanto“ metodologija. Ji jau buvo taikyta, analizuojant Lietuvos pramonės strateginę situaciją, kurios pagrindu buvo rengtos vidutinės trukmės ir ilgalaikė pramonės plėtros strategijos.

3.1. Sektoriaus konkurencingumo veiksniai

Siekiant įvertinti Lietuvos leidybos ir poligrafijos sektoriaus konkurencingumą, šios šakos atstovų buvo prašoma užpildyti anketą, parengtą pagal *Pasaulio Ekonomikos Forumo* naudojamą klausimyną, jį pritaikius sektoriaus realijoms. Sektoriaus konkurencingumą lemiančius veiksnius tyrimo dalyviai galėjo įvertinti pagal skalę nuo 1 iki 7 arba nuo 0 iki 7 balų. Kiekvieno rodiklio vertinimo sąlygos buvo papildomai paaiškintos (žr. 4 priedą).

Tyrimo metu gauti rezultatai buvo lyginami su 2005 m. Globalaus konkurencingumo ataskaitos duomenimis, kur pateiktas pagrindinių Lietuvos konkurencingumo rodiklių vertinimas pasauliniu mastu, bei „Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinėje studijoje“ (2006) atlikta Lietuvos konkurencinės padėties globaliu mastu ir Europoje analize.

Ši analizė leido ne tik įvertinti kiekvieno konkurencingumo rodiklio stiprumą, bet ir nustatyti, ar sektoriaus konkurencingumas atitinka visos šalies konkurencingumo lygį. Be to, tyrimo metu įvertinti makro aplinkos, infrastruktūros, inovacijų ir technologijų sklaidos, intelektinio kapitalo, rinkos, klasterių sukūrimo bei įmonių veiklos veiksniai leido sukonstruoti Lietuvos leidybos ir poligrafijos pramonės konkurencingumo „deimantą“. Trumpai pristatysime pagrindines, Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės įmonių atstovų identifikuojamas, sektoriaus konkurencingumo plėtojimosi tendencijas.

Makro aplinkos vertinimas. Analizuojant leidybos ir poligrafijos sektoriaus makro aplinką, ypatingai svarbūs yra tokie konkurencingumą įtakojantys veiksniai: bendros šakos augimo tendencijos bei aplinkosaugos reguliavimas. Vertinant augimo perspektyvas 1-2 metų bėgyje, prognozuojama, kad situacija šakoje liks stabili, t.y. nėra numatoma nei smarkaus ekonominio pablogėjimo, nei itin stipraus augimo. Aplinkosaugos reglamentavimas leidybos ir spausdinimo srityje yra vertinamas prasčiau. Ekspertų nuomone, aplinkosaugos reguliavimas yra menkesnis negu kitose ES šalyse, o taip pat nėra pakankamai stabilus ir aiškus.

Infrastruktūros vertinimas. Leidybos ir poligrafijos sektoriaus konkurencingumas yra įtakojamas bendros ekonominės infrastruktūros kokybės, elektros energijos tiekimo bei ryšių infrastruktūros kokybės. Pastarieji du rodikliai yra ypatingai svarbūs, siekiant užtikrinti sklandų gamybos procesą, tačiau jų vertinimai yra mažesni, lyginant su bendra šalies infrastruktūros kokybe.

Infrastruktūra, kaip sektoriaus *veiksnių sąlygas* stipriai įtakojantis veiksnys, darbuotojų kvalifikacija ir kiti veiksniai leidybos ir spausdinimo pramonėje didžiąja dalimi kol kas yra bendrojo pobūdžio veiksniai. Todėl pastebėtina, kad Lietuva, kaip ir daugelis besivystančių šalių, savo pastangas dar grindžia būtent geresniu bazinių bendrųjų veiksnių naudojimu, nes dar nėra sukūrusi išskirtinių specifinių veiksnių.

Tuo tarpu išsivysčiusios pasaulio valstybės bei atskirų jų pramonės sektoriai, konkuruojančios inovacijoms imliose pramonės srityse, savo konkurencinį pranašumą formuoja remdamosi per laiką sukurtais specifiniais, išskirtiniais veiksniais. Pažymėtina, kad bendrųjų / bazinių veiksnių formavimą didžiąja dalimi įtakoja vyriausybės politika, tuo tarpu specializuoti / išskirtiniai veiksniai susiformuoja apjungiant viešojo sektoriaus ir privačių įmonių bei profesinių asociacijų pastangas, nes jų formavimasis susijęs su specifine kompetencija, kuria valstybės institucijos paprastai negali pasižymėti. Specifinių pramonės konkurencingumą stiprinančių veiksnių sąlygų Lietuvos leidybos ir spausdinimo sektoriuje kol kas stokojama.

Įmonių strategijos ir valdymas:

- (+) *unikalūs procesai ir produktai yra konkurencinio pranašumo šaltinis;*
- (+) *intensyvi konkurencija šakos viduje;*
- (+) vidutinio lygmens lyderiavimo rinkoje mastas,
- (+) palyginti aukštas gamybos proceso ir marketingo veiklos sofistiškumo lygis;
- (+) **aukštas orientavimosi į vartotojus lygis;**
- (+) bendradarbiavimą puoselėjantys šakos darbuotojų ir darbdavių santykiai;
- (+) apmokėjimas susietas su produktyvumu, lanksčios atlyginimo už darbą sistemos;
- (+) **gana aukštas įmonių specializacijos lygis;**
- (-) *dažnai konkurencinis pranašumas grindžiamas kaina;*
- (-) **ne visada efektyvi antimonopolinė politika;**
- (-) vidutiniai inovaciniai gebėjimai;
- (-) vidutinis šakoje nusistovėjęs verslo etikos lygis;
- (-) vidutinės apimties personalo mokymo mastai;
- (-) vidutinio lygmens įmonių valdymo demokratiškumas, nelanksčios skatinimo sistemos;
- (-) palyginti neaukštas profesionalaus valdymo panaudojimo lygis.

Vietos paklausos sąlygos, rinka:

- (+) augantys vartotojų poreikiai;
- (+) dinamiški ir kintantys vartotojų poreikiai;
- (+) **vartotojų sofistiškumo lygio kilimas (vertinamas aukščiau nei bendrai šalyje);**
- (+) didelė pirkėjų įtaka verslo procesams šakoje;
- (+) atsirandančios alternatyvių pirkėjų / rinkų galimybės;
- (+) **nedidelė konkurencija su stambiomis užsienio kompanijomis;**
- (+) ankstyvuosiuose gyvavimo ciklo etapuose esantys produktai;
- (+) rinkos jautrumas inovacijoms;
- (+) vidutinio lygmens priklausomybė nuo sezoniškumo, veiklos cikliškumo;
- (-) pirkėjų jautrumas kainai;
- (-) **fragmentuota smulkių pirkėjų rinka;**
- (-) **sunkiai įsisavinami ir panaudojami tarptautinio paskirstymo kanalai;**
- (-) **paslaugos ir gaminiai daugiausia vietinės rinkos poreikiams tenkinti;**
- (-) **nėra galimybių atsakyti žemos pridėtinės vertės veiklą.**

Veikniųjų sąlygos:

- (+) **palanki Lietuvos geografinė padėtis;**
- (+) **auga darbuotojų kvalifikacijos lygis;**
- (+) **diegiamos pažangios technologijos;**
- (+) aukštesnis šakos (nei bendrai šalies ūki) technologinis lygis;
- (+) įmonių gebėjimas įsisavinti naujas technologijas;
- (+) **plėtojama transporto ir ryšių infrastruktūra;**
- (+) darbo jėgos mobilumo lygio augimas;
- (+) **aukštos moterų ir kitų socialiniai jautrių grupių įsidarbinimo šakoje galimybės;**
- (-) **mažėja kvalifikuotos darbo jėgos pasiūla (visose personalo kategorijose: darbininkų, specialistų, vadovų);**
- (-) sudėtingas darbo jėgos iš užsienio samdymas;
- (-) vidutinė technikų, inžinierių, technologų, vadovujančių specialistų parengimo kokybė;
- (-) šakoje prastesnės (nei bendrai šalyje) kreditavimo sąlygos;
- (-) **ne visada aiškus ir stabilus aplinkosauginis reguliavimas;**
- (-) **žemas mokslo ir tyrimų institucijų paslaugų kokybės lygis;**
- (-) **mažos investicijos į mokslinių tyrimų ir eksperimentinę plėtrą;**
- (-) **menki ryšiai su mokslo institucijomis.**

Klasteriai ir verslo sistemos, susijusios ir palaikančios šakos:

- (+) stiprėjantis bendradarbiavimas tarp įmonių;
- (+) **didelės šakos įmonių integracijos į kaimyninių ES šalių ekonomiką potencialios galimybės;**
- (+) aktyvi sektoriaus lobistinių struktūrų veikla;
- (+) **didelis vietinių tiekėjų, aprūpinančių sektoriaus įmones, skaičius;**
- (+) santykinai aukšta vietinių tiekėjų tiekiamų išteklių kokybė;
- (-) neefektyvi paramos verslui infrastruktūra;
- (-) neaukštas šakos įmonių integracijos į kaimyninių šalių ekonomiką lygis;
- (-) nedidelis vietinių mašinų ir įrangos gamintojų skaičius;
- (-) **nedidelis specializuotų tyrimų ir panašių paslaugų prieinamumas vietinėje rinkoje;**
- (-) šakoje stokojama integruotų vertės kūrimo grandinių.

Pav. 3.1.1. Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės konkurencingumo „deimantas“

Čia atliktos apklausos rezultatų analizės apibendrinimas pateikiamas tradiciniame konkurencingumo „deimanto“ modelyje (žr. 3.1.1 paveikslą). Detalizuotas čia minimų charakteristikų vertinimas leidybos ir spausdinimo pramonės atveju bei jų palyginimas pateikti 4 priede.

Specialiai organizuoto seminaro, skirto įvertinti studijos rezultatus metu, jo dalyviai – įmonių vadovai visus „deimanto“ elementus įvertino balais skalėje nuo 0 iki 3. Svarbiausiomis kokybėmis laikytinos tos, kurios paveiksle pažymėtos **bold**, mažiau svarbiomis – **bold-italic**, o dar mažiau svarbios – neišryškintos.

Inovacijų ir technologijų sklaidos vertinimas. Inovacijos ir modernios technologijos yra leidybos ir poligrafijos įmonių konkurencinio pranašumo pagrindas. Ekspertų nuomone, pagal šakos technologinį išsivystymą ir pasirengimą gamybos procesuose taikyti inovatyvius sprendimus, Lietuvos leidybos ir poligrafijos pramonė galėtų būti vertinama šiek tiek aukščiau vidutinio lygio. Džiugu, kad šakos technologinis išsivystymas viršija šalies technologinio išsivystymo lygį, nors savo sukurtų inovacijų yra mažai. Tuo tarpu palyginamai teigiamai vertinamas šakos įmonių gebėjimas įsisavinti naujas technologijas bei interneto panaudojimas šakos įmonėse. Kitų rodiklių įtaką sektoriaus konkurencingumui užtikrinti yra neutrali arba silpna.

Intelektinio šakos kapitalo (žmogiškojo, struktūrinio, ryšių) vertinimas. Tyrimo rezultatai parodė, kad leidybos ir poligrafijos šakos konkurencingumą neigiamai veikia intensyvus talentingų darbuotojų netekimas. Tuo tarpu darbo jėgos iš užsienio samdymo galimybės yra menkos.

Rinkos vertinimas. Šalyje esančių tam tikros pramonės šakos ar atskiros veiklos produkcijos vartotojų kiekis ir jų vartojimo pobūdis gali turėti esminės įtakos tos veiklos įmonių konkurenciniam pranašumui konkrečiose veiklos srityse. Tarptautinis konkurencinis pranašumas lengviau įgyjamas tuomet, kai vietiniai vartotojai kelia didesnius reikalavimus negu kitose šalyse, arba tuomet, kai šalyje vartotojų poreikis konkrečioms naujoms inovatyvioms prekėms / paslaugoms susiformuoja ir yra patenkinamas anksčiau nei tarptautinėse rinkose. Tokiomis sąlygomis konkuruojančios įmonės greičiau įgyja pranašumą lemiančias kokybes.

Pramonės šakos konkurencinei situacijai įtakos turi ir nacionalinės paklausos segmentinė struktūra, kurią lemia vartojimo vietos rinkoje ypatumai. Šalies gamintojai dėl susidariusių palankių vietos vartojimo sąlygų gali įgyti tarptautinį konkurencinį pranašumą tenkindami konkretaus rinkos segmento poreikius. Didelis vietos vartotojų skaičius ir aukšta jų perkamoji galia gali lemti tai, kad naujai sukurtas produktas / paslauga atsiperka jau vietos rinkoje ir gali būti mažesnėmis sąnaudomis pateikti užsienio rinkoms.

Antra vertus, to vertinti vienareikšmiškai negalima, nes ribota vietos rinka gali paskatinti ankstyvą įmonių siekį orientuotis į eksporto rinkas ir tuo pačiu pasinaudoti pirmumo teikiamais privalumais. Itin palanku, kada sofistikuoti vietos vartotojų poreikiai numato būsimą tarptautinę paklausą konkrečios veiklos srities produkcijai. Šia prasme Lietuvos situacija daugeliui pramonės sektorių nėra palanki, juolab kalbant apie leidybos sektorių, kurio produkcija, kaip jau žinoma didžiąja dalimi yra į orientuota į vietinę rinką ir tai yra ne tik Lietuvos, bet ir daugelio kitų šalių ypatybė analizuojamoje pramonės šakoje.

Leidyba Lietuvoje iš esmės orientuota į vidaus rinką. Lietuviškų knygų eksportas labai menkas. Daugiausia šakos produkcijos gaminama ir realizuojama vietinėje rinkoje. Vertinant pirkėjų sofistiškumą, pastebima, jog pirkėjų poreikiai yra augantys ir tampantys itin reikliais. Taigi ateityje, tikimasi, kad augantys vartotojų poreikiai ir jų specifiškumas prisidės ir prie leidybos ir spausdinimo sektoriaus konkurencingumo stiprinimo (detalizuotas visų veiksmų vertinimas ir palyginimas su bendros situacijos šalyje vertinimu, kaip jau minėta, pateiktas 4 priede).

Klasterių ir verslo sistemų sukūrimo galimybių vertinimas. Reali konkurencija vyksta konkrečių įmonių lygmenyje, tačiau konkurencinį pranašumą greičiau įgyja tokios įmonės, kurios veikia susijusių ir viena kitą palaikančių įmonių, mokslo įstaigų, verslo informacijos, paslaugų ir konsultavimo centrų klasteryje. Tokių klasterių ar kitų formų bendradarbiavimo struktūrų gausa apsprendžia viso sektoriaus konkurencingumo lygį.

Klasterių svarbą tarptautiniam pramonės konkurencingumui lemia tokios priežastys: tiesioginė konkurencija tarp panašių įmonių verčia jas gerinti veiklos kokybę ir siekti naujovių; sukuriama geresnė prielaidos specializuoti veiklą ir suformuoti joje ekspertinę kompetenciją;

atsiveria didelės galimybės kooperuotis realizuojant įvairius projektus, mokslinius ir rinkodaros tyrimus, keistis informacija; formuojama bendra infrastruktūra, sukuriama prielaidos gauti veiklos sinerginį ekonominį efektą ir daugelis kitų privalumų.

Aptariant bendradarbiavimo, kaip sektoriaus konkurencingumo šaltinio, leidybos ir poligrafijos rinkoje aspektus, galima teigti, kad palyginamai aukštai vertinami vietiniai tiekėjai (tiekėjų yra daug ir jie efektyviai aprūpina šakos įmones reikalingomis medžiagomis ir paslaugomis), nors pastebima, jog gamybos mašinos ir įranga dažniausiai yra importuojamos. Tuo tarpu prastai vertinamos šakos įmonių integracijos į kaimyninių ES šalių ekonomiką galimybės.

Įmonių veiklos ir konkurencijos vertinimas. Įmonių veiklos tikslai, konkurencinės strategijos ir organizacinis pavidas ne tik lemia jų pačių sėkmę, bet daro tam tikrą įtaką ir atskiros šakos (sektoriaus) konkurencingumui. Įmonių strategijos ir tikslai lems, kokiose rinkose bus konkuruojama, jų orientaciją į novacijas ar tradicinę veiklą, kooperacijos partnerių ir konkurentų bei konkurencijos mastų pasirinkimą ir kita. Tai yra neginčijama pačių įmonių teisė.

Ekspertų nuomone, leidybos ir poligrafijos sektoriaus konkurencingumą neigiamai veikia tai, kad dauguma šakos įmonių veikia tik vietinėje rinkoje. Tuo tarpu konkurencija tarp šakos įmonių yra intensyvi. Tai lemia produkcijos kokybės bei orientavimosi į vartotojus lygio didėjimą. Apklausos rezultatai rodo, kad įmonių konkurencingumą stiprina tai, kad gamyboje dažniausiai naudojamos pažangiausios ir efektyviausios technologijos, marketingo priemonės naudojamos plačiau ir sėkmingai, įmonės jautriai reaguoja į vartotojų poreikius, įmonėse vyrauja bendradarbiavimui palanki atmosfera (žr. 3.1.1 paveikslą ir 4 priedą).

3.2. Ateities tendencijos ir perspektyvos

Naujosios technologijos keičia leidybos pramonės sektoriaus pajamų gavimo modelius, skatina sektoriaus kompanijas formuluoti naujus veiklos ir verslo metodus, keisti ryšių su klientais pobūdį. Akivaizdu, kad internetas ir su juo susijusios technologijos yra labiausiai leidybos ir su juo susijusį spausdinimo sektorių keičiantys veiksniai pastaruosiu metu. Mažindamas paskirstymo kaštus, kurdamas tiesioginio ryšio galimybes tarp turinio produkcijos pardavėjo ir jos vartotojo, suteikdamas vartotojams galimybę prieiti prie neribotų turinio pobūdžio išteklių – internetas jau pakeitė turinio produkcijos gamybos ir paskirstymo pobūdį¹.

Keldamos iššūkius tradicinei spaudos ir leidybos pramonei, naujosios informacinės komunikacinės technologijos bei internetas jai tuo pačiu atveria ir naujas galimybes. Efektyvus naujų technologijų integravimas į egzistuojančius verslo modelius yra pagrindinis šių dienų rūpestis leidybos pramonės sektoriuje. Turinys turi būti siejamas su paslaugomis. Laikraščiams ir žurnalams aktualus yra auditorijos agregavimo klausimas.

ES Europos Komisijos iniciatyvos leidybos sektoriaus konkurencingumui didinti²:

- skatinti antreprenerystę ir inovacijas (dabartinių iššūkių ir grėsmių kontekste inovacijos turėtų užtikrinti leidybos pramonės savisaugą ir tolimesnę efektyvų funkcionavimą);
- palengvinti finansinių išteklių pasiekiamumą (Europoje tai ypatingai aktualu dėl to, kad 97% visų leidybos pramonės įmonių yra nedidelės, turinčios iki 50 darbuotojų, kurioms finansiniai ištekliai dažnai yra sunkiai pasiekiami);
- propaguoti subalansuotą vystymą (ši kryptis iškeliamą dėl didelio žmonių kapitalo poreikio leidybos pramonėje, talentingi darbuotojai – intelektualinio kapitalo pagrindas – gali būti išsaugoti pramonėje, jei ji bus vystoma pagal šiuolaikinius subalansuoto vystymo principus, diegiant korporacinę atsakomybę, korporacinę pilietybę ir pan. koncepcijas kasdienėje veikloje).

Šios ES komisijos pasiūlytos tolimesnio pramonės plėtojimo kryptys didžiąja dalimi yra tinkamos ir priimtinos tai pat ir Lietuvos atveju. Jas papildant, o taip pat atsižvelgus į atliktos konkurencingumo analizės rezultatus, dėmesį reiktų atkreipti taip pat į tokius momentus:

- skatinti artimesnę bendradarbiavimą tarp įmonių;

¹ The EU publishing industry: an assessment of competitiveness. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003. p. 17-18.

² Strengthening the Competitiveness of the EU Publishing Sector. p. 25-28.

ieškoti galimybių išsiveržti iš vietinės rinkos į tarptautinio konkurencingumo prasme labai sudėtingas ir specifines tarptautines rinkas;
intensyviai veikloje diegti ir nuolat tobulinti naujas informacine-komunikacines technologijas;
skatinti investicijas į tyrimo ir vystymo veiklas.

IŠVADOS

Ekonominių leidybos ir spausdinimo sektoriaus veiklos rodiklių analizė parodė, kad pastaruoju metu sektorius „nespėja“ plėtotis viso šalies ūkio vystymosi tempu ir nuo bendrų augimo tendencijų šiek tiek atsilieka. Kol kas sunku pasakyti ar tokį atsilikimą lemia struktūriniai ūkio pokyčiai ar mažėjantis leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriaus konkurencingumas ar kitos priežastys. Tačiau labiausiai tikėtina, jog tai lemia pati sektoriaus specifika, dėl kurios jis yra skirtas daugiau vietos rinkos poreikiams tenkinti, negu orientacijai į tarptautines rinkas.

Maždaug du trečdalius Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės sektoriaus įmonių sudaro leidybos (knygų, laikraščių, žurnalų ir kt.) veiklų įmonės, ir vieną trečdalį – spausdinimo ir susijusias paslaugas teikiančios įmonės. Tačiau, įvertinat tai, kad dauguma spausdinimo veiklą registravusių įmonių ją vykdo tik nominaliai, galima teigti, jog realią ir ekonomiškai prasmingą veiklą vykdo tik ribotas spaustuvių skaičius. Leidybos pramonės sektoriui priskiriamoje įrašytų laikmenų tiražavimo veikloje Lietuvoje veikia vos keliolika įmonių, kuriose dirba nedaug darbuotojų, o sukuriamos produkcijos vertė siekia vos keletą milijonų litų.

Lietuvoje jau pastebimos knygų leidybos mažėjimo tendencijos, augančios laikraščių ir ypač žurnalų bei periodinių leidinių leidybos apimtys. Garso įrašų bei kitų leidinių leidybos apimtys keičiasi nežymiai, bet išlaiko augimo tendencijas.

Produktyvumo (našumo) prasme leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriuje nepakankamai efektyviai (palyginti su kitomis sektoriaus sudėtinėmis dalimis) veikia žurnalų ir periodinių leidinių leidybos pošakis. Čia sparčiai auga užimtų darbuotojų skaičius, su kuriuo atitinkamu tempu nedidėja gaminamos produkcijos apimtys.

Sukuriamos pridėtinės vertės aspektu efektyviausiai dirba knygų bei laikraščių leidybos, o taip pat pakuočių gamybos sektoriai, čia vienam darbuotojui tenkanti sukurtos pridėtinės vertės dalis viršija sektoriaus vidurkį. Mažiau nei vidutiniškai visame leidybos, spausdinimo ir tiražavimo pramonės sektoriuje vienas darbuotojas pridėtinės vertės sukuria žurnalų ir periodinių leidinių leidybos veikloje.

Sektoriuje veikiant dideliame skaičiui nuostolingų įmonių, sunku vienareikšmiškai įvertinti sektoriaus kaip visumos finansinę padėtį, nes skaičiuojant apibendrintai, rezultatus labai įtakoja nuostolingos įmonės. Kalbant apie pelningai dirbančias įmones, jų pelningumo rodikliai gali būti vertinami kaip gana aukšti.

Lygindami ES ir Lietuvos aptariamo pramonės sektoriaus pokyčius, pirmiausia pastebima, kad Lietuvos leidybos, spausdinimo ir tiražavimo veiklų pramonė 2000 – 2004 metų laikotarpiu išgyveno spartaus augimo periodą, kai tuo tarpu ES šalyse šių ekonominės veiklos rūšių pramonė augo lėtai, o pagal atskirus rodiklius pastebimos ir stagnacijos apraiškos.

Leidybos ir poligrafijos pramonės sektoriaus konkurencingumui sektoriaus struktūra lemiamos reikšmės neturi. Pavyzdžiui, Danija ir Lietuva pramonės šakos struktūros požiūriu yra panašios, tačiau vieno darbuotojo darbo produktyvumo aspektu labai skiriasi ir, remiantis šiuo požymiu, konkurencingumo prasme jos yra sunkiai palyginamos. Akivaizdu, kad konkurencingumą lemia kitos, labiau šalies makroekonominių sąlygų ir kitokios bendresnio pobūdžio nei sektorinės priežastys.

Lietuva su leidybos pramonėje vieno darbuotojo per metus sukuriama pridėtine verte už 8-9 tūkst. eurų, kaip ir pagal vieno darbuotojo pagaminamos produkcijos apimtį, taip pat yra konkurencingumo reitingo sąrašo pabaigoje. Svarbu pastebėti ir atkreipti dėmesį į tai, kad 2000 – 2004 metų laikotarpiu Lietuvos leidybos pramonės konkurencingumas pastoviai auga. Nors augimo tempai nėra dideli, tačiau teigiama tendencija akivaizdi.

Lietuva tarp Europos šalių pasižymi palyginti neaukštu tarptautinės prekybos knygomis atvirumu. Žemas prekybos atvirumo knygomis lygis gali liudyti apie menką užsienio kalbų žinojimą, žemą įsitraukimo į žinių ekonomikos vystymąsi lygį, menką domėjimąsi užsienio literatūros leidiniais. Specializacijos indeksas svyruoja apie 0,8 – 0,9. Tai rodo, kad knygų Lietuvoje išleidžiama mažiau nei jų suvartojama (parduodama vietinėje rinkoje). To nereiktų

traktuoti, kaip reikšmingo trūkumo, tačiau galima įvertinti kaip tendenciją, liudijančią, kad Lietuvos knygų leidybos sektorius kol kas neturi reikšmingesnių pozicijų tarptautinės prekybos knygomis rinkoje.

Pozityvios tendencijos matyti poligrafijos pramonėje. Nors viso sektoriaus aspektu negalima teigti, jog vyrauja naujas ir naujausias technologijas diegiančios įmonės, tačiau pažangiausios spaustuvės yra pilnai pajėgios konkuruoti tarptautinėse rinkose. Dar daugiau, yra visa eilė įmonių, kurių technologinis lygis viršija daugelio analogišką veiklą vykdančių išsivysčiusių šalių įmonių lygį.

Vertinant leidybos ir poligrafijos pramonės struktūrą matyti realios galimybės kurtis pajėgiems klasteriams, kurie galėtų ryškiai sustiprinti įmonių konkurencingumą.

Apibendrinant atskirų sektoriaus veiklų stiprumus, problemines sritis, grėsmes bei galimybes, galima teigti, kad pagrindiniai sektoriaus *konkurencingumą didinantys* veiksniai yra:

- Gebėjimas lanksčiai prisitaikyti prie rinkos lūkesčių/pokyčių
- Geras klimatas organizacijos, nekonfliktiniai darbo santykiai
- Konkurencingos gaminamų prekių kainos,
- Aukšta spaudos kokybė,
- Šiuolaikinės poligrafijos technologijos
- Aukšta darbuotojų technologinė kompetencija
- Mišri kultūrinė patirtis
- Palanki geografinė padėtis.

Sektoriaus konkurencingumą *neigiamai* veikiantys veiksniai (silpnosios pusės) yra:

- nedidelė vietinė rinka,
- intelektinių pajėgumų trūkumas,
- stipri konkurencija dėl skaitytojo dėmesio,
- brangi gamyba,
- trumpas prekių gyvavimo ciklas.

Didžiausius pavojus (*grėsmes*) kelia:

- įmonių nesugebėjimas įsitvirtinti užsienio rinkose,
- stiprėjanti konkurencija su elektroninėmis informacijos perdavimo priemonėmis.

Šio sektoriaus *konkurencingumo didinimo perspektyvos* (strateginės galimybės) yra: įmonių perėjimas prie aukštos pridėtinės vertės produktų, kurie būtų konkurencingi savo kaina ir kokybe, kūrimo tiek vidaus, tiek tarptautinėse rinkose; technologinės inovacijos mažinančios kaštus.

Atliktas tyrimas leido „sukonstruoti“ Lietuvos leidybos ir poligrafijos pramonės konkurencingumo „deimantą“. Jis rodo, jog sektoriaus *konkurencingumą daugiausiai lemia ir stiprina* šie veiksniai:

- stabilus šakos augimas;
- nedidelė politinių sprendimų įtaka verslui;
- svarbus bankų vaidmuo sektoriaus ekonomikoje;
- aukšta elektros energijos tiekimo kokybė;
- aukšta ryšių infrastruktūros kokybė;
- aukštas šakos technologinis lygis;
- šakos įmonių gebėjimas įsisavinti naujas technologijas;
- Interneto naudojimas šakos įmonėse prekių arba paslaugų pirkimui/ pardavimui tapęs kasdienne praktika;
- plačios moterų galimybės dirbti šakos įmonėse;
- plačios vyresnio ir pensinio amžiaus žmonių įdarbinimo galimybės;
- s sofistikuoti, reiklūs pirkėjų poreikiai;
- pirkėjai glaudžiai integruoti į gamintojų procesus bei stipriai juos įtakoja;

didelis skaičius vietinių tiekėjų;
 intensyvi konkurencija tarp šakos įmonių;
 pažangiausių ir efektyviausių technologijų naudojimas;
 platus marketingo priemonių įmonėse naudojimas;
 įmonių jautrus reagavimas į vartotojų poreikius;
 bendradarbiaujantys santykiai tarp darbuotojų ir darbdavių.

Sektoriaus konkurencingumą mažina:

menkos šakos įmonių investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą;
 nepakankamas mokslo įstaigų ir pramonės šakos įmonių bendradarbiavimas;
 menkos darbo jėgos iš užsienio samdymo galimybės;
 intensyvus talentingų darbuotojų netekimas;
 menkos galimybės rinkoje surasti ir įdarbinti kvalifikuotus darbininkus, ypač technikus, inžinierius;
 neefektyvi paramos verslui infrastruktūra;
 menkas šakos įmonių integracijos į kaimyninių ES šalių ekonomiką lygis;
 visos mašinos ir įranga yra importuojamos;
 veikiama daugiausiai tik vietinėje rinkoje;
 nepakankama orientacija į aukštos pridėtinės vertės produkcijos kūrimą.

Ekspertų grupės, kuriai atstovavo skirtingų sektoriaus įmonių vadovai nuomone, svarbiausiais veiksniais, lemiančiais sektoriaus sėkmę tarptautinėse rinkose laikytini:

- Sugebėjimas laiku ir operatyviai pateikti unikalų/specifinį produktą
- Technologinis poligrafijos įmonių lygis
- Gebėjimas pateikti kokybišką gaminį žema kaina
- Gaminių kokybė
- Gera strategija

1 priedas

Leidybos ir poligrafijos pramonės sektoriuje Lietuvoje gaminami gaminiai, 2002 – 2005 m.

Pagaminta, iš viso	2002	2003	2004	2005
Neįrištų knygų, brošiūrų, lankstinukų ir bukletų savilaida ar savispauoda ir savilaida (vnt.)	8107170	4070641	17625764	21580197
Mokyklinių knygų savilaida ar savispauoda ir savilaida (vnt.)	2773318	3709003	3702035	3976875
Fantastinių knygų, bukletų ir brošiūrų, grožinės literatūros ir klasikos savilaida ar savispauoda ir savilaida (vnt.)	132710	159788	307152	371540
Visuomeninių mokslų knygų, bukletų ir brošiūrų savilaida ar savispauoda ir savilaida (vnt.)	137791	69788	143834	57524
Mokslo ir technologijos knygų, bukletų ir brošiūrų savilaida ar savispauoda ir savilaida (vnt.)	385913	255767	258748	378822
Kitos spausdintos knygos, brošiūros, lankstinukai ir panašūs spaudiniai (vnt.)	9378635	8655195	28549141	36066211
Šalies, regioninės, vietinės adresų ar telefonų, telekso, telefakso knygos (vnt.)	46000	..	300000	275200
Informaciniai leidiniai (vnt.)	28856	46122	8851668	2837746
Spausdintos knygos, brošiūros, lankstinukai ir panašūs spaudiniai, vaikiški albumai ir knygos (vnt.)	9303779	8609073	19379216	32953265
Vaikiškų knygučių su paveikslėliais, piešimo arba spalvinimo knygelių savilaida ar savispauoda ir savilaida (vnt.)	329225	208846	..	7300
Kitokie negu knygų pavidalo spausdinti gaubliai ir žemėlapiai, hidrografiniai ir panašūs jūrlapiai (vnt.)	11550	19200	66400	39750
Laikraščių, žurnalų ir periodinių leidinių, leidžiamų mažiausiai keturis kartus per savaitę, savilaida arba savispauoda ir savilaida (įskaitant įplaukas už reklamą) (vnt.)	102960560	91988930	59177490	83639807
Laikraščių, žurnalų ir periodinių leidinių, leidžiamų mažiau nei keturis kartus per savaitę, savilaida ar savispauoda ir savilaida (įskaitant įplaukas už reklamą) (vnt.)	78847883	75431864	79031212	102984226
Laikraščiai, leidžiami mažiau nei keturis kartus per savaitę (vnt.)	62039414	53847976	50801525	58031380
Žurnalai ir periodiniai leidiniai, leidžiami mažiau nei keturis kartus per savaitę (vnt.)	16808469	21583888	28229687	44952846
Įrašytos elektrofono plokštelės, kurių skersmuo 17 cm (vnt.)	74667
Įrašyti kompaktiniai garso diskai (vnt.)	3443583	3812115	3691745	5731335
Įrašyti kompaktiniai diskai, kurių skersmuo 12 cm (vnt.)	3352764	3812115	3691745	5728335
Įrašyti kompaktiniai diskai, kurių skersmuo 7 cm (vnt.)	90819	3000
Įrašytos magnetinės garsajuostės, kurių plotis ne didesnis kaip 4 mm (vnt.)	252995	103440	25770	25124
Popieriniai arba kartoniniai registrai, buhalterijos knygos, užsakymų knygos ir kvitų knygelės (kg)	6450	19770	109555	339567
Popierinės arba kartoninės užrašų knygelės, laiškinių popieriaus ir prekių užsakymo bloknotai (kg)	53117	12909	11260	25308
Popieriniai arba kartoniniai sąsiuviniai (kg)	..	333	348	500
Popieriniai arba kartoniniai segtuvai, aplankai ir bylų viršeliai (išskyrus knygų viršelius) (kg)	491912	438419	798964	324774
Daugialypiai ištisiniai verslo blankai, įskaitant su įdedamomis kopijavimo kalkėmis, neanglinį kopijavimo popierių ir knygas (kg)	170	..	59582	24333
Daugialypiai verslo blankai, įskaitant formas atskirais lapais, su įdedamomis kopijavimo kalkėmis, neanglinį kopijavimo popierių ir knygas (išskyrus ištisinius verslo blankus) (kg)	700088	997756	1082812	1541419
Garso įrašų tiražavimas iš patefono plokštelių (vnt.)	13000
Garso įrašų tiražavimas iš kompaktinių diskų (vnt.)	35049	48810
Garso ir vaizdo įrašų tiražavimas iš magnetinių juostų, kurių plotis didesnis kaip 6,5 mm (vnt.)	4183	3610

4 priedas

Lietuvos leidybos ir spausdinimo pramonės konkurencingumo vertinimas

Eil. Nr.	Rodiklis	Paaškinimas	Lietuvos padėtis pasaulyje/ Europoje	Lietuvos konkurencingumas pasaulio mastu	Lietuvos leidybos ir poligrafijos sektoriaus atstovų vertinimas
Makro aplinka					
1.	Šakos augimo perspektyva 1-2 metų perspektyvoje	1 = numatomas smarkus ekonominis pablogėjimas; 7 = numatomas itin stiprus augimas	Neutrali/ Stipri	4,8	4,22
2.	Priklausomybė nuo užsienio šalių politinių sprendimų, kito poveikio	1 = užsienio politinių sprendimų įtaka verslui yra didelė; 7 = užsienio politinių sprendimų įtaka verslui įtakos neturi	Stipri/ Neutrali	5,5	4,93
3.	Bankų sektoriaus stiprumas	1 = bankai menkai gali dalyvauti investicinių projektų finansavime; 7 = bankai vaidina svarbų vaidmenį sektoriaus ekonomikoje	Neutrali/ Silpna	5,8	4,63
4.	Paskolų gavimo lengvumas	1 = be užstato paskolos gauti neįmanoma; 7 = paskolą gauti labai lengva	Stipri/ Stipri	4,9	3,22
5.	Kreditų pigumas	1 = per pastaruosius metus paskolos tapo žymiai brangesnės; 7 = žymiai pigesnės	Stipri/Stipri	4,2	3,3
6.	Kreditų prieinamumas	1 = labai sudėtinga gauti kredita; 7 = labai paprasta	Stipri/ Stipri	5,6	3,93
7.	Prekybos barjerų įtaka	1 = labai didelė; 7 = labai maža	Neutrali/ Silpna	4,7	3,93
8.	Aplinkosaugos reguliavimo griežtumas	1 = aplinkosaugos reguliavimas žymiai menkesnis negu kitose ES šalyse; 7 = vienas griežčiausių ES	Neutrali/ Silpna	4,5	3,50
9.	Aplinkosaugos reguliavimo aiškumas ir stabilumas	1 = aplinkosaugos reguliavimas yra painus; 7 = aplinkosaugos reguliavimas yra stabilus ir aiškus	Neutrali/ Silpna	4,0	3,19
Infrastruktūra					
10.	Bendros ekonominės infrastruktūros kokybė	1 = infrastruktūra prastai išvystyta ir neefektyvi; 7 = infrastruktūra labai gerai išvystyta, atitinka pažangiausių šalių lygį	Neutrali/ Silpna	4,3	3,77
11.	Geležinkelių infrastruktūros kokybė	1 = prastai išvystyta ir neefektyvi; 7 = labai gerai išvystyta, atitinka pažangiausių šalių lygį; 0 – šakai neaktuali	Stipri/ Neutrali	3,9	0,96
12.	Uosto infrastruktūros kokybė	1 = prastai išvystyta ir neefektyvi; 7 = labai gerai išvystyta, atitinka pažangiausių šalių lygį 0 – šakai neaktuali	Neutrali/ Silpna	4,0	1,50
13.	Oro transporto infrastruktūros kokybė	1= prastai išvystyta ir neefektyvi; 7 = labai gerai išvystyta, atitinka pažangiausių šalių lygį; 0 – šakai neaktuali	Silpna/ Silpna	4,4	1,92
14.	Elektros energijos tiekimo kokybė	1 = prastesnė nei daugelyje šalyse; 7 = labai gerai išvystyta, atitinka pažangiausių šalių lygį	Neutrali/ Silpna	5,2	4,69
15.	Ryšių infrastruktūros kokybė	1 = prastai išvystyta ir neefektyvi; 7 = labai gerai išvystyta, atitinka pažangiausių šalių lygį	Neutrali/ Silpna	6,2	5,00

Eil. Nr.	Rodiklis	Paaiškinimas	Lietuvos padėtis pasaulyje/ Europoje	Lietuvos konkurencingumas pasaulio mastu	Lietuvos leidybos ir poligrafijos sektoriaus atstovų vertinimas
Inovacijos ir technologijų sklaida					
16.	Šakos technologinis lygis	1 = atsilieka nuo daugelio kitų šalių; 7 = vienos aukščiausių Europoje	Silpna/ Silpna	3,5	4,65
17.	Šakos įmonių gebėjimas įsisavinti naujas technologijas	1 = įmonės nėra pajėgios įsisavinti naujas technologijas; 7 = įmonės aktyviai diegia naujausias technologijas	Neutrali/ Neutrali	4,9	5,07
18.	Užsienio technologijų licencijavimas	1 = retai naudojamas; 7 = plačiai naudojamas būdas naujoms technologijoms perimti	Silpna/ Silpna	4,4	3,48
19.	Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) svarba technologijų perkėlimui	1 = TUI retai naudojamos naujas technologijas pritraukti į šaką; 7 = TUI yra svarbiausias naujų technologijų įgijimo šaltinis šakoje	Silpna/ Neutrali	4,5	3,31
20.	Mokslo ir tyrimų institucijų kokybė šakoje	1 = šakos mokslo ir tyrimų institucijos (laboratorijos, centrai) yra atsilikę ir jų tyrimų rezultatai šakos įmonėms nereikšmingi; 7 = šakos mokslo ir tyrimų institucijos (laboratorijos, centrai) yra tarptautinio lygio	Neutrali/ Neutrali	4,1	2,81
21.	Sektoriaus įmonių investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą	1 = šakos įmonės visiškai neinvestuoja į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą; 7 = šakos įmonių investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą yra didelės	Neutrali/ Silpna	3,3	2,52
22.	Mokslo įstaigų ir pramonės šakos įmonių bendradarbiavimas	1 = minimalus; 7 = intensyvus ir produktyvus	Neutrali/ Silpna	3,1	2,52
23.	Interneto panaudojimas šakos įmonėse	1 = Interneto naudojimas šakos įmonėse prekių arba paslaugų pirkimui/ pardavimui yra labai retas; 7 = tapęs kasdiene praktika	Neutrali/ Silpna	4,0	5,96
Intelektinis šakos kapitalas: žmogiškasis, struktūrinis, ryšių					
24.	Darbo jėgos iš užsienio samdymo galimybės	1 = įmonėms neleidžiama samdyti darbuotojus iš užsienio; 7 = įmonėms samdyti darbuotojus iš užsienio nėra problemų; 0 – neaktualu	Neutrali/ Stipri	5,1	1,70
25.	Protų nutekėjimas šakoje	1 = įmonės intensyviai netenka talentingų darbuotojų; 7 = sektorius pritraukia geriausias protus ne tik iš Lietuvos	Silpna/ Silpna	2,8	2,81
26.	Darbo jėgos profesinis mobilumas	1 = darbo jėgai sunku migruoti į kitą sektorių; 7 = darbo jėgos migracija tarp sektorių yra paplitęs reiškinys	Silpna/Neut rali	3,1	4,22
27.	Moterų galimybės dirbti šakos įmonėse	1 = yra labai ribotos; 7 = moterys lengvai užima bet kurias pozicijas	Neutrali/ Neutrali	4,8	5,73
28.	Vyresnio ir pensinio amžiaus žmonių įdarbinimo galimybės	1 = yra labai ribotos; 7 = plačios galimybės			4,41
29.	Darbininkų parengimo kokybė	1 = menka parengimo kokybė; 7 = atitinka aukščiausius tarptautinius standartus			3,00
30.	Technikų parengimo kokybė	1 = menka parengimo kokybė; 7 = atitinka aukščiausius tarptautinius standartus			3,22

Eil. Nr.	Rodiklis	Paaiškinimas	Lietuvos padėtis pasaulyje/ Europoje	Lietuvos konkurencingumas pasaulio mastu	Lietuvos leidybos ir poligrafijos sektoriaus atstovų vertinimas
31.	Inžinierių (konstruktorių, projektuotojų, technologų ir kt.) parengimo kokybė	1 = menka parengimo kokybė; 7 = atitinka aukščiausius tarptautinius standartus			3,62
32.	Vadybos specialistų (marketingo, finansų, verslo organizavimo) parengimo kokybė	1 = menka parengimo kokybė; 7 = atitinka aukščiausius tarptautinius standartus			3,67
33.	Darbuotojų kvalifikacijos kėlimo galimybės	1 = labai ribotos galimybės; 7 = itin plačios galimybės			3,70
34.	Galimybė rinkoje surasti ir įdarbinti kvalifikuotus darbininkus	1 = menkos galimybės; 7 = plačios galimybės			2,50
35.	Galimybė rinkoje surasti ir įdarbinti kvalifikuotus technikus	1 = menkos galimybės; 7 = plačios galimybės			2,56
36.	Galimybė rinkoje surasti ir įdarbinti kvalifikuotus inžinierius	1 = menkos galimybės; 7 = plačios galimybės	Stipri/Neutrali	5,1	2,65
37.	Galimybė rinkoje surasti ir įdarbinti kvalifikuotus vadybos specialistus	1 = menkos galimybės; 7 = plačios galimybės			3,44
Rinkos					
38.	Pirkėjų struktūra	1 = daug smulkių, finansiškai silpnų pirkėjų; 7 = vyrauja stambūs, mokūs pirkėjai			2,93
39.	Pirkėjų sofistiškumas/reiklumas	1 = pirkėjai nereiklūs produkcijos kokybei; 7 = pirkėjų poreikiai sofistikuoti, reiklūs	Silpna/Silpna	3,6	4,77
40.	Strateginių pirkėjų skaičius	1 = nėra strateginių pirkėjų; 7 = yra daug strategiškai svarbių pirkėjų			3,96
41.	Stambių užsienio kompanijų regioninių būstinių vaidmuo	1 – stambių šakos užsienio kompanijų regioninių būstinių nėra, 7 – stambių užsienio kompanijų regioninės būstinės veikia šalyje ir vaidina svarbų vaidmenį			2,85
42.	Tarptautinių paskirstymo kanalų vaidmuo	1 = nevaidina jokio vaidmens; 7 = vaidina lemiamą vaidmenį šakoje			2,67
43.	Alternatyvių pirkėjų/rinkų galimybės	1 = praktiškai nėra alternatyvų; 7 = daug alternatyvių pirkėjų/ rinkų			3,15
44.	Pirkėjų įtaka verslo procesams	1 = pirkėjų įtaka verslo procesams menka; 7 = pirkėjai glaudžiai integruoti į gamintojų procesus bei stipriai juos įtakoja			4,70
45.	Vietinės vs. tarptautinės rinkos	1 = daugiausiai gaminama vietinei rinkai; 7 = daugiausiai aptarnaujamos tarptautinės rinkos			2,07
46.	Produktų pozicija vertės kaštų grandinėje	1 = vyrauja mažą pridėtinę vertę kuriančios veiklos; 7 = vyrauja aukščiausią pridėtinę vertę kuriančios veiklos	Stipri/Neutrali	4,4	3,15
47.	Produktų gyvavimo ciklo vyraujantis etapas	1 = vyrauja baigiantys gyvavimo ciklą produktai; 7 = vyrauja ankstyvuosiuose gyvavimo ciklo etapuose esantys produktai			4,52
48.	Poreikių kitimo dinamika	1 = poreikiai stabilūs ir menki; 7 = augantys ir tampantys itin reikliais			4,62
49.	Rinkos konsolidacija vs. fragmentacija	1 = rinka smarkiai fragmentuota; 7 = rinka stipriai konsoliduota, vyrauja stambūs „žaidėjai“			3,74

Eil. Nr.	Rodiklis	Paaiškinimas	Lietuvos padėtis pasaulyje/ Europoje	Lietuvos konkurencingumas pasaulio mastu	Lietuvos leidybos ir poligrafijos sektoriaus atstovų vertinimas
50.	Rinkos jautrumas kainai	1 = kaina yra svarbiausias kriterijus pirkėjams; 7 = pirkėjai akcentuoja ne kainą, o išskirtinumą			2,81
51.	Rinkos jautrumas inovacijoms	1 = inovacijos nėra svarbios rinkai; 7 = inovacijos yra lemiamas sėkmės rinkoje veiksnys			4,63
52.	Cikliškumas ir sezoniškumas	1 = didelė priklausomybė nuo cikliškumo ir sezoniškumo; 7 = cikliškumas ir sezoniškumas neturi įtakos			3,63
Klasteriai ir verslo sistemos					
53.	Bendradarbiavimo tarp įmonių ir organizacijų pobūdis	1 = bendradarbiavimo iniciatyvų praktiškai nėra; 7 = šakoje susiformavusi aukšta bendradarbiavimo kultūra			3,93
54.	Paramos verslui infrastruktūra	1 = praktiškai neveikia; 7 = efektyvi paramos verslui infrastruktūra			2,56
55.	Stambių tarptautinių regioninių kompanijų veiklos vietinėje rinkoje svarba	1 = praktiškai nepasireiškia; 7 = labai didelė			3,07
56.	Šakos įmonių integracijos į kaimyninių ES šalių ekonomiką lygis	1 = labai menkas; 7 = šakos įmonės organiškai integruotos į šį regioną			2,59
57.	Šakos įmonių integracijos į kaimyninių ES šalių ekonomiką potencialas / galimybės	1 = labai menkas; 7 = labai didelis			3,26
58.	Sektoriaus lobistinių struktūrų įtaka	1 = lobistinių grupių nėra; 7 = šakos lobistinės grupės yra stiprios ir įtakingos			3,37
59.	Vietinių tiekėjų skaičius	1 = vietinių tiekėjų praktiškai nėra; 7 = daug ir jie pilnai aprūpina šalies rinką visomis reikalingomis medžiagomis, detalėmis, įranga, paslaugomis	Stipri/ Neutrali	5,2	5,04
60.	Vietinių tiekėjų kokybė	1 = prasta, jų veikla yra neefektyvi; 7 = aukšta, jie yra konkurencingi tarptautiniu mastu, dalyvauja naujų produktų ir procesų vystyme	Neutrali/ Neutrali	4,8	4,44
61.	Vietiniai mašinų ir įrangos gamintojai	1 = visos mašinos ir įranga yra importuojamos; 7 = vietiniai gamintojai pilnai tenkina šakos įmonių poreikius	Neutrali/ Neutrali	3,0	1,92
62.	Specializuotų tyrimų paslaugų prieinamumas vietinėje rinkoje	1 = nėra galimybių gauti; 7 = plačiai naudojamos vietinių ir užsienio tyrimo institucijų paslaugomis	Stipri/ Neutrali	4,4	2,70
63.	Naujo verslo pradėjimo paprastumas	1 = šakoje pradėti naują verslą sunku dėl didelių apribojimų; 7 = labai lengva			3,32
64.	Vertės kūrimo grandinių buvimas šakoje	1 = dauguma šakos įmonių susitelkę keliose vertės kūrimo grandinės dalyse (gamyba, prekyba); 7 = šakos įmonės dengia praktiškai visas vertės kūrimo grandinės dalis	Stipri/ Neutrali	4,6	3,37

Eil. Nr.	Rodiklis	Paaiškinimas	Lietuvos padėtis pasaulyje/ Europoje	Lietuvos konkurencingumas pasaulio mastu	Lietuvos leidybos ir poligrafijos sektoriaus atstovų vertinimas
Įmonių strategijos ir konkurencija					
65.	Konkurencinių pranašumų pobūdis	1 = žema kaina; 7 = unikalūs procesai ir produktai	Silpna/ Silpna	3,2	3,78
66.	Vidinės konkurencijos intensyvumas šakoje	1 = konkurencija tarp šakos įmonių yra labai menka; 7 = intensyvi, tarptautinė	Neutrali/ Neutrali	5,2	5,52
67.	Antimonopolinės politikos efektyvumas	1 = antimonopolinė politika yra silpna ir neefektyvi; 7 = efektyvi ir skatinanti konkurenciją;	Neutrali/ Silpna	4,1	3,42
68.	Lyderiavimo rinkoje mastas	1 = rinkoje dominuoja kelios įmonės/ verslo grupės; 7 = aiškių lyderių nėra	Silpna/ Silpna	3,6	3,15
69.	Inovaciniai gebėjimai	1 = savo sukurtų inovacijų praktiškai nėra; 7 = intensyviai diegiamos originalios, savo tyrimais pagrįstos inovacijos	Neutrali/ Silpna	3,4	3,19
70.	Verslo etika	1 = yra didelių etikos problemų; 7 = vyrauja aukšti etiniai standartai	Neutrali/ Neutrali	4,5	3,52
71.	Gamybos proceso sofistiškumas	1 = naudojami darbu imlūs metodai bei pasenę technologijos; 7 = naudojamos pažangiausios ir efektyviausios technologijos	Neutrali/ Silpna	4,1	4,67
72.	Marketingo sofistiškumas / išradingumas	1 = marketingo priemonės įmonėse naudojamos ribotai ir primityviai; 7 = atitinka aukščiausius tarptautinius standartus	Neutrali/ Silpna	4,6	4,00
73.	Orientavimosi į vartotojus lygis	1 = įmonių dėmesys vartotojams yra indiferentiškas; 7 = labai jautriai reaguojama į vartotojų poreikius	Stipri/ Neutrali	5,1	5,33
74.	Tarptautinių paskirstymo kanalų kontrolė	1 = paskirstymo kanalai kontroliuojami užsienio įmonių; 7 = yra valdomi vietinių įmonių; 0 = neaktualu	Silpna/ Neutrali	4,2	1,88
75.	Tarptautinių rinkų platumas	1 = veikiama tik vietinėje rinkoje; 7 = iš esmės apimamos visos tarptautinės rinkos	Neutrali/ Neutrali	4,4	2,76
76.	Personalo mokymo mastai	1 = mažai investuojama į darbuotojų apmokymą; 7 = daug investuojama, siekiant turėti geriausius darbuotojus	Silpna/ Silpna	3,6	3,07
77.	Įmonių valdymo demokratiškumas	1 = žemas, aukščiausieji vadovai kontroliuoja visus svarbiausius sprendimus; 7 = aukštas; vyrauja pasitikėjimas, valdžia yra deleguota žemesnio lygio vadovams	Neutrali/ Neutrali	3,8	3,81
78.	Skatinimo priemonių įvairovė	1 = motyvuojama tik per atlyginimą; 7 = itin individualizuotos darbuotojų skatinimo priemonės	Silpna/ Silpna	3,7	3,65
79.	Profesionalaus valdymo panaudojimas	1 = dauguma vadovų neturi specialaus vadybinio pasirengimo; 7 = vyrauja profesionalūs vadovai, parinkti remiantis jų turima kvalifikacija ir patirtimi	Neutrali/ Neutrali	4,8	4,04
80.	Priėmimo į darbą ir atleidimo iš darbo lankstumas	1 = yra stipriai apsunkintas įstatymais; 7 = yra lankstus	Silpna/ Neutrali	3,1	4,19
81.	Atlyginimų nustatymo lankstumas	1 = yra smarkiai reglamentuotas; 7 = yra kiekvienos įmonės reikalas	Stipri/ Stipri	5,8	5,11

Eil. Nr.	Rodiklis	Paaiškinimas	Lietuvos padėtis pasaulyje/ Europoje	Lietuvos konkurencingumas pasaulio mastu	Lietuvos leidybos ir poligrafijos sektoriaus atstovų vertinimas
82.	Darbuotojų ir darbdavių santykiai šakos įmonėse	1 = konfliktiniai; 7 = bendradarbiaujantys	Silpna/ Silpna	4,4	5,41
83.	Apmokėjimo susietumas su produktyvumu	1 = atlyginimas nepriklauso nuo darbuotojo veiklos produktyvumo; 7 = atlyginimas stipriai priklauso nuo darbuotojo veiklos produktyvumo	Stipri/ Stipri	4,7	4,96
84.	Įmonių specializacijos lygis	1 = menka įmonių specializacija; 7 = įmonės aiškiai specializuotos			4,70
85.	Medžiagų imlumas pramonės šakoje	1 = didelis; 7 = menkas			3,54